

JAARVERSLAG 2016

.....

.....

.....

Stichting Pensioenfonds Vopak

Stichting Pensioenfonds Vopak
Westerlaan 10, 3016 CK Rotterdam
Postbus 863, 3000 AW Rotterdam
Telefoon: +31 10 4002650
Telefax: +31 10 4002363
E-mail: pensioenbureau@vopak.com
Internet: <https://pensioenfonds.vopak.com>

Ingeschreven in het Handelsregister van de Kamer
van Koophandel Rotterdam onder nummer 24343255

Jaarverslag 2016

Inhoud

Inhoud	2	Overige gegevens	77
		Financiering	77
Meerjarenoverzicht	3	Actuariële verklaring	78
		Controleverklaring van de onafhankelijke accountant	80
Voorwoord	5		
Bestuursverslag	6	Bijlagen	87
Statutaire doelstelling	6	Fondsorganen per 31 december 2016	87
Missie, visie en strategie	6	Organisatie	90
Ontwikkelingen verslagjaar	7	Pensioenreglement	91
Communicatie	11	Netto plusregeling	91
Financiële positie	13	Uitvoeringsovereenkomst	92
Technische voorzieningen	19	Benchmarks	94
Toeslagbeleid en toeslagverlening	21	Aangesloten ondernemingen	95
Kosten	22	Verklarende woordenlijst	96
Risicomangement	25		
Governance	30		
Algemene ontwikkelingen op de financiële markten in 2016	35		
Vooruitblik	38		
Verantwoordingsorgaan	39		
Verslag verantwoordingsorgaan	39		
Reactie bestuur	43		
Visitatiecommissie	44		
Verslag visitatiecommissie	44		
Reactie bestuur	47		
Jaarrekening	49		
Balans per 31 december	50		
Staat van baten en lasten	52		
Kasstroomoverzicht	55		
Grondslagen voor waardering	57		
Toelichting op de balans per 31 december	61		
Gebeurtenissen na balansdatum	69		
Toelichting op de staat van baten en lasten	70		
Resultaatbestemming	76		

Meerjarenoverzicht

	2016	2015	2014	2013	2012
Balanswaarden					
Technische voorziening voor risico pensioenfonds	906.033	859.107	834.590	714.452	744.472
– waarvan herverzekerd	8.806	8.592	8.661	7.167	7.959
Overige technische voorzieningen voor risico pensioenfonds	1.972	0	0	0	0
Beleggingen voor risico pensioenfonds	1.022.761	956.007	956.436	837.994	815.484
Algemene reserve	125.150	111.348	107.701	101.396	90.804
Toeslagreserve	3.339	1.898	30.341	29.504	0
Technische voorziening voor risico deelnemers	143.412	131.244	128.331	106.668	92.367
Beleggingen voor risico deelnemers	143.412	131.244	128.331	106.668	92.367
Dekkingsgraden					
Dekkingsgraad ¹⁾	111,9%	111,2%	114,3%	115,9%	110,9%
Beleidsdekkingsgraad	108,8%	114,1%			
Vereiste dekkingsgraad ¹⁾	115,1%	116,3%	110,7%	112,4%	110,7%
Marktwaaarde dekkingsgraad	109,1%	108,8%			
Reële dekkingsgraad	91,9%	96,3%			
Gedeeltelijke toeslagverlening mogelijk boven	108,6%	108,7%			
Volledige toeslagverlening mogelijk boven	118,3%	118,4%			
Baten en lasten					
Bijdragen	22.379	20.429	31.587	33.106	32.716
– waarvan beschikbare premiereregelingen	6.986	7.495	8.440	9.236	9.235
Beleggingsresultaten	81.268	13.521	135.538	20.048	110.754
Pensioenuitkeringen	37.583	37.465	37.183	37.113	36.092
Resultaat	15.243	-24.796	7.141	40.096	51.377
Rendementen					
Totale portefeuille	8,5%	1,7%	16,5%	2,7%	15,8%
Totale portefeuille excl. rentederivaten	8,0%	2,1%	15,1%	3,7%	14,7%
Benchmark excl. rentederivaten	8,1%	0,9%	15,1%	2,9%	13,8%
Rentes					
Gemiddeld gehanteerde rekenrente	1,3%	1,6%	1,8%	2,6%	2,3%
Gemiddeld gehanteerde marktrente	1,1%	1,5%	1,3%	2,6%	2,1%

1) De jaren vóór 2015 zijn herrekend obv de gewijzigde definitie van de dekkingsgraad.

	2016	2015	2014	2013	2012
Toeslagen					
Deelnemers	0,58%	3,37%	2,36%	0,73%	2,16%
– waarvan inhaaltoeslag	–	1,84%	0,50%	–	–
Gewezen deelnemers en pensioengerechtigden	0,24%	1,25%	1,40%	–	1,50%
– waarvan inhaaltoeslag	–	0,50%	0,50%	–	–
Aantallen					
Deelnemers	1.357	1.225	1.241	1.317	1.317
Gewezen deelnemers	1.661	1.584	1.616	1.640	1.692
Pensioengerechtigden	2.991	3.037	3.066	3.045	3.016
	6.009	5.846	5.923	6.002	6.025
Kostenratio's					
Pensioenuitvoeringskosten	161	185	191	172	168
Vermogensbeheerkosten	0,34%	0,38%	0,40%	0,41%	0,40%
Transactiekosten	0,03%	0,24%	0,22%	0,21%	0,19%

Voorwoord

Voor u ligt het bestuursverslag over 2016 van Stichting Pensioenfonds Vopak waarin u leest over de ontwikkelingen bij het pensioenfonds gedurende het jaar. Dit verslag wordt uitgebracht in overeenstemming met de statuten van het pensioenfonds alsmede de wettelijke eisen gesteld aan dit verslag.

Het bestuur heeft in 2016 een groot aantal besluiten genomen met als basisdoelstelling het pensioenfonds stevig te positioneren voor de toekomst. In een niet uitputtende opsomming kunnen worden genoemd: de vaststelling van het herstelplan, het uitvoeren van de jaarlijkse haalbaarheidstoets, het opstellen van een diversiteitsbeleid, het opstellen van een beloningsbeleid en de implementatie van de Wet verbeterde premieregeling. Daarnaast werd uiteraard doorlopend aandacht geschonken aan de ontwikkeling van de financiële positie van het pensioenfonds, het vermogensbeheer en de geschiktheid en deskundigheid van het bestuur.

Het bestuur heeft in 2016 intensief aandacht besteed aan de (kwaliteit van de) externe pensioenadministratie. De inrichting van de nieuwe pensioenregeling per 1 januari 2015 zorgde in de loop van 2016 voor een olopend aantal problemen welke in zijn totaliteit aangepakt dienden te worden. Na escalatie tot op directieniveau bij de uitvoerder werd door deze een plan van aanpak opgesteld en een projectmanager aangesteld om de problemen op te lossen en ontstane achterstanden weg te werken. Dankzij de gebruikelijke controles van het pensioenbureau aan de hand van schaduwbestanden onjuiste communicatie richting (gewezen) deelnemers en pensioengerechtigden kon voorkomen, werden zij wel geconfronteerd met een verlate verzending van pensioenoverzichten en ontbrekende informatie op 'mijnpensioenoverzicht.nl'. Normalisatie van de situatie is in het voorjaar van 2017 gerealiseerd. De aandachtspunten bij de pensioenadministratie hebben voor de deelnemers niet tot problemen geleid, enkele specifieke gevallen werden adequaat door het pensioenbureau opgevolgd en afgehandeld.

De financiële positie was in 2016 tot en met het derde kwartaal stabiel ondanks de afname van de marktrente en de beperkte rendementen op aandelen. In het vierde kwartaal namen zowel de marktrente als de rendementen op aandelen toe waardoor de dekkingsgraad steeg. Deze stijging kwam – als gevolg van de middeling over twaalf maanden – nog niet tot uitdrukking in een hogere beleidsdekkingsgraad.

Per 1 januari 2016 werd op basis van de beleidsdekkingsgraad eind 2015 aan (gewezen) deelnemers en pensioengerechtigden een gedeeltelijke toeslag verleend. De beleidsdekkingsgraad eind 2016 maakte toeslagverlening per 1 januari 2017 niet mogelijk.

Namens het bestuur dank aan alle bij het pensioenfonds betrokken personen voor de bijdragen die zij in 2016 bij het realiseren van de doelstellingen hebben geleverd.

Cees Vletter, voorzitter

Bestuursverslag

Statutaire doelstelling

Stichting Pensioenfonds Vopak heeft als doelstelling het verlenen of doen verlenen van pensioen- en/ of andere uitkeringen aan deelnemers, gewezen deelnemers en pensioengerechtigden, op basis van de overeengekomen pensioenreglementen.

Binnen de context van deze algemeen geformuleerde doelstelling geeft het bestuur invulling aan een herkenbaar, evenwichtig en zorgvuldig vormgegeven beleid waarbij zoveel mogelijk recht wordt gedaan aan de verwachtingen van belanghebbenden.

Missie, visie en strategie

In het verlengde van de statutaire doelstelling ziet het pensioenfonds als missie het zorgvuldig uitvoeren van de pensioenregeling ten behoeve van de deelnemers, gewezen deelnemers en pensioengerechtigden.

De hierbij door het bestuur gehanteerde toekomstvisie is gebaseerd op de volgende beschouwingen:

- de belangen van alle betrokken partijen worden evenwichtig behartigd in lijn met wet- en regelgeving, statuten en reglementen;
- uitgangspunt hierbij is een kwalitatief hoogwaardige en efficiënte uitvoering, waarbij vertegenwoordigers van werkgever, werknemers en pensioengerechtigden in gezamenlijkheid het pensioenfonds besturen;
- het pensioenfonds streeft er naar de historisch goede relatie met Vopak te continueren en hecht er grote waarde aan haar positieve en betrouwbare reputatie richting belanghebbenden te waarborgen;
- het pensioenfonds speelt in op de actualiteit en streeft naar een duurzaam financieel gezonde positie met een optimaal lange-termijn-perspectief in goede en slechte tijden.

Bij het realiseren van de toekomstvisie wordt een evenwichtig en zorgvuldig vormgegeven beleid gehanteerd. Dit beleid is vastgelegd in de verschillende fondsdocumenten. Belangrijke uitgangspunten bij de invulling van het strategisch beleid vormen:

- een afgewogen en adequate inzet van risico's;
- een zorgvuldige inrichting van processen;
- een begrijpelijke pensioencommunicatie.

De doelstelling en beleidsuitgangspunten, zoals bedoeld in artikel 102a van de Pensioenwet, zijn door het bestuur vastgesteld en vastgelegd in de actuariële en bedrijfstechnische nota. Bij de toetsing van de opdrachtaanvaarding voor de uitvoering van de pensioenregeling wordt de actuariële en bedrijfstechnische nota door het bestuur als uitgangspunt genomen.

Ontwikkelingen verslagjaar

Resultaat 2016

Uit de staat van baten en lasten blijkt een positief resultaat van EUR 15,2 miljoen (in 2015 was dit EUR 24,8 miljoen negatief). Een uitsplitsing naar de belangrijkste onderdelen van het resultaat is hieronder opgenomen:

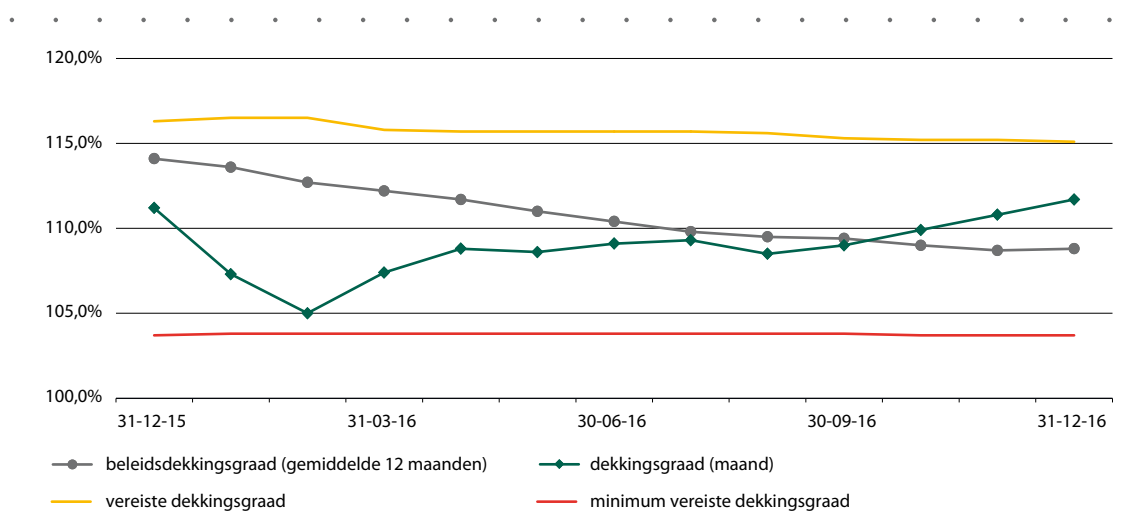
	2016	2015
Beleggingsopbrengsten	81,3	13,5
Ontvangen bijdragen voor risico pensioenfonds	15,6	13,1
Ontvangen bijdragen voor risico deelnemers	6,8	7,3
Mutatie technische voorziening voor risico pensioenfonds	- 46,7	- 24,6
Uitkeringen	- 37,6	- 37,5
Overig	- 4,2	3,4
Resultaat	15,2	- 24,8

(Beleids)dekkingsgraad

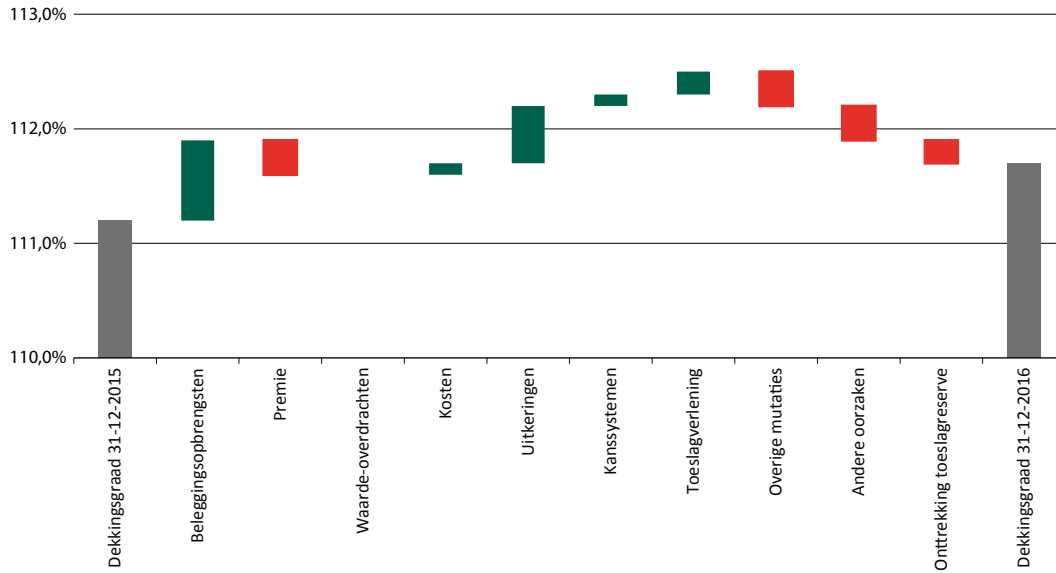
Op basis van het financieel toetsingskader is de beleidsdekkingsgraad leidend voor alle beleidsmaatregelen. De beleidsdekkingsgraad is het gemiddelde van de feitelijke dekkingsgraden van de afgelopen twaalf maanden en is daarmee minder volatiel. Voor de bepaling van de dekkingsgraad moet de solvabiliteit worden afgezet tegen de technische voorzieningen. Hierbij wordt mede solvabiliteit toegerekend aan de technische voorziening voor risico deelnemers waarvoor evenwel geen buffer (vereist eigen vermogen) hoeft te worden aangehouden.

De beleidsdekkingsgraad van het pensioenfonds bedraagt eind 2016 108,8% (eind 2015 was dit 114,1%).

Het verloop van de (beleids)dekkingsgraad was in 2016 als volgt:

Het verloop van de dekkingsgraad over 2016 toegerekend naar verschillende oorzaken kan als volgt worden weergegeven.

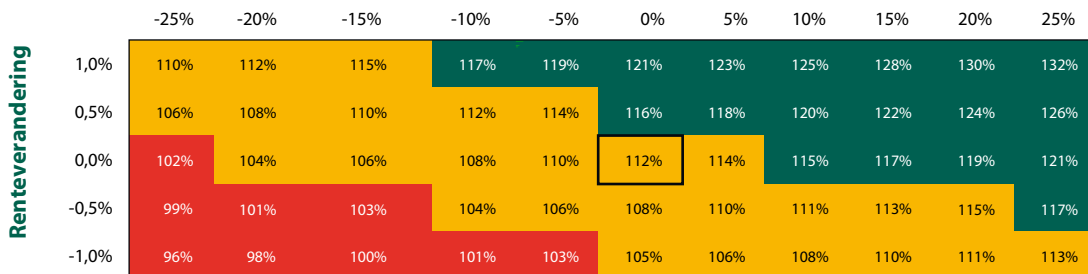

In de tabel betekent een groene staaf een positieve bijdrage aan het verloop en een rode staaf een negatieve bijdrage.

Gevoeligheid dekkingsgraad

Hieronder is de globale gevoeligheid van de dekkingsgraad voor de ontwikkeling van de rente en het rendement op zakelijke waarden opgenomen.

Waardeverandering zakelijke waarden

In het rode gebied ligt de dekkingsgraad onder het minimaal vereiste niveau van 103,5%. In het oranje gebied ligt de dekkingsgraad onder het vereiste niveau van 115,1%. In het groene vlak ligt de dekkingsgraad boven het vereiste niveau op basis van het strategisch beleggingsbeleid.

Voor de goede orde merken wij op dat de getoonde effecten op de dekkingsgraad niet direct tot uitdrukking komen in de beleidsdekkingsgraad. Door de middeling komen de effecten – bij voorts ongewijzigde omstandigheden – geleidelijk over twaalf maanden tot uitdrukking in de beleidsdekkingsgraad.

Reële en marktwaarde dekkingsgraad

Naast de beleidsdekkingsgraad is de reële dekkingsgraad een belangrijke graadmeter voor de financiële positie van het pensioenfonds. De reële dekkingsgraad is de beleidsdekkingsgraad waarbij rekening wordt gehouden met een toekomstige toeslagverlening op basis van de volledige stijging van het prijsindexcijfer. Eind 2016 bedraagt de reële dekkingsgraad 91,9% (eind 2015 was dit 96,3%).

Eind 2016 bedraagt de marktwaarde dekkingsgraad – waarbij het vermogen wordt afgezet tegen de technische voorzieningen berekend op basis van de markttrente – 109,1% (eind 2015 was dit 108,8%).

Herstelplan

Het pensioenfonds is eind 2015 in een situatie van tekort gekomen. De buffer op basis van de gestandaardiseerde methode in het financieel toetsingskader (zie pagina 26) is in deze situatie onvoldoende om een aantal specifieke risico's op te kunnen vangen. De Pensioenwet schrijft voor dat pensioenfondsen met een tekort een herstelplan bij De Nederlandsche Bank moeten indienen. Uit het herstelplan moet blijken of het pensioenfonds binnen de wettelijke termijn van 10 jaar de vereiste dekkingsgraad weer zal kunnen bereiken.

De berekeningen ten behoeve van het herstelplan werden begin 2016 door de ALM-consultant uitgevoerd. Na het bespreken van de uitkomsten binnen het bestuur kon de vastlegging van het herstelplan eind maart 2016 – na positief advies van het verantwoordingsorgaan – aan De Nederlandsche Bank worden verzonden. De Nederlandsche Bank heeft vervolgens op 26 mei 2016 ingestemd met het herstelplan.

Op basis van de gehanteerde veronderstellingen zou het pensioenfonds op dat moment naar verwachting ongeveer twee jaar nodig hebben om uit de situatie van tekort te komen. Gedurende de periode van herstel blijft er ruimte voor (gedeeltelijke) toeslagverlening en is er geen sprake van een verlaging van de pensioenen. Zolang er sprake is van een beleidsdekkingsgraad die lager is dan de vereiste dekkingsgraad dient jaarlijks een geactualiseerd herstelplan te worden opgesteld.

Het herstelplan kunt u vinden op de website van het pensioenfonds. In het eerste kwartaal van 2017 heeft de jaarlijkse update van het herstelplan plaatsgevonden. In de update was sprake van een verwacht herstel van de buffer binnen twee jaar.

Haalbaarheidstoets

In de jaarlijkse haalbaarheidstoets wordt nagegaan in hoeverre het verwachte mediaan pensioenresultaat op lange termijn aansluit bij de geformuleerde ondergrenzen in de risicohouding. Het pensioenresultaat is gelijk aan:

(som van verwachte pensioenuitkeringen op basis van het beleid van het pensioenfonds)

(som van verwachte pensioenuitkeringen zonder kortingen en met volledige toeslagen op basis van prijsinflatie)

Indien bij de jaarlijkse haalbaarheidstoets blijkt dat het verwachte mediaan pensioenresultaat in negatieve zin afwijkt van de ondergrenzen in de risicohouding treedt het bestuur in principe in overleg met belanghebbenden. Hierbij worden de mate van afwijking, de marktomstandigheden en het (structurele of tijdelijke) karakter van de afwijking in ogenschouw genomen.

Alle uitkomsten van de haalbaarheidstoets in het voorjaar van 2016 lagen op lange termijn boven de ondergrenzen in de risicohouding. Op basis hiervan heeft het bestuur geen aanvullende actie geformuleerd. Ook de uitkomsten van de in het voorjaar van 2017 uitgevoerde haalbaarheidstoets gaven geen aanleiding tot verdere actie.

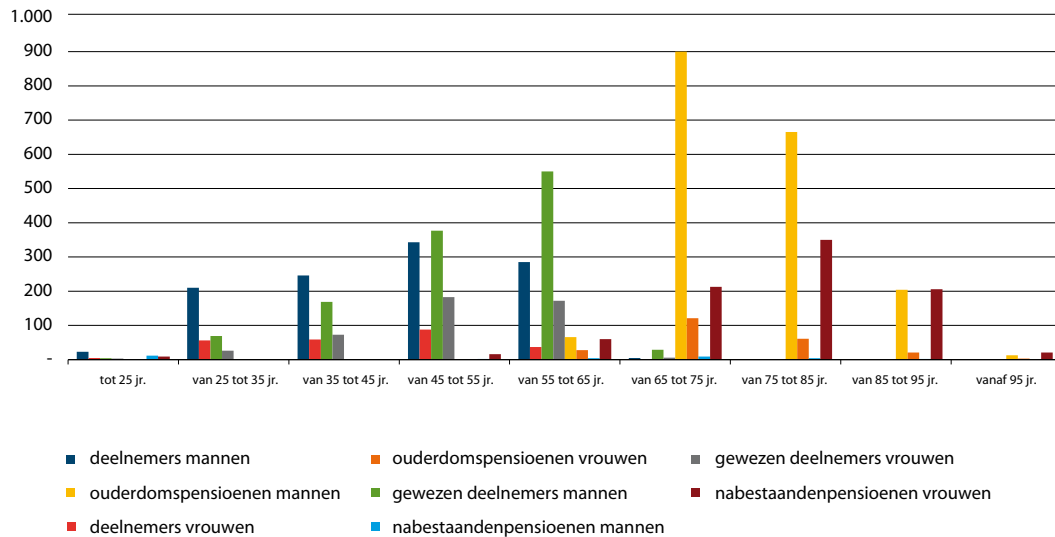
	risicohouding	2016	2017
Ondergrens vanuit feitelijke situatie (mediaan)	90%	101%	102%
Maximale afwijking in 'slecht weer scenario'	30%	20%	19%

Ontwikkeling verzekerdenbestand

Het pensioenfondsbestand omvat deelnemers, gewezen deelnemers en pensioengerechtigden en ontwikkelde zich in 2016 als volgt:

	31-12-2015	toename	afname	31-12-2016
Deelnemers	1.225	285	- 153	1.357
Gewezen deelnemers	1.584	148	- 71	1.661
Pensioengerechtigden				
- ouderdompensioen	2.118	14	- 50	2.082
- partnerpensioen	894	51	- 57	888
- wezenpensioen	23	5	- 7	21
- arbeidsongeschiktheidspensioen	2	-	- 2	-
Totaal	5.846	503	- 340	6.009

De leeftijdsopbouw van het pensioenfondsbestand per 31 december 2016 kan grafisch als volgt worden weergegeven:

Communicatie

Communicatiebeleid

Het communicatiebeleidsplan 2016-2018 werd in november 2015 door het bestuur vastgesteld.

Het beleidsplan bevat kort samengevat de volgende elementen:

1. Het verder vergroten van de identiteit en betrouwbaarheid en daarnaast beter tot uitdrukking brengen van andere kernwaarden van de communicatie (transparant, menselijk en dichtbij).
2. Daar waar mogelijk de communicatie meer specifiek maken voor iedere doelgroep binnen het pensioenfonds.
3. Het definiëren van de kerndoelstellingen: bouwen aan vertrouwen, (efficiënt) op orde brengen van (wettelijke) communicatie, pensioenbewustzijn en pensioenbekwaamheid vergroten en stimuleren van risicobewustzijn.

Website

Voor het communiceren via de website gebruikt het pensioenfonds de methodologie van Pensioen 1-2-3. Dit is een nieuw digitaal communicatiemiddel dat iedere pensioenuitvoerder op grond van de Wet pensioencommunicatie vanaf 1 juli 2016 moet gebruiken. De deelnemer krijgt gelaagde informatie over zijn pensioenregeling. Laag 1 bevat een beknopte weergave van de pensioenregeling. Deze laag vervangt de huidige startbrief. In laag 2 worden de onderdelen uit laag 1 uitgebreider beschreven. Laag 3 bestaat uit documenten die bij de regeling horen, bijvoorbeeld het pensioenreglement. Pensioen 1-2-3 van het pensioenfonds is op de website te vinden.

Vanaf 1 juli 2016 is voor deelnemers ook de pensioenvergelijker beschikbaar. De pensioenvergelijker is een checklist die de deelnemer helpt om twee pensioenregelingen met elkaar te vergelijken. Het pensioenfonds heeft een pensioenvergelijker ontwikkeld en gevuld met informatie over de eigen pensioenregeling. Ook de pensioenvergelijker is terug te vinden op de website van het pensioenfonds.

Pensioenkrant

Na ontvangst van de instemming van De Nederlandsche Bank met het herstelplan zijn alle deelnemers en de vereniging van gepensioneerden met een digitale pensioenkrant geïnformeerd over het herstelplan. In 2016 is tweemaal aan deelnemers en pensioengerechtigden een papieren pensioenkrant gezonden. De pensioenkranten zijn ook te vinden op de website van het pensioenfonds. In 2017 wordt uitvraag naar mailadressen bij gewezen deelnemers gedaan om hen in de toekomst digitaal een pensioenkrant te kunnen doen toekomen.

Pensioenoverzichten voor deelnemers

In juni 2016 bleek, dat de gegevens voor het pensioenregister niet op de wettelijke deadline van 30 juni 2016 konden worden opgeleverd door de externe pensioenadministrateur van het pensioenfonds. Dit is op 7 juli 2016 bij de Autoriteit Financiële Markten gemeld. De vertraging werd veroorzaakt door problemen bij de implementatie van de nieuwe pensioenregeling en hierdoor ontstane achterstanden. Toen medio september 2016 bleek, dat de wettelijke deadline voor de verzending van de pensioenoverzichten voor deelnemers niet gehaald zou gaan worden (vóór 1 oktober) is de Autoriteit Financiële Markten opnieuw geïnformeerd. Begin november 2016 zijn de pensioenoverzichten voor het overgrote deel van de deelnemers verzonden en begin 2017 het restant.

Overige communicatiemiddelen

Naast de hiervoor vermelde communicatiemiddelen worden de (gewezen) deelnemers en pensioengerechtigden als volgt door het pensioenfonds geïnformeerd over hun pensioen en over de ontwikkelingen bij het pensioenfonds.

- Deelnemers ontvangen bij het bereiken van de 30-, 40- en 50-jarige leeftijd een mailing waarin wordt gewezen op de diverse risico's en keuzemogelijkheden.
- Gewezen deelnemers worden door middel van een pensioenoverzicht jaarlijks schriftelijk geïnformeerd over de toeslagverlening waarbij tevens een opgave wordt verstrekt van hun pensioenen na de toeslagverlening. Door de problemen bij de implementatie van de nieuwe pensioenregeling zijn in 2016 geen pensioenoverzichten verzonden. Omdat de verzending hiervan op basis van de wettelijke bepalingen slechts één keer in de vijf jaar verplicht is, is hiervan geen melding gemaakt bij de Autoriteit Financiële Markten.
- Pensioengerechtigden ontvangen een specificatie van het uit te betalen pensioen en een jaaropgave met fiscale gegevens. Tevens worden de pensioengerechtigden jaarlijks schriftelijk geïnformeerd over de toeslagverlening en, door middel van een pensioenoverzicht, over de pensioensituatie.
- In de pensioenkrant wordt een verkorte versie van de jaarrekening opgenomen. Op verzoek wordt aan belanghebbenden een uitdraai van het jaarverslag toegezonden.

In december 2016 is een digitale enquête gehouden onder de deelnemers en pensioengerechtigden. Er was een hoge respons en de reacties op de enquête blijken op meerdere karakteristieken (zoals doelgroep, geslacht, leeftijd en diensttijd) evenredig verdeeld. Hiermee kunnen de reacties in de ogen van de communicatiecommissie als een redelijke dwarsdoorsnede van het totale pensioenfondsbestand worden gezien. Op basis van de reacties zijn de volgende conclusies getrokken:

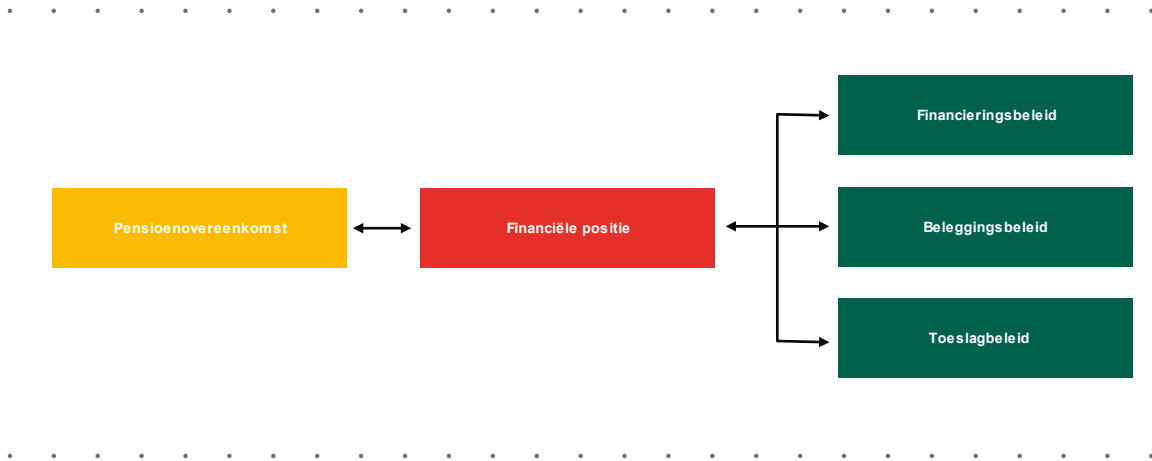
- de pensioenkrant en website bereiken samen in totaal 90% van de geënquêteerden;
- het bereik van spreekuren blijft met 10% van de geënquêteerden belangrijk achter;
- de focus van jongeren ligt op de website en van ouderen op de pensioenkrant;
- de politieke ontwikkelingen en nieuwe wetgeving zijn met name onderwerpen die van belang worden geacht;
- als alternatief communicatiemiddel wordt een digitale nieuwsbrief het meest genoemd;
- er is veel vraag naar persoonlijk advies.

De conclusies zijn verwerkt in het communicatie-actieplan 2017.

Financiële positie

Beleidsaspecten

De financiële positie van het pensioenfonds wordt enerzijds bepaald door de inhoud van de pensioenovereenkomst tussen Vopak en zijn werknemers, vastgelegd in het pensioenreglement, en anderzijds door de uitkomsten van het gevoerde beleid ten aanzien van de financiering, de beleggingen en het verlenen van toeslagen.

Financieringsbeleid

Het financieringsbeleid is vastgelegd in de tussen het pensioenfonds en Vopak gesloten uitvoeringsovereenkomst. De hoofdlijnen van de uitvoeringsovereenkomst zijn op pagina 92 van dit jaarverslag opgenomen.

Vopak betaalt voor de basis- en excedentregeling een gedempte kostendeckende premie (rentedemping over tien jaar) met een maximum van 25% van de salarissom. Voor 2016 bedraagt de door Vopak verschuldigde premie voor de basis- en excedentregeling 20,8% van de salarissom. Hiernaast zijn de risicopremie voor het arbeidsongeschiktheidspensioen, de individuele beschikbare premie en de netto premie voor de plusregeling aan het pensioenfonds afgedragen.

De feitelijke, kostendekkende en gedempte kostendekkende zijn als volgt opgebouwd:

	Feitelijke premie	Kosten- dekkende premie	Gedempte kosten- dekkende premie
Actuarieel benodigd DB-regeling	8.949	12.462	8.669
- Opslag in stand houden vereist vermogen	2.033	2.597	1.852
- Opslag voor uitvoeringskosten	813	0	0
- Risicopremies overlijden en arbeidsongeschiktheid	1.418	1.590	1.417
- Actuarieel benodigd ten behoeve van toeslagverlening	2.180	2.180	2.180
- Actuarieel benodigd DC-regeling	6.986	6.986	6.986
	22.379	25.815	21.104

De premiedekkingsgraad (in hoeverre de actuarieel benodigde koopsom voor de nieuwe pensioenopbouw wordt gedekt door de feitelijk ontvangen premie) zoals geapporteerd aan De Nederlandsche Bank is voor 2016 vastgesteld op 93,9% (in 2015 was dit 94,1%).

Zoals hiervoor aangegeven voorziet de uitvoeringsovereenkomst in vaststelling van de verschuldigde premie op basis van een over tien jaar gedempte rente. In de huidige omstandigheden ligt de actuariële premie voor pensioenopbouw daardoor lager dan het kostendekkende niveau. Bij de totstandkoming van de uitvoeringsovereenkomst is deze mogelijkheid door betrokken belanghebbenden (bestuur, verantwoordingsorgaan, Vopak, vakverenigingen en vereniging van gepensioneerden) onderkend. Bij de beoordeling van de verschillende financieringsafspraken werd, met name in de stabiliteit van de premie en het lange termijn perspectief van financieringsafspraken met Vopak, voldoende grond gevonden om rentedemping toe te passen bij de vaststelling van de verschuldigde premie.

Beleggingsbeleid voor risico pensioenfondsen

Het beleggingsbeleid is gericht op het op lange termijn zo zeker mogelijk stellen van de opgebouwde pensioenen alsmede het streven om op deze pensioenen jaarlijks een toeslag te verlenen. Om dit te bereiken is het van belang dat de beleggingsresultaten van het pensioenfondsen op lange termijn, met aanvaardbare risico's, zo hoog mogelijk zijn.

De lange termijn vermogensverdeling die hieraan ten grondslag ligt, wordt uitgewerkt in een ALM-studie en vastgelegd in een strategisch beleggingsbeleidsplan. Rekening houdend met marktomstandigheden en ontwikkelingen binnen het pensioenfondsen, wordt jaarlijks een beleggingsjaarplan opgesteld. Uitgangspunt hierbij is het risicoprofiel op basis van het strategisch beleggingsbeleidsplan. De vaststelling door het bestuur van het strategisch beleggingsbeleidsplan en beleggingsjaarplan geschiedt na advies van de beleggingscommissie en de fiduciair vermogensbeheerder.

In september 2015 heeft het bestuur besloten om het beleggingsjaarplan 2016 vast te stellen overeenkomstig het strategisch beleggingsbeleidsplan. Het strategisch beleggingsbeleidsplan was kort daarvoor vastgesteld op basis van de uitkomsten van een ALM-studie. De nog niet ingevulde wegen naar hypotheek en private equity werden in het beleggingsjaarplan 2016 aan de beleggingen in staats- en bedrijfsobligaties en aandelen toegerekend.

Na advies van de beleggingscommissie en de fiduciair vermogensbeheerder heeft het bestuur in de vergadering van 17 november 2016 besloten om in 2017 de volgende wijzigingen in de beleggingen door te voeren:

- het verlagen van de weging van staatsobligaties Verenigde Staten van 10% naar 6% van de beleggingen;
- het verhogen van de weging naar bedrijfsobligaties hoogrentend en staats- en bedrijfsobligaties opkomende landen van in totaal 8% naar 9,5% van de beleggingen;
- het aanhouden van extra liquiditeiten ten behoeve van de renteafdekking van 2,5% van de beleggingen.

Het strategisch beleggingsbeleid en het beleggingsbeleid 2017 is op hoofdlijnen als volgt ingevuld:

	strategisch	2016	2017
Staats- en bedrijfsobligaties	53,0%	58,0%	50,5%
Aandelen	27,5%	29,0%	28,5%
Onroerend goed	10,0%	10,0%	10,0%
Hypotheke	5,0%	–	5,0%
Private equity	3,5%	2,0%	2,5%
Liquiditeiten	1,0%	1,0%	3,5%
	100,0%	100,0%	100,0%

Voor de specifieke invulling van het beleggingsbeleid verwijzen wij u naar onze website.

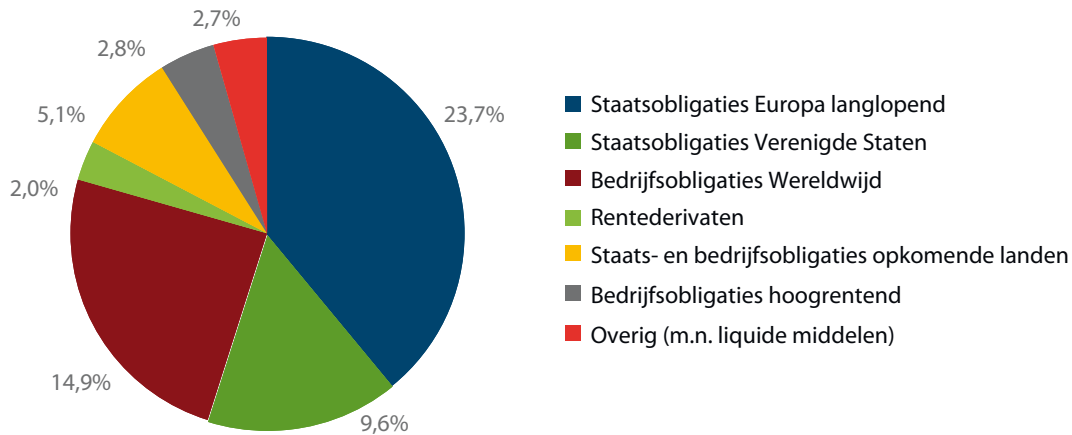
De Amerikaanse dollar, Britse pond en Japanse yen zijn voor de beleggingen in aandelen en beursgenoteerd onroerend goed voor 75% afgedekt op basis van de benchmarkgewichten. Voor de beleggingen in obligaties die worden gebruikt voor de invulling van de rente-afdekking worden deze valuta's voor 100% afgedekt.

Dit geldt eveneens voor de belegging in staats- en bedrijfsobligaties in opkomende landen die in harde valuta zijn genoteerd en voor de beleggingen in private equity.

Verdeling beleggingen 31 december 2016

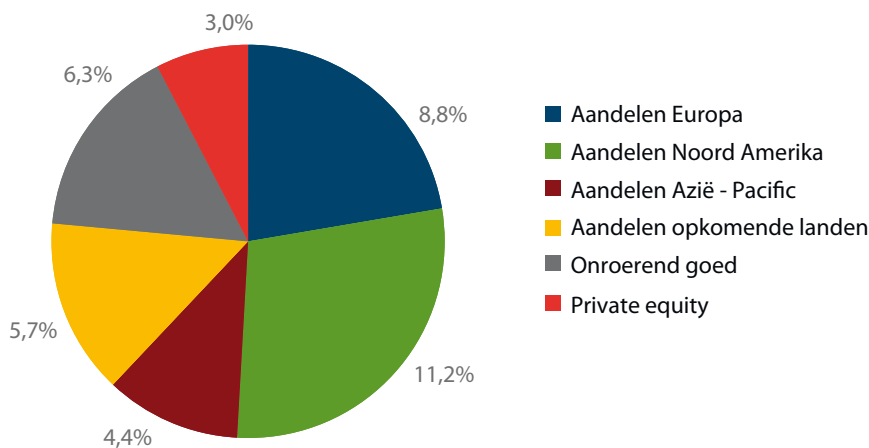
Per 31 december 2016 was de verdeling van de vastrentende waarden als volgt:

Vermogen belegd in vastrentende waarden en derivaten, inclusief lopende intrest en rekening-courant (60,8% van de totale portefeuille)

De verdeling van de aandelen en onroerend goed per 31 december 2016 was als volgt:

Vermogen belegd in aandelen en onroerend goed (39,2% van de totale portefeuille)

De belangrijkste afwijkingen ten opzichte van het strategisch beleggingsbeleid betreffen de beleggingen in onroerend goed en rentederivaten. Ten aanzien van de beleggingen in onroerend goed is een beleggingstoezegging gedaan maar deze is door de vermogensbeheerder nog niet volledig afgeroepen. Verder worden ten aanzien van de beleggingen in onroerend goed liquide middelen aangehouden om het effect van leverage in de geselecteerde beleggingsfondsen te beperken. Bij leverage wordt getracht om met geleend

geld het rendement te verbeteren. De waarde van rentederivaten – die in het strategisch beleggingsbeleid op nihil staan – is opgelopen als gevolg van de ontwikkeling van de marktrente.

Rendementen 2016

Over 2016 behaalde het pensioenfonds een totaal rendement van 8,5%. Het rendement van de staats- en bedrijfsobligaties bedraagt 10,4% en het rendement op de benchmark 9,9%. Op de belegging in aandelen werd een rendement van 9,2% gerealiseerd bij een rendement op de benchmark van 10,0%.

In 2016 en voorgaande jaren werden de volgende rendementen behaald:

	2016		2015		2014	
	rendement	benchmark	rendement	benchmark	rendement	benchmark
Staats- en bedrijfsobligaties	10,4%	9,9%	0,2%	0,1%	17,9%	18,0%
Aandelen	9,2%	10,0%	11,7%	7,9%	15,9%	16,1%
Onroerend goed	5,9%		6,1%		5,2%	
Totaal rendement	8,5%		1,7%		16,5%	

Op de rentederivaten werd in 2016 een rendement van 0,6% (vorig jaar - 0,3%) behaald terwijl de valutaafdekking een totaal rendement van -1,5% (vorig jaar - 2,4%) opleverde.

De toename van het rendement vloeit voor een groot deel voort uit de beleggingen in obligaties en is het gevolg van de daling van de marktrente gedurende 2016. Voor de marktontwikkelingen in 2016 met betrekking tot de beleggingen verwijzen wij naar pagina 35 in dit jaarverslag.

De benchmarks zijn door het bestuur, na overleg met de beleggingscommissie en de fiduciair vermogensbeheerder, voor de verschillende beleggingen vastgesteld op basis van relevante marktindices. Een overzicht van de benchmarks is op pagina 17 opgenomen.

Verantwoord beleggen

Het pensioenfonds onderschrijft ten aanzien van verantwoord beleggen de principes van de fiduciair vermogensbeheerder. Deze principes zijn gebaseerd op de 'Principles for Responsible Investment' van de Verenigde Naties en (inter)nationaal geaccepteerde verdragen en codes. De fiduciair vermogensbeheerder heeft de uitvoering van het beleid ten aanzien van verantwoord beleggen met gespecialiseerde teams ingevuld. De uitgangspunten voor het beleid zijn verwoord in het 'BlackRock Investment Stewardship' (zie www.blackrock.com) en hebben als basis de bescherming en versterking van de beleggingen op lange termijn. Hierbij worden duurzame financiële resultaten en het creëren van waarde versterkt door deugdelijk bestuur, integraal risicomanagement en afleggen van verantwoording.

Voor de fiduciair vermogensbeheerder is de betrokkenheid bij een onderneming afhankelijk van materiële aspecten, omgang met geformuleerde prioriteiten, mogelijke governance issues, observaties van marktontwikkelingen en overtuiging dat betrokkenheid zal bijdragen aan een verbetering van de economische waarde van de onderneming.

Bij het invullen van de betrokkenheid worden door de fiduciair vermogensbeheerder prioriteiten gesteld. Deze luiden voor 2017 en 2018 in willekeurige volgorde als volgt:

- governance: bestuurssamenstelling, effectiviteit van besturen, afleggen van verantwoording;
- strategie voor de toekomst: strategische kaders om lange termijn waarde creatie te realiseren, beoordeling door het bestuur, mogelijke obstakels;
- beloningsbeleid: het beschermen en vergroten van het vermogen door middel van actieve betrokkenheid bij bedrijven; aansluiting van beloning bestuur bij lange termijn doelstellingen voor onderneming; toetsing beloning met vooraf gestelde prestatiedoelen;
- klimaatrisico's: systematische informatie over impact op het klimaat van ondernemingen, sectoren en beleggingsstrategieën;
- human capital: concurrentievoordeel door goed management van schaarse talenten.

Omtrent het stemgedrag wordt op kwartaal- en jaarbasis door de fiduciair vermogensbeheerder gerapporteerd. Tweemaal per jaar wordt verder een gedetailleerd rapport uitgebracht over thematische, ESG-prestaties en event-gerelateerde betrokkenheid. In deze rapporten wordt ook ingegaan op het beleidskader inzake governance vraagstukken, de openbare optredens van de fiduciair vermogensbeheerder en inzichten opgedaan met thematisch onderzoek over ESG-onderwerpen.

Invulling pensioenfondsen

Naast het inzetten van de betrokkenheid bij ondernemingen via de fiduciair vermogensbeheerder hanteert het pensioenfonds een uitsluitingenlijst die is vastgelegd in de beleggingsrichtlijnen. De uitsluitingenlijst omvatte in 2016 ondernemingen die zich bezighouden met de productie en/of verspreiding van controversiële wapens.

De discretionaire beleggingen (langlopende staatsobligaties Europa, wereldwijde bedrijfsobligaties en aandelen Europa) alsmede de passieve beleggingsfondsen (aandelen Verenigde Staten, aandelen Japan, aandelen Azië-Pacific) zijn gecodeerd op basis van de uitsluitingenlijst. Er kan op basis hiervan niet worden belegd in de ondernemingen op de uitsluitingenlijst. De actieve beleggingsfondsen van de fiduciair vermogensbeheerder (aandelen Verenigd Koninkrijk en staats- en bedrijfsobligaties opkomende landen harde valuta) hanteren eveneens de uitsluitingenlijst.

De actieve beleggingsfondsen van externe vermogensbeheerders (aandelen opkomende landen, staats- en bedrijfsobligaties opkomende landen lokale valuta en bedrijfsobligaties hoogrentend) worden op basis van de look-through op deze beleggingsfondsen gemonitord op basis van de uitsluitingenlijst.

Begin 2017 is het bestuur akkoord gegaan met een uitbreiding van de criteria voor uitsluitingen voor de passieve beleggingsfondsen. Als gevolg hiervan zullen, naast de ondernemingen die zich bezighouden met productie en/of verspreiding van controversiële wapens, ondernemingen worden uitgesloten die de 'United Nations Global Compact Principles' schenden en ondernemingen in de mijnbouw (op basis van de CO2 emissie). De uitsluitingenlijst op basis van deze criteria wordt gemonitord door ISS-Ethix. In 2017 zal in dit kader ook de uitsluitingenlijst voor de actieve beleggingsfondsen nader worden beschouwd.

Beleggingen in Vopak

Het pensioenfonds belegt niet direct in Vopak en onderliggende effecten. Het is mogelijk dat in een van de geselecteerde beleggingsfondsen sprake is van een belegging in Vopak. Gegeven de van toepassing zijnde restricties zal de omvang van een dergelijke belegging altijd zeer beperkt zijn. Het pensioenfonds heeft geen directe invloed op de aandelenselectie in deze beleggingsfondsen.

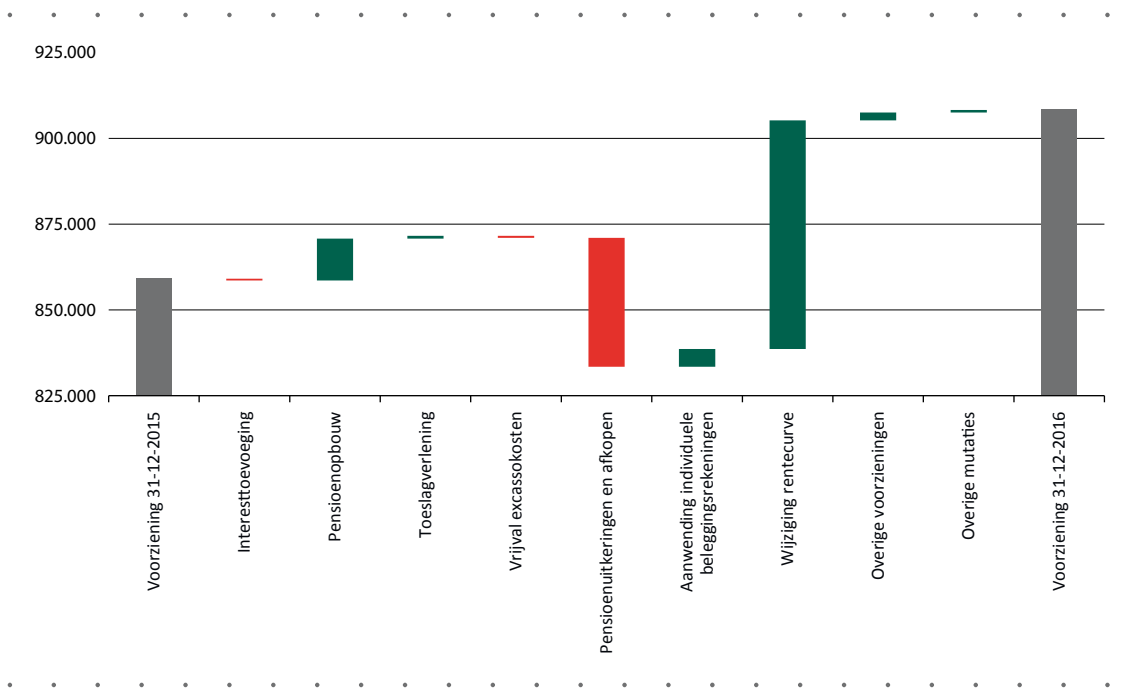
Technische voorzieningen

De technische voorzieningen bestaan uit de technische voorziening voor risico pensioenfonds en de technische voorziening voor risico deelnemers.

Technische voorziening voor risico pensioenfonds

De grondslagen die worden gehanteerd bij de vaststelling van de technische voorziening voor risico pensioenfonds staan vermeld op pagina 58.

De technische voorziening voor risico pensioenfonds nam in 2016 toe van EUR 859,1 miljoen tot EUR 909,6 miljoen. In navolgende grafiek is deze toename naar zijn verschillende oorzaken uitgewerkt.

De wijze waarop de individuele beleggingsrekening wordt belegd is naar keuze van de deelnemer. Ter ondersteuning van de deelnemers is door het pensioenfonds op basis van een extern onderzoek een standaard (leeftijdsafhankelijke) beleggingsstaffel ontwikkeld. De optimale leeftijdsafhankelijke mix van obligaties en aandelen in de beleggingsstaffel leidt – gegeven de gehanteerde veronderstellingen – tot een zo hoog mogelijk verwacht pensioen bij een zo laag mogelijk risico. De standaard beleggingsstaffel kunt u vinden op onze website.

Overige technische voorzieningen voor risico pensioenfonds

In het verslagjaar is een tweetal overige technische voorzieningen voor risico pensioenfonds gevormd. Deze overige technische voorzieningen betreffen:

- een schadevoorziening uit hoofde van stortingen in de excedentregeling voor deelnemers aan wie premievrijstelling is verleend in verband met arbeidsongeschiktheid. De schadereserve is gelijk aan de contante waarde van de toekomstig te storten premies in de excedentregeling ter grootte van EUR 167.000;

- een voorziening voor langdurig zieke deelnemers uit hoofde van het latente arbeidsongeschiktheidsrisico voor langdurig zieke deelnemers. De voorziening is gelijk aan de risicopremies voor de verzekering van premievrijstelling in verband met arbeidsongeschiktheid voor het huidige en voorafgaande verslagjaar ter grootte van EUR 1.805.000. De voorziening voor langdurig zieke deelnemers wordt jaarlijks aangepast door toevoeging van de risicopremie in het verslagjaar en onttrekking van de risicopremie in het minst recente verslagjaar. De onttrekking dient ter financiering van mutaties van de technische voorziening voor risico pensioenfondsen met betrekking tot arbeidsongeschiktheid.

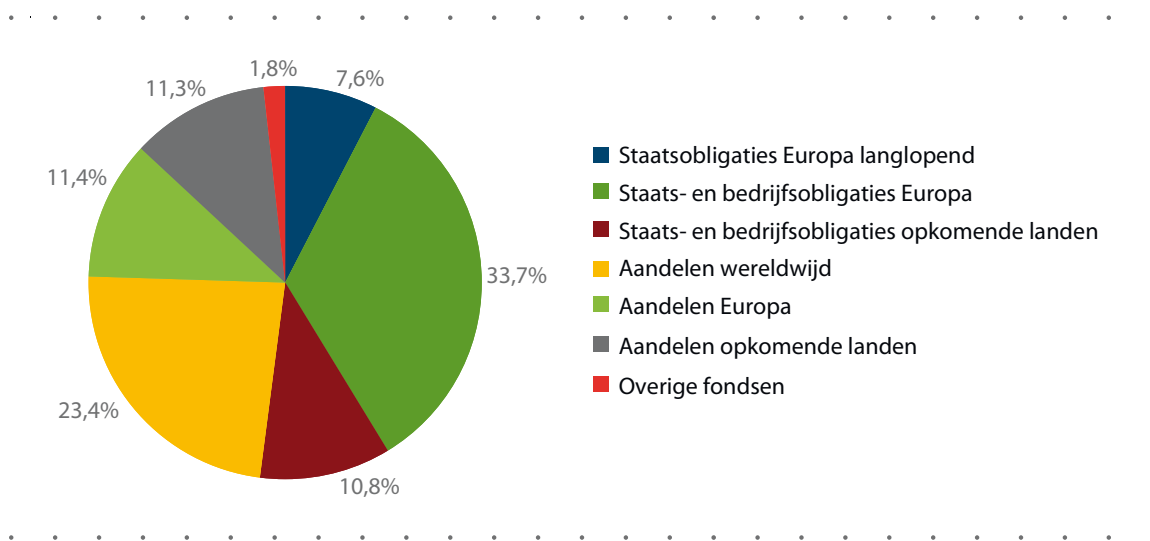
Technische voorziening voor risico deelnemers

De technische voorziening voor risico deelnemers is de som van de individuele beleggingsrekeningen van het pensioenfonds waarop, als onderdeel van de pensioenregeling, door het pensioenfonds en/of de deelnemer premies zijn gestort. Met deze premies wordt een saldo opgebouwd waarmee op de pensioendatum – naar keuze van de deelnemer – een vast pensioen wordt aangekocht in het pensioenfonds of een variabel pensioen bij een verzekeraar. Eind 2016 bedraagt de technische voorziening voor risico deelnemers EUR 143,4 miljoen (eind 2015 was dit EUR 131,2 miljoen).

Saldo beleggingsrekeningen

Eind 2016 bedraagt het totale saldo op de beleggingsrekeningen van de (gewezen) deelnemers EUR 143,4 miljoen (eind 2015 was dit EUR 131,2 miljoen). De verdeling van het totale saldo naar de verschillende beleggingsfondsen was als volgt:

Individuele beleggingsrekeningen

De wijze waarop de individuele beleggingsrekening wordt belegd is naar keuze van de deelnemer. Ter ondersteuning van de deelnemers is door het pensioenfonds op basis van een extern onderzoek een standaard (leeftijdsafhankelijke) beleggingsstaffel ontwikkeld. De optimale leeftijdsafhankelijke mix van obligaties en aandelen in de beleggingsstaffel leidt – gegeven de gehanteerde veronderstellingen – tot een zo hoog mogelijk verwacht pensioen bij een zo laag mogelijk risico. De standaard beleggingsstaffel kunt u vinden op onze website.

Rendementen 2016

De behaalde rendementen en benchmarks van de in de standaard beleggingsstaffel opgenomen beleggingsfondsen zijn hieronder opgenomen.

Standaard beleggingsstaffel	2016		2015	
	rendement	benchmark	rendement	benchmark
Staatsobligaties Europa langlopend	6,7%	6,9%	2,9%	3,1%
Staats- en bedrijfsobligaties Europa	3,3%	3,3%	0,8%	1,0%
Staatsobligaties opkomende landen	13,4%	13,5%	12,7%	12,7%
Aandelen wereldwijd	10,5%	10,7%	9,8%	10,1%
Aandelen Europa	2,1%	2,4%	9,1%	8,4%
Aandelen opkomende landen	15,9%	14,8%	-5,4%	-5,4%

Toeslagbeleid en toeslagverlening

Toeslagbeleid

De jaarlijkse (aanvullende) toeslagen dragen een voorwaardelijk karakter: er is geen recht op (aanvullende) toeslagen en het is niet zeker of en in hoeverre in de toekomst een (aanvullende) toeslag wordt verleend. De hoofdlijnen van het toeslagbeleid – die aansluiten bij het financieel toetsingskader – zijn op pagina 93 opgenomen.

Voor de hoogte van de toeslagen wordt door het bestuur de ontwikkeling van het door het Centraal Bureau voor de Statistiek gepubliceerde, afgeleide consumentenprijsindexcijfer over de periode oktober-oktober beschouwd. Indien daartoe gereede aanleiding bestaat kan hiervan worden afgeweken.

Voor de aanvullende toeslagen voor deelnemers wordt uitgegaan van het verschil tussen de algemene salarisonwikkeling bij Vopak en de ontwikkeling van het hiervoor vermelde prijsindexcijfer.

Het daadwerkelijk verlenen van een vastgestelde (aanvullende) toeslag geschiedt op basis van een bestuursbesluit. Hierbij houdt het bestuur onder andere rekening met het dienaangaande bepaalde in de uitvoeringsovereenkomst.

Toeslagverlening

De stijging van het prijsindexcijfer over de periode oktober 2014 - oktober 2015 bedroeg 0,44%. Op basis van het financieel toetsingskader kon per 1 januari 2016 een toekomstbestendige toeslag op de opgebouwde pensioenen van (gewezen) deelnemers en pensioengerechtigden worden verleend van 0,24%. De aanvullende toeslag voor deelnemers werd in 2016 op 0,34% vastgesteld.

De stijging van het prijsindexcijfer over de periode oktober 2015 - oktober 2016 bedroeg 0,36%. Op basis van het financieel toetsingskader kon per 1 januari 2017 na afronding geen toekomstbestendige toeslag worden verleend. De aanvullende toeslag voor deelnemers werd in 2017 op 0,33% vastgesteld.

In het financiële toetsingskader zijn expliciete regels opgenomen voor het verlenen van inhaaltoeslagen (toekomstbestendigheid). Het bestuur heeft zich uitgesproken om de niet verleende toeslagen bij de invoering van het financieel toetsingskader op 1 januari 2015 (in totaal 6,23%) als referentiekader voor mogelijk in de toekomst te verlenen extra toeslagen te gebruiken.

Kosten

	2016	2015
Kosten vermogensbeheer	0,34%	0,38%
Transactiekosten vermogensbeheer (percentage gemiddelde belegd vermogen)	0,03%	0,24%
Pensioenuitvoering- en administratiekosten (bedrag per actieve deelnemer en pensioengerechtigde)	161	185

Kosten vermogensbeheer en transactiekosten

De in de jaarrekening verantwoorde kosten voor vermogensbeheer betreffen het fiduciair beheer, het (operationele) beheer van de beleggingen en de custodian. De kosten van het beheer van de beleggingen hebben betrekking op alle beleggingen voor risico pensioenfondsen.

Het pensioenfonds heeft voor één onroerend goed belegging een performance gerelateerde afspraak ten aanzien van de kosten. Deze afspraak heeft in 2016 niet geleid tot aanvullende kosten. Genormaliseerd naar jaarbedragen liggen de totale kosten voor vermogensbeheer in 2016 op 0,34% (in 2015 was dit 0,38%) van het gemiddeld belegd vermogen van EUR 1.032,3 miljoen (in 2015 was dit EUR 987,5 miljoen).

Voor het overgrote deel van de beleggingen worden de kosten rechtstreeks in rekening gebracht bij het pensioenfonds. Voor zover mogelijk zijn kosten van beleggingen die via het rendement in rekening worden gebracht in de staat van baten en lasten transparant gemaakt. In het percentage zijn voorts de pensioen- en uitvoeringskosten begrepen voor zover toe te rekenen aan de kosten voor vermogensbeheer.

In onderstaand overzicht zijn de directe en indirecte kosten van vermogensbeheer nader uitgewerkt.

	2016	2015
Directe kosten van vermogensbeheer	2.154	2.654
Indirecte kosten van vermogensbeheer	1.140	811
Subtotaal kosten van vermogensbeheer	3.294	3.465
Toegerekende pensioenuitvoering- en administratiekosten	191	294
Totale kosten van vermogensbeheer	3.485	3.759
Gemiddeld belegd vermogen	1.032.260	987.464
Kosten van vermogensbeheer gewogen naar totaal belegd vermogen	0,34%	0,38%

Transactiekosten zijn kosten die aan de beurs of broker moeten worden betaald om beleggingstransacties tot stand te brengen. Het verkrijgen van inzicht in deze kosten is niet eenvoudig omdat de transactiekosten worden verwerkt in de transactiepreizen. Omdat de transactiekosten deel uitmaken van de transactiepreizen worden deze verwerkt in het netto rendement op de beleggingen.

Om een indicatie te geven van de transactiekosten die in de transactiepreizen zijn begrepen, zijn voor de discretionaire beleggingen de werkelijk betaalde broker- en commissiekosten beschouwd (aandelen) of is een schatting gemaakt op basis van de gemiddelde spread (staats- en bedrijfsobligaties en rentederivaten). Voor de fondsbeleggingen zijn de transactiekosten in lijn met de aanbeveling van de Pensioenfederatie vastgesteld. In 2016 waren de transactiekosten die binnen het vermogensbeheer zijn gemaakt naar raming 0,03% van het gemiddeld belegd vermogen (in 2015 was dit 0,24%). De afname van de transactiekosten kan voor een belangrijk deel worden verklaard door de forse wijzigingen in de beleggingsportefeuille die in 2015 zijn doorgevoerd.

In onderstaand overzicht is een verdeling van de kosten vermogensbeheer en transactiekosten naar de verschillende beleggingen opgenomen.

	2016		2015	
	kosten vermogensbeheer	transactiekosten	kosten vermogensbeheer	transactiekosten
Staats- en bedrijfsobligaties	0,15%	0,03%	0,18%	0,34%
Aandelen	0,37%	0,04%	0,41%	0,05%
Onroerend goed	0,74%	–	1,13%	–
Gewogen naar belegd vermogen	0,25%	0,03%	0,28%	0,24%
Overig	0,09%	–	0,10%	–
Totaal	0,34%	0,03%	0,38%	0,24%

De overige kosten hebben betrekking op de kosten voor het fiduciair beheer, de custodian en de pensioen- en uitvoeringskosten die aan het vermogensbeheer zijn toe te rekenen.

De nadere toelichting ten aanzien van de kosten voor vermogensbeheer vloeit voort uit de aanbeveling van de Pensioenfederatie waarvan in februari 2016 een update werd uitgebracht. De wijzigingen in deze update worden vanaf het verslagjaar 2017 toegepast.

De kosten voor vermogensbeheer en de transactiekosten lagen ten opzichte van een vergelijkbare groep pensioenfondsen in de LCP kostenbenchmark onder het gemiddelde niveau in de voorafgaande drie jaren (resp. 0,41% en 0,09%).

Bij de kosten voor vermogensbeheer en transactiekosten moet overigens in ogenschouw worden genomen dat deze sterk afhankelijk zijn van de invulling van de beleggingen en de gekozen uitvoeringstructuur. Het buiten beschouwing laten van deze relatie en het ontbreken van een koppeling met de behaalde rendementen maakt een onderlinge vergelijking van kostenpercentages in de ogen van het bestuur minder zinvol.

Pensioenuitvoering- en administratiekosten

Met betrekking tot de pensioenuitvoering- en administratiekosten kan het volgende overzicht worden gegeven (bedragen in EUR 1.000):

	2016	2015
Pensioenadministratie	496	584
Pensioenbureau	–	–
Accountant	48	59
Actuaris	67	113
Toezichthouders	85	72
Beleggingscommissie	50	66
Consultants en advisering	34	74
Communicatie	38	54
Opleidingen	49	38
Overig	23	25
Totaal	890	1.085

De pensioenuitvoering- en administratiekosten, voor zover niet toe te rekenen aan de kosten voor vermogensbeheer, bedragen per actieve deelnemer en pensioengerechtigde (in totaal 4.348 personen) EUR 161 (in 2015 was dit EUR 185). Bij de vaststelling van het normbedrag wordt het aantal gewezen deelnemers van 1.661 buiten beschouwing gelaten.

De pensioenuitvoering- en administratiekosten zijn begrepen in de door Vopak verschuldigde premie.

Voor zover er sprake is van 'gemengde' kosten, zoals kosten voor de accountant, actuaris en toezichthouders, zijn deze bij de vaststelling van het normbedrag voor 50% toegerekend aan de pensioen- en uitvoeringskosten en voor 50% aan de kosten voor vermogensbeheer. In totaal betreffen de aan de kosten voor vermogensbeheer toegerekende pensioenuitvoering- en administratiekosten een bedrag van EUR 191.000.

De verlaging van de kosten inzake de pensioenuitvoering- en administratiekosten is met name het gevolg van het wegvallen van eenmalige kosten die in 2015 zijn gemaakt naar aanleiding van de wijzigingen van het financieel toetsingskader en de pensioenregeling. De hogere kosten van de toezichthouders zijn het gevolg van een hogere aanslag van De Nederlandsche Bank en de kosten voor opleidingen namen toe als gevolg van de extra inspanningen op deskundigheid (vier opleidingsdagen voor het bestuur, workshop integriteitsrisicoanalyse en masterclasses ICT risico's).

Het bedrag per actieve deelnemer en pensioengerechtigde neemt voorts af door de toename van het aantal deelnemers.

Bij de vaststelling van het normbedrag is geen rekening gehouden met de kosten van het pensioenbureau. De kosten van het pensioenbureau komen voor rekening van Vopak en worden derhalve niet doorbelast naar het pensioenfonds. Een inschatting van de impact op het normbedrag van de kosten van het pensioenbureau wordt bemoeilijkt door het feit dat het pensioenbureau, naast de werkzaamheden voor het pensioenfonds, ook werkzaamheden voor Vopak verricht. Dit betreft bijvoorbeeld werkzaamheden in het kader van de verslaglegging van Vopak, arbeidsvoorwaardelijke onderwerpen en buitenlandse pensioenregelingen.

Een raming van de impact op het normbedrag ten aanzien van de door het pensioenbureau voor het pensioenfonds verrichte werkzaamheden komt uit op EUR 54 per actieve deelnemer en pensioengerechtigde (in 2015 was dit EUR 53).

De pensioenuitvoering- en administratiekosten lagen – ook inclusief de kosten van het pensioenbureau – ten opzichte van een vergelijkbare groep pensioenfondsen in de LCP kostenbenchmark ruim onder het gemiddelde niveau in de voorafgaande drie jaren (EUR 375).

De pensioen- en uitvoeringskosten zijn sterk afhankelijk van onder meer de schaalgrootte van een pensioenfonds, de keuzes ten aanzien van de uitvoering en het serviceniveau (waaronder mede begrepen de mate en wijze van communiceren). Deze factoren kunnen van substantiële invloed zijn op het niveau van de pensioen- en uitvoeringskosten. Hierbij past wederom een waarschuwing voor het vergelijken van pensioen- en uitvoeringskosten tussen pensioenfondsen zonder verdere weging van deze factoren.

Risicomanagement

Risicohouding

Risico's zijn onlosmakelijk verbonden met de activiteiten van een pensioenfonds. Het volledig voorkomen of afwenden van risico's is niet mogelijk. Wel kan worden gestreefd naar continu inzicht in de risico's en maatregelen die genomen zijn om deze risico's te beheersen.

De uitgangspunten die ten grondslag liggen aan de risico's in het pensioenfonds zijn in 2015 afgestemd met de verschillende stakeholders. De ambities die in 2015 in het spanningsveld tussen benodigd risico en gewenste zekerheid zijn geformuleerd, kunnen als volgt worden samengevat:

- een streven op lange termijn naar een toeslagverlening voor (gewezen) deelnemers en pensioengerechtigden op basis van de ontwikkeling van de prijsindex, gefinancierd uit het behaalde rendement;
- een streven op lange termijn naar een aanvullende toeslagverlening voor deelnemers op basis van het verschil tussen loon- en prijsindex, gefinancierd uit de premie;
- een streven naar een stabiele voorspelbare premie van maximaal 25% van de salarissom.

Ten aanzien van het benodigd risico en de gewenste zekerheid is vervolgens geconcludeerd dat:

- het behoud van koopkracht prioriteit heeft boven het vermijden van pensioenverlagingen (het risico op pensioenverlagingen en de hoogte ervan mogen echter niet te groot zijn);
- het risico van lagere toeslagverlening bij tegenvallende economische omstandigheden acceptabel is;
- het risico van een afname van de dekkingsgraad en pensioenverlagingen (tot 7% voor spreiding) acceptabel zijn;
- de pensioenpremie stabiel en geen sturingsmiddel is waardoor het opbouwpercentage bij tegenvallende economische omstandigheden dient te worden verlaagd (tenzij extra premie ter beschikking wordt gesteld).

De kwalitatieve risicohouding is kwantitatief geconcretiseerd door de vaststelling van risicogrenzen:

- voor de korte termijn een bandbreedte van 10% ten opzichte van het vereist eigen vermogen op basis van het strategisch beleggingsbeleid;
- voor de lange termijn een pensioenresultaat vanuit de evenwichtssituatie en feitelijke situatie van 90% en een maximale afwijking in een 'slecht weer scenario' van 30% (niveau toeslagen nihil).

Het overschrijden van de risicogrenzen leidt niet automatisch tot een aanpassing van het beleggingsbeleid maar vormt, als objectieve maatstaf, de input voor een discussie met belanghebbenden. Voor de toetsing van de risicohouding op basis van de situatie eind 2016 verwijzen wij naar de uitkomsten van de jaarlijkse haalbaarheidstoets op pagina 9.

Financiële risico's

Een belangrijke maatstaf om de risico's van het pensioenfonds te toetsen kan worden gevonden in het toetsen van het aanwezige eigen vermogen aan het vereist eigen vermogen. Hiervoor is wettelijk een gestandaardiseerde methode vastgelegd (het standaardmodel). De verschillende risicofactoren in het standaardmodel worden benoemd onder de noemers S1 tot en met S10 waarbij het liquiditeitsrisico (S7), concentratierisico (S8) en operationeel risico (S9) vooralsnog op nihil zijn gesteld. Er wordt voorts rekening gehouden met onderling compenserende effecten (diversificatie effecten).

Het bestuur onderschrijft het standaardmodel en de volledigheid daarvan om te toetsen of het aanwezige vermogen voldoende is om specifieke risico's op te kunnen vangen. Het eigen vermogen van het pensioenfonds per 31 december 2016 is lager dan het vereist eigen vermogen op basis van het standaardmodel.

Hierna zijn de uitkomsten weergegeven voor de verschillende risicocategorieën (bedragen in EUR 1.000 en percentages in procenten van de technische voorzieningen):

	2016		2015	
	bedrag	percentage	bedrag	percentage
Renterisico (S1)	20.082	1,9%	24.588	2,5%
Zakelijke waarden risico (S2)	117.535	11,2%	116.656	11,8%
Valutarisico (S3)	34.512	3,3%	36.620	3,7%
Grondstoffenrisico (S4)	–	–	–	–
Kredietrisico (S5)	40.857	3,9%	42.359	4,3%
Verzekeringstechnisch risico (S6)	23.596	2,2%	21.729	2,2%
Actief risico (S10)	11.329	1,1%	11.894	1,2%
Diversificatie-effect	-89.449	-8,5%	-92.503	-9,4%
Vereist eigen vermogen	158.462	15,1%	161.343	16,3%

Een vergelijking van het aanwezige vermogen en het (minimaal) vereist eigen vermogen kan als volgt worden samengevat (bedragen in EUR 1.000 en percentages in procenten van de technische voorzieningen):

	2016		2015	
	bedrag	percentage	bedrag	percentage
Aanwezige eigen vermogen	125.152	11,9%	111.350	11,2%
Minimaal vereist eigen vermogen	37.291	3,5%	36.801	3,7%
Vereist eigen vermogen	158.462	15,1%	161.343	16,3%

Renterisico (S1)

Het pensioenfonds kent gemiddeld een langere looptijd voor de technische voorzieningen dan de looptijd van de beleggingen. De buffer voor het renterisico moet een daling van de rentetermijnstructuur (de rente waarmee de technische voorziening voor risico pensioenfonds wordt vastgesteld) kunnen opvangen.

Het pensioenfonds dekt 50% van het renterisico af met (langlopende) staatsobligaties in Europa en de Verenigde Staten, wereldwijde bedrijfsobligaties en rentederivaten. Deze beleggingen zijn in meer of mindere mate gerelateerd aan ontwikkeling van de markttrente. Door de afstemming van ontwikkelingen van technische voorzieningen en beleggingen kan de volatiliteit van de dekkingsgraad als gevolg van wijzigingen in de rentetermijnstructuur worden beperkt.

Over de afdekking van het renterisico wordt op maandbasis gerapporteerd. In de rapportages wordt ingegaan op marktontwikkelingen, resultaten van de renteafdekking, exposure naar de verschillende looptijden, tegenpartijen van derivaten en collateral management.

Eind 2016 bedraagt de rentegevoeligheid van de technische voorziening voor risico pensioenfonds (duration) 15,9 (in 2015 was dit 15,4) en de rentegevoeligheid van de staats- en bedrijfsobligaties en rentederivaten 12,3 (in 2015 was dit 12,8). Ter indicatie, een daling van de rente met 0,5% punt zou per saldo leiden tot een daling van de dekkingsgraad met 3,7%.

Zakelijke waarden risico (S2)

Ter zake van het risico op aandelen en onroerend goed worden risico-inschattingen aan de hand van de in de markt gebruikelijke risicoparameters gemaakt. Over de risico-inschattingen wordt op kwartaalbasis gerapporteerd door de fiduciair vermogensbeheerder. Met de risico's wordt rekening gehouden door onder meer toepassing van voldoende spreiding van de beleggingen.

De volatiliteit van de marktwaarden (prijsrisico) van beleggingen wordt periodiek geëvalueerd en kan leiden tot bijstelling van de beleggingen. Hierbij worden marktontwikkelingen, verhandelbaarheid, concentraties en correlaties mede beschouwd.

De verdeling van de beleggingen in aandelen en onroerend goed kan als volgt worden weergegeven (bedragen in EUR 1.000).

2016	bedrag	percentage
Aandelen Verenigde Staten	115.470	28,6%
Aandelen Europa	90.134	22,4%
Aandelen Azië - Pacific	45.017	11,2%
Aandelen opkomende landen	58.298	14,4%
Onroerend goed	64.331	15,9%
Private equity	30.474	7,5%
Totaal	403.724	100,0%

Eind 2016 is 67,2% van de zakelijke waarden in aandelen van ontwikkelde landen belegd (in 2015 was dit 65,3%), 15,6% is in aandelen opkomende landen belegd (in 2015 was dit 18,4%) en 17,2% is in onroerend goed belegd (in 2015 was dit 16,3%).

Valutarisico (S3)

De technische voorzieningen luiden in euro's zodat risico's optreden als gevolg van valutakoers ontwikkelingen ten opzichte van de beleggingen in vreemde valuta's. Om dit risico te beperken worden voor de beleggingen in obligaties, die voor invulling van de rente-afdekking worden gebruikt, de valuta's voor 100% afgedekt.

Dit geldt eveneens voor de beleggingen in staats- en bedrijfsobligaties in opkomende landen in harde valuta en private equity. Voor de beleggingen in aandelen en beursgenoteerd onroerend goed worden de Amerikaanse dollar, Britse pond en Japanse yen voor 75% afgedekt.

Voor de beleggingen kan het volgende overzicht naar valuta's worden opgesteld (in procenten beleggingen).

2016	Euro	USD	GBP	JPY	Overig	totaal
Staats- en bedrijfsobligaties	32,7%	24,9%	0,8%	–	3,7%	62,1%
Aandelen	4,5%	12,3%	2,3%	2,5%	7,7%	29,3%
Onroerend goed	5,6%	1,2%	0,1%	0,1%	0,5%	7,5%
Private equity	–	3,0%	–	–	–	3,0%
Overig	- 1,9%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	- 1,9%
Totaal	40,9%	41,4%	3,2%	2,6%	11,9%	100,0%

Bezien over de totale beleggingen in vreemde valuta's is eind 2016 70,1% afgedekt (in 2015 was dit 76,4%).

Ter afdekking van de valutarisico's op de beleggingen zijn door de vermogensbeheerder valutatermijntransacties afgesloten.

Kredietrisico

Bij het kredietrisico dient het effect van de kredietwaardigheid van de partijen, waarin wordt belegd, tot uitdrukking te komen. Het kredietrisico komt tot uitdrukking in de zogenaamde creditspread. Deze creditspread is bepaald als toevoeging aan een zero yield waarmee de contante waarde van de kasstromen gelijk wordt aan de marktwaarde van de belegging.

De spread en spread duration van de staats- en bedrijfsobligaties naar credit rating is in de navolgende tabel opgenomen. De spread duration geeft de gevoeligheid van de desbetreffende obligaties weer voor wijzigingen in de credit spread.

2016	percentage staats- en bedrijfs- obligaties	spread (in basis- punten)	spread duration
AAA	36,1%	-13	12,6
AA	19,8%	33	18,8
A	8,6%	150	7,7
BBB	18,5%	174	6,2
Lager dan BBB	4,9%	1.660	4,1
Overig	12,1%	1.027	0,6
Totaal	100,0%		10,2

Eind 2016 bedraagt de spread duration voor de staats- en bedrijfsobligaties in totaal 10,2 (in 2015 was dit 10,0).

Het risico dat een tegenpartij de contractuele of andere verplichtingen niet kan nakomen wordt beheerst door een zo breed mogelijke spreiding van de staats- en bedrijfsobligaties. Concentratierisico's treden op bij de beleggingen in staatsobligaties van de Verenigde Staten (16,0%), Duitsland (14,6%), Frankrijk (14,6%) en Nederland (5,7%). De overige concentraties, zoals gerapporteerd op pagina 62, betreffen beleggingsfondsen waarin de onderliggende stukken breed zijn gespreid.

De beleggingsrichtlijnen omvatten beperkingen ten aanzien van concentraties en de omvang van de belegging per debiteur en kwaliteitseisen voor de debiteur. Voor wat betreft de rentederivaten wordt een minimum credit rating voor tegenpartijen gehanteerd en is een strikt collateral management ingeregeld.

Verzekeringstechnisch risico

Binnen het verzekeringstechnisch risico worden in principe alleen risico's meegenomen die verband houden met sterfte. Het omvat de risico's als gevolg van afwijkingen ten opzichte van de verwachte sterfte en afwijkingen van de verwachte sterftetrend (lang-leven-risico).

Tot het verzekeringstechnisch risico worden gerekend: procesrisico, risico-opslag voor afwijkingen ten opzichte van de sterftetrend en negatieve stochastische afwijkingen van de verwachtingswaarde. Deze drie risico's bedragen een percentage van de technische voorzieningen. Het procesrisico neemt af naarmate het deelnemersbestand toeneemt, omdat sterfte in het deelnemersbestand dan beter kan worden ingeschat.

Het risico dat de toegezegde pensioenen niet kunnen worden nagekomen wordt beheerst door de vaststelling van de technische voorziening op markttrentes en het hanteren van prudente en consistente grondslagen die periodiek op basis van onderzoek van betrokken actuarissen worden bijgesteld.

Overige risico's

Naast de in het standaardmodel opgenomen risico's monitort het pensioenfonds eveneens nauwgezet omgevings- en operationele risico's. De omgevingsrisico's hebben met name betrekking op het in voldoende mate afstemmen van het pensioenfonds op (verwachte) wijzigingen. Dit kunnen landelijke wijzigingen zijn maar ook wijzigingen die optreden onder de belanghebbenden, in de reputatie van het pensioenfonds en de omstandigheden waarin het pensioenfonds opereert. In de beheersing van dit risico wordt voorzien door de vertegenwoordiging van belanghebbenden in het bestuur en verantwoordingsorgaan, het voeren van strategie- en toekomstdiscussies, het volgen van maatschappelijke ontwikkelingen, het lidmaatschap van de Pensioenfederatie, het voeren van een verantwoord beleggingsbeleid en het onderschrijven van de principes voor een beheerst beloningsbeleid.

De operationele risico's betreffen een onvoldoende doeltreffende of ondoelmatige procesinrichting. Dit risico is met name van belang voor het pensioenfonds omdat een belangrijk deel van de werkzaamheden van het pensioenfonds is uitbesteed. De beheersing op dit risico is ingericht op basis van regelmatige contacten met de uitbestedingspartijen, het formuleren van een uitbestedingsbeleid, de controle en monitoring van uitbestedingswerkzaamheden door het pensioenbureau, het hanteren van 'vier-ogen' en 'dubbele autorisatie' principes, het voeren van een schaduwadministratie voor controle werkzaamheden en aansluiting bij de Basisregistratie Personen (BRP).

Governance

Bestuur

Het bestuur is paritair samengesteld, te weten vijf leden aangewezen door de werkgever, drie leden (deelnemers) door de deelnemers in het verantwoordingsorgaan en twee leden (pensioengerechtigden) door de pensioengerechtigden in het verantwoordingsorgaan.

De zittingsduur voor bestuursleden is vier jaar. Aftreden geschiedt volgens een rooster van aftreden en herbenoeming voor een nieuwe zittingsduur kan in principe maximaal tweemaal plaatsvinden.

Het bestuur kwam in het verslagjaar achtmaal in vergadering bijeen (met gemiddeld negen bestuursleden). Verder was er tweemaal een gezamenlijke vergadering van bestuur en verantwoordingsorgaan, een informatiesessie met belanghebbenden in het kader van de Wet verbeterde premieregeling en een workshop inzake integraal risicomanagement.

Afgesproken is dat twee leden van het verantwoordingsorgaan als toehoorder de bestuursvergaderingen mogen bijwonen.

Omvang bestuur

Door de visitatiecommissie werd in 2016 aandacht gevraagd voor de verhouding tussen de deelnemers (drie bestuursleden) en pensioengerechtigden (twee bestuursleden) in het bestuur.

Het verantwoordingsorgaan heeft hierop aangegeven de zetelverdeling nooit als belemmerend te hebben ervaren maar dat de wijzigingen in het bestuur en verantwoordingsorgaan in 2017 wellicht een natuurlijk moment vormen voor het aanpassen van de zetelverdeling.

Een commissie van het bestuur heeft vervolgens de diverse mogelijkheden voor de samenstelling van het bestuur onderzocht. Het bestuur heeft, op basis van het voorstel van de commissie, vervolgens besloten om eind 2017 het aantal bestuursleden te verlagen naar acht. Naast de vier werkgeversleden zullen twee deelnemers en twee pensioengerechtigden zitting hebben in het bestuur.

Evaluatie

In januari 2016 heeft het bestuur in een aparte bijeenkomst haar eigen functioneren geëvalueerd. Hiervoor is een evaluatieonderzoek ingesteld en zijn de uitkomsten besproken.

In maart 2017 is tijdens een opleidingsdag, onder leiding van een externe deskundige, aandacht besteed aan het verandervermogen en de strategische diversiteit binnen het bestuur. De externe deskundige oordeelde, dat het bestuur een gebalanceerde en voldoende diverse samenstelling heeft. Voorts is in lijn met voorgaande jaren een evaluatieonderzoek ingesteld, waarvan de uitkomsten zijn besproken en vergeleken met de uitkomsten van de twee voorgaande zelfevaluaties. Op basis van de ervaren constructieve samenwerking gedurende het jaar en ondersteund door het voorgaande heeft het bestuur haar functioneren als positief beoordeeld.

De aandachtspunten uit de (voorgaande) evaluaties zijn inmiddels geadresseerd door onder andere het uitbreiden van het aantal bestuursvergaderingen, de (tijds)investeringen op het gebied van de deskundigheid en voorbereiden van werkzaamheden in verschillende commissies.

Geschiktheid

In maart 2016 is een gewijzigde beleidsnota deskundigheid vastgesteld waarin het bij het pensioenfonds passende deskundigheidsniveau en de benodigde competenties zijn uitgewerkt. Vooruitlopend op deze nota werd door het bestuur in december 2015 en januari 2016 in vier goed gevulde opleidingsdagen invulling gegeven aan de doelstelling om geschiktheidsniveau A te bereiken. Bestuursleden die (deels) verstek moesten laten gaan bij deze opleidingsdagen hebben de gemiste modules via open inschrijving gevolgd.

In de opleidingsdagen zijn alle eindtermen zoals geformuleerd in de eerder genoemde handreiking aan de orde gekomen (besturen van een pensioenfonds, wet- en regelgeving, pensioenregelingen en pensioensoorten, financiële aspecten, administratieve organisatie en interne controle, communicatie en uitbesteding) en is in een workshop aandacht besteed aan competenties en gedrag.

Voorts werd door het bestuur in 2016 een infosessie inzake de Wet verbeterde premieregeling gevolgd en namen twee bestuursleden deel aan een masterclass inzake ICT-risico's. Verder zijn op individuele basis door bestuursleden studiemiddagen en/of presentaties van vermogensbeheerders bijgewoond en zijn bijeenkomsten van De Nederlandsche Bank en de Pensioenfederatie bezocht.

Mutaties bestuur

De in 2015 opgestarte benoemingsprocedures voor mevrouw R.G. Meerkerk-Schaap en de heer A. de Ronde werden begin 2016 afgerond met de instemming van De Nederlandsche Bank.

In juni 2016 trad de heer M. van Ravenstein terug als voorzitter en bestuurslid. Het bestuur wees hierna de heer C. Vletter aan als voorzitter. In de ontstane vacature werd voorzien door de benoeming van de heer H. van Hal die daarvoor als aspirant bestuurslid aan het pensioenfonds was verbonden.

De benoemingsprocedures voor de heren C. Vletter en H. van Hal werden, met de instemming van De Nederlandsche Bank, in augustus 2016 afgerond. De heer R.R.J. Brouwer werd, na de benoeming van de heer C. Vletter als voorzitter, in september 2016 benoemd als plaatsvervangend secretaris-penningmeester.

De interne benoemingsprocedure voor bestuursleden omvat het verstrekken van een functieprofiel aan de benoemende partij, het aanleveren van een curriculum vitae en verklaring omtrent gedrag door de voorgedragen kandidaat en een gesprek van de voorgedragen kandidaat met (een delegatie van) het bestuur.

Nadat het bestuur de geschiktheid (deskundigheid en competenties) van de voorgedragen kandidaat heeft vastgesteld wordt de externe benoemingsprocedure bij De Nederlandsche Bank opgestart. In het kader van deze procedure kunnen bestuursleden door De Nederlandsche Bank voor een gesprek worden uitgenodigd.

Gedragcode

De bestuursleden hebben – in aanvulling op een mogelijk van toepassing zijnde gedragscode van Vopak – de gedragscode van het pensioenfonds ondertekend. Er wordt voorts jaarlijks een verklaring over het naleven van de gedragscode getekend. De compliance officer van het pensioenfonds is belast met de controle op de naleving van de gedragscode.

Nevenfuncties

In 2016 zijn de nevenfuncties van de bestuursleden geïnventariseerd. Bij deze inventarisatie zijn geen nevenfuncties aangetroffen die (potentieel) tegenstrijdige belangen of reputatieschade voor het pensioenfonds zouden kunnen opleveren.

Beloning

De leden van het bestuur ontvangen voor de uitoefening van hun functie geen beloning ten laste van het pensioenfonds.

Naar aanleiding van een opmerking van de visitatiecommissie werd in juni 2016 een concept beloningsbeleid opgesteld. Het bestuur hanteerde hierbij de voorzetting van het bestaande beleid als uitgangspunt. Na een uitgebreide discussie met (een delegatie van) het verantwoordingsorgaan werd het beloningsbeleid aangevuld met de gehanteerde uitgangspunten en de visie van het bestuur. In maart 2017 werd het beloningsbeleid vervolgens definitief vastgesteld.

Verantwoordingsorgaan

In het verantwoordingsorgaan zijn actieve deelnemers en pensioengerechtigden naar evenredigheid van hun aantal in het pensioenfonds vertegenwoordigd. Tevens is Vopak in het verantwoordingsorgaan vertegenwoordigd met maximaal twee zetels.

Het verantwoordingsorgaan kwam in het verslagjaar viermaal in vergadering bijeen. Tweemaal was er een gezamenlijke vergadering van bestuur en verantwoordingsorgaan. Het jaarverslag werd door een delegatie van het verantwoordingsorgaan besproken met het bestuur in een bestuursvergadering. Twee leden van het verantwoordingsorgaan wonen de bestuursvergaderingen als toehoorder bij. Het bestuur legt jaarlijks verantwoording af aan verantwoordingsorgaan.

Vanaf pagina 39 treft u het verslag van het verantwoordingsorgaan en de reactie van het bestuur aan.

Omvang verantwoordingsorgaan

In navolging van de wijziging in de omvang van het bestuur heeft een commissie uit het verantwoordingsorgaan de omvang hiervan beoordeeld. Op basis van een rapport van de werkgroep heeft het verantwoordingsorgaan op 2 maart 2017 besloten, dat het verantwoordingsorgaan uit 11 personen (was 15) zal bestaan, te weten één vertegenwoordiger van Vopak, drie leden namens de actieven en zeven leden namens de pensioengerechtigden. De nieuwe samenstelling zal in de loop van 2017 via natuurlijk verloop worden ingevuld.

Deskundigheid

Het verantwoordingsorgaan nam met een delegatie deel aan de infosessie inzake de Wet verbeterde premieregeling. Voorts werd in oktober 2016 tijdens een studiedag aandacht besteed aan de algemene ontwikkelingen op pensioengebied, het financieel toetsingskader, de Wet verbeterde premieregeling en de Wet pensioencommunicatie.

Mutaties verantwoordingsorgaan

In de eerste helft van 2016 werd in verband met privé omstandigheden afscheid genomen van de heren P. de Goeij, F.H. Suverein en J.H.T.G. Wegh (pensioengerechtigden). In november 2016 werd voorts afscheid genomen van de heer H. Oprel die zich niet herkiesbaar stelde. De heer Oprel was voorzitter van het verantwoordingsorgaan.

Als nieuw lid van het verantwoordingsorgaan werd bij de pensioengerechtigden medio 2016 de heer P. Hoogerwaard welkom geheten. De heer J. Veenma werd in november 2016 benoemd tot voorzitter van het verantwoordingsorgaan. Eind 2016 zijn de heren J. 't Hart en H. Mol voorgedragen voor het verantwoordingsorgaan namens de pensioengerechtigden. Zij traden vervolgens begin 2017 toe tot het verantwoordingsorgaan.

Beloning

De leden van het verantwoordingsorgaan ontvangen voor de uitoefening van hun functie geen beloning ten laste van het pensioenfonds.

Toezicht

Visitatiecommissie

De visitatiecommissie bestaat uit drie onafhankelijke externe personen waarbij kwaliteit en continuïteit is gewaarborgd middels het inschakelen van een gekwalificeerde organisatie. Het bestuur formuleert de aandachtspunten waarop de samenstelling van de visitatiecommissie wordt afgestemd. De visitaties worden op jaarbasis uitgevoerd. De visitatiecommissie beoordeelt beleids- en bestuursprocedures, checks en balances en risicomanagement.

Het samenwerkingsverband dat voorheen de visitaties uitvoerde, gaf eind 2016 aan niet in staat te zijn een evenwichtige visitatiecommissie samen te stellen. Hierop werd een search uitgezet onder partijen die in opzet van de visitaties een vergelijkbaar model hanteren.

Het bestuur en verantwoordingsorgaan kwamen op basis van de resultaten van de search en een aanvullend kennismakingsgesprek tot de selectie van de Visitatie Commissie Pensioenfondsen.

Vanaf pagina 44 treft u het verslag van de visitatiecommissie en de reactie van het bestuur aan. In de reactie is mede de opvolging van eerdere aanbevelingen uitgewerkt.

Toezicht door De Nederlandsche Bank en de Autoriteit Financiële Markten

De Nederlandsche Bank houdt toezicht op de financiële positie van pensioenfondsen en de Autoriteit Financiële Markten houdt toezicht op de informatieverstrekking door pensioenfondsen.

Deze toezichthouders hebben wettelijke mogelijkheden om corrigerend op te treden tegen pensioenfondsen, bijvoorbeeld door middel van het geven van een aanwijzing, het opleggen van een dwangsom of een boete of het aanstellen van een bewindvoerder. Zoals voorgeschreven in artikel 96 Pensioenwet wordt vermeld dat de toezichthouders in 2016 géén corrigerende maatregelen richting het pensioenfonds hebben getroffen.

Statuten en pensioenregeling

De statuten zijn in 2016 niet aangepast.

De pensioenregeling is in 2016 aangepast naar aanleiding van de Wet verbeterde premieregeling. De Wet verbeterde premieregeling verplicht pensioenfondsen om voor beschikbare premieregelingen de mogelijkheid te bieden om op de (vervroegde) pensioendatum, naast het bestaande vaste pensioen (zoals gebruikelijk), een variabel pensioen aan te bieden. Bij het variabel pensioen wordt door de pensioengerechtigde ook na pensionering beleggingsrisico gelopen.

Na een uitgebreid informatietraject en een afstemming met belanghebbenden heeft het bestuur besloten het variabel pensioen niet via het pensioenfonds uit te voeren. Voor deelnemers die kiezen voor een variabel pensioen wordt het saldo in de beschikbare premieregeling op verzoek van de deelnemer overgedragen naar een verzekeraar.

De keuze om het variabel pensioen niet via het pensioenfonds aan te bieden is met name ingegeven door het beperkte voordeel voor deelnemers in het pensioenfonds op basis van de gehanteerde inkoopstelsel, het reeds doorbeleggen tot de pensioenleeftijd en de hoge administratiekosten voor het inregelen van een variabele uitkering. Indien de ontwikkelingen daartoe aanleiding geven kan het besluit in de toekomst worden herzien.

De meest recente versies van de statuten en het pensioenreglement zijn te vinden op de website van het pensioenfonds.

Klachten en geschillen

Het pensioenfonds kent een klachten- en geschillenregeling waarin de te volgen procedure bij klachten en geschillen is vastgelegd. De regeling voorziet in de mogelijkheid om een genomen besluit voor te leggen aan de Ombudsman Pensioenen. De klachten- en geschillenregeling is te vinden op de website van het pensioenfonds.

Eind 2016 waren er geen klachten- of geschillenprocedures in behandeling of opgestart.

Code pensioenfondsen

Sinds 2014 wordt verantwoording afgelegd ten aanzien van de normen zoals opgenomen in de Code Pensioenfondsen. Het doel van de code is het functioneren van het pensioenfonds verder te verbeteren en inzichtelijker te maken. De code is wettelijk verankerd en naleving geschiedt op basis van het 'pas-toe-of-leg-

uit'-beginsel. In het kader van dit beginsel worden hieronder de normen verantwoord waarvoor het bestuur van mening is dat nog niet (volledig) aan de code wordt voldaan.

- Integraal risicomanagement (normen 23 en 24)
Begin 2016 is de integriteitsrisicoanalyse afgerond en ingediend bij De Nederlandsche Bank. Een update van de integrale risicomanagement analyse is eind 2016 opgestart. Het bestuur heeft hiervoor in oktober 2016 een workshop georganiseerd waarin de voor het pensioenfonds belangrijkste bruto risico's zijn geadresseerd. De uitkomsten van deze workshop zijn verwerkt in een risicomanagement analyse die begin 2017 uitgebreid in het bestuur is besproken. Met betrekking tot IT-risico's werd door twee bestuursleden in 2016 een masterclass gevolgd.
- Verantwoord beleggen (normen 27-29)
De invulling van het beleid ten aanzien van verantwoord beleggen is opgenomen in dit bestuursverslag. In 2017 wordt de screening ten aanzien van milieu en klimaat, mensenrechten en sociale verhoudingen in een belangrijk deel van de aandelenportefeuille uitgebreid. Het bestuur onderzoekt de mogelijkheden om deze uitgebreide screening toe te passen op de totale beleggingsportefeuille. Omtrent de invulling van verantwoord beleggen heeft (nog) geen dialoog met belanghebbenden plaatsgevonden.
- Benoeming, ontslag en schorsing (normen 45-46)
De statuten voorzien in een ontslagprocedure maar omvatten geen schorsingsprocedure.
- Zittingsduur en herbenoeming (norm 61)
De zittingsduur van leden van het verantwoordingsorgaan is vastgelegd in het reglement van het verantwoordingsorgaan. Er heeft geen vastlegging van het maximaal aantal herbenoemingen plaatsgevonden.

De Monitoringscommissie Code Pensioenfonds heeft begin 2016 aanbevelingen gedaan over diversiteit en het afleggen van verantwoording in het jaarverslag omdat aan deze normen het minst wordt voldaan. Ook is gevraagd om aandacht te besteden aan het opstellen van een duidelijke missie, visie en strategie, goed huisvaderschap en evenwichtige belangenafweging. Het bestuur is van mening dat eind 2016 in voldoende mate invulling wordt gegeven aan de naleving van normen waarvoor de Monitoringscommissie aanbevelingen heeft geformuleerd. Het bestuur streeft evenwel doorlopend naar een verdere verbetering op de naleving van normen in de Code Pensioenfonds en hieraan verder invulling te geven.

Algemene ontwikkelingen op de financiële markten in 2016 ¹⁾

Macro economische ontwikkelingen

De mondiale economische groei liet in 2016 een voorzichtige verbetering zien. Deze kwam het sterkst tot uiting in de Verenigde Staten. Naar het einde van het jaar leek de verbetering van de economische activiteit aan kracht te winnen en ook wat te verbreden naar andere regio's. Naar verwachting zet deze trend in 2017 door.

Ook de inflatie liep in de meeste regio's weer wat op, zij het vanaf zeer lage niveaus. Deze stijging werd onder andere gedreven door hogere grondstoffenprijzen. Echter, de stijging van de onderliggende inflatie (dit wil zeggen exclusief voedsel en energie) bleef beperkt als gevolg van nog steeds ruime overcapaciteit in de meeste regio's. De economie van de Verenigde Staten was hierop een uitzondering met een stijgende kerninflatie, veroorzaakt door onder meer hogere lonen.

1) Opgesteld in samenwerking met de fiduciair vermogensbeheerder

Het jaar 2016 werd voorts gekenmerkt door belangrijke politieke gebeurtenissen, zoals het Brexit referendum en de Amerikaanse presidentsverkiezingen. Beiden resulteerden in een afwijzing van de status quo. De onverwacht positieve stem van het Verenigd Koninkrijk om de Europese Unie te verlaten in juni, evenals de verkiezing van Donald Trump als Amerikaanse president ten koste van Hillary Clinton, veroorzaakten aanzienlijke marktvolatiliteit. Het Italiaanse referendum, de vluchtelingen crisis en de beweeglijkheid van de olieprijs droegen verder bij aan de onzekerheid op de markt.

Een andere belangrijke invloed op de markten in 2016 was het wereldwijde monetaire beleid. Gedurende het jaar bleef het monetaire beleid verruimend en daarmee ondersteunend aan de economische groei behalve in de Verenigde Staten waar de Federal Reserve ervoor koos om de tarieven in december 2016 te verhogen met 0,25%. De Bank of England verlaagde de rente voor het eerst sinds 2009 ondanks de verwachting voor een renteverhoging aan het begin van 2016.

De Europese Centrale Bank liet de rentetarieven marginaal dalen tot -0,4%. De Europese Centrale Bank breidde tevens haar kwantitatieve verruimingsprogramma uit tot december 2017 en verhoogde tot april 2017 het bedrag voor opkoop van obligaties van maandelijks EUR 60 miljard naar EUR 80 miljard. De Bank of Japan verlaagde begin 2016 haar tarieven tot -0,1%.

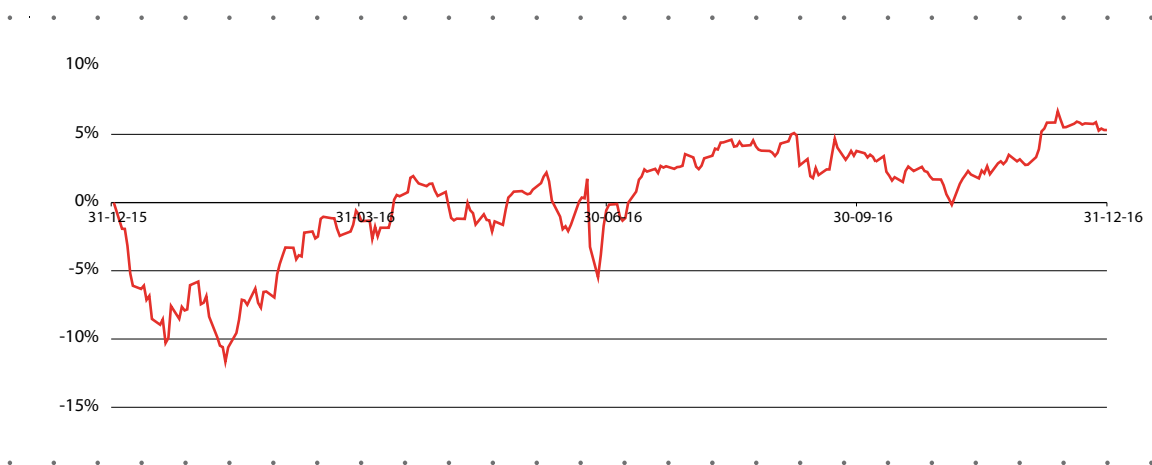
Impact op de financiële markten

Aandelen

Het grootste deel van de aandelenindices in de ontwikkelde markten sloot het jaar af met positieve resultaten gemeten in de lokale valuta. Ondanks (of juist dankzij) de Brexit behaalden aandelen in het Verenigd Koninkrijk de grootste winst met 19,8% ten opzichte van december 2015, gevolgd door sterke resultaten in de Verenigde Staten, Azië - Pacific exclusief Japan en de Eurozone. Japanse aandelenkoersen sloten het jaar vrijwel onveranderd.

De opkomende landen eindigden 2016 eveneens in de plus, hoewel de versterking van de Amerikaanse dollar die volgde op de Amerikaanse verkiezingen schadelijk was voor de resultaten in het laatste kwartaal. Rusland en Brazilië herstelden aanzienlijk terwijl de Chinese aandelen over het gehele jaar een bescheiden stijging van 1,2% lieten zien ondanks een daling van 7,1% in het vierde kwartaal van 2016.

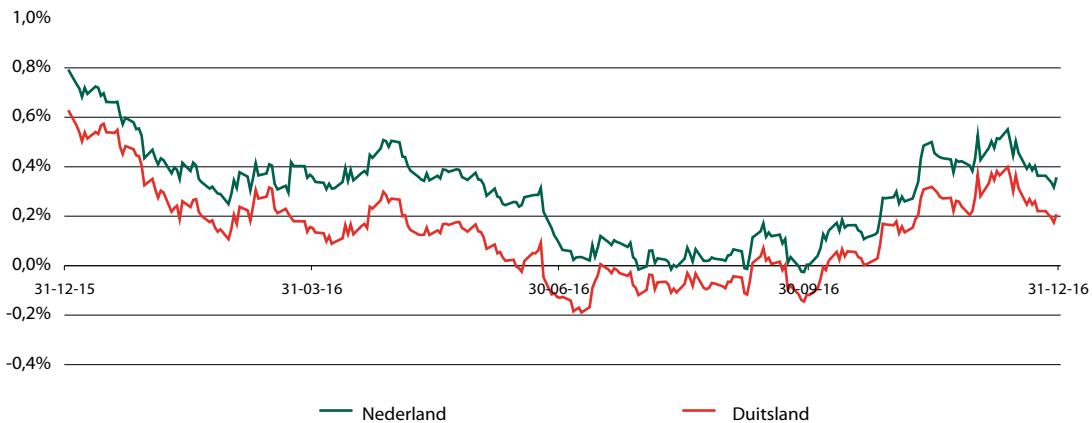
MSCI World 2016

Obligaties

Staatsobligaties in de ontwikkelde landen kenden een volatiel jaar, maar de meeste markten eindigden over 2016 positief. De rente op de Duitse 10-jaars staatsobligatie daalde met 0,43% en de 30-jarige rente daalde met 0,54%. De rest van de Eurozone ontwikkelde zich in lijn met Duitsland, met als uitzondering Italië.

10 jaarsrente

Amerikaanse staatsobligaties daarentegen eindigden het jaar in de rode cijfers, als gevolg van beloften van Donald Trump ten aanzien van een expansief begrotingsbeleid en de eerste verhoging van de rente in twaalf maanden door de Federal Reserve. Het rendement op de Amerikaanse 10-jarige staatsobligatie steeg met 0,16%. De 30-jaars Amerikaanse staatsobligaties waren grotendeels onveranderd aan het einde van het jaar.

De prestaties van bedrijfsobligaties waren positief over de gehele lijn, met name voor de hoogrentende obligatiemarkt. De investment grade obligatierente in het Verenigd Koninkrijk daalde met 0,93% in 2016, gevolgd door Europa en Amerika, waar sprake was van een daling van respectievelijk 0,55% en 0,25%. De daling van de kredietopslag werd vooral gedreven door de lage liquiditeit in de zakelijke markt.

Veel beleggers zoeken naar extra rendement in de huidige laag rentende omgeving.

Voor de hoogrentende obligaties leidde Amerika de markt met een rentedaling van 2,6%, gevolgd door Europa met een daling van 1,24%. Obligaties in opkomende landen in harde valuta deden het ook bijzonder goed, ondersteund door de stijging van de olieprijs, met ruim 10% rendement.

Grondstoffen

De olieprijs steeg in 2016 na een zeer negatief 2015. De prijs van ruwe olie steeg met 44,8% met de toezegging van de OPEC om de olieproductie terug te brengen. De industriële metalen en koper deden het eveneens goed, met name op basis van de verwachtingen van fiscale stimulering in Amerika en de mogelijkheid van een wereldwijde overgang van monetaire naar budgettaire stimulans.

Valuta

De sterkste verandering vond plaats in de verhouding van de Mexicaanse Peso ten opzichte van de Amerikaanse dollar. De Mexicaanse Peso werd 20,6% minder waard als gevolg van Donald Trump's beleidsaankondigingen met betrekking tot Mexico, zoals de campagne voor het beëindigen van de NAFTA-

handelsovereenkomst en de bouw van een muur bij de grens met Mexico. De Amerikaanse dollar steeg per saldo met 2,9% ten opzichte van de euro. Het besluit van Groot-Brittannië om de Europese Unie te verlaten en de onzekerheid die volgde, zorgde voor een daling in Britse pond van ongeveer 14% ten opzichte van de euro.

Vooruitblik

Het bestuur staat ook in de komende jaren voor de nodige uitdagingen. Een belangrijk deel van deze uitdagingen zal gerelateerd zijn aan de discussie inzake een toekomstbestendig pensioenstelsel. Hiervoor worden uiteraard de landelijke ontwikkelingen nauwgezet gevolgd. Tegelijkertijd zal de aangekondigde brede discussie inzake de (uitvoering van de) pensioenregeling bij Vopak de nodige tijd en inspanning vergen. In deze discussie zullen de beperkingen in het fiscale kader en de analyse van de toekomstbestendigheid van het bedrijfsmodel van het pensioenfonds (wederom) een belangrijke rol spelen. Naar verwachting zal de discussie in de tweede helft van 2017 de nodige opvolging gaan krijgen.

Het bestuur zal zich onverminderd blijven inspannen om de financiële positie van het pensioenfonds te verbeteren. Het opheffen van de situatie van tekort en het mogelijk verlenen van (gedeeltelijke) toeslagen (voor zover dit laatste binnen een structurele verbetering van de financiële positie mogelijk is) staan daarbij centraal. Het vinden van de optimale verhouding tussen risico en rendement in een (verantwoorde) beleggingsportefeuille tegen een (in verhouding) redelijk kostenniveau, wordt daarbij ook in de komende jaren nagestreefd.

In de communicatie zal gewerkt worden aan het verder opbouwen van vertrouwen en het meer doelgroep specifiek maken van communicatie-uitingen.

De omvang van het bestuur en verantwoordingsorgaan zal in 2017 worden teruggebracht. Hiermee zal opnieuw aandacht moeten worden gegeven aan het evenwicht in de onderlinge verdeling van werkzaamheden voor het pensioenfonds. Voor het intern toezicht zal het pensioenfonds, naar verwachting, te maken krijgen met een verplichte overgang naar een Raad van Toezicht. De interactie met dit nieuwe fondsgaan - dat de visitatiecommissie vervangt - vraagt ongetwijfeld enige gewenning.

In al deze uitdagingen weet het bestuur zich gesterkt door de uitkomsten van het in 2017 uitgevoerde externe onderzoek naar het verandervermogen en de strategische diversiteit binnen het bestuur.

Bovenstaand overziend ziet het bestuur de toekomst met vertrouwen tegemoet.

Verantwoordingsorgaan

Verslag verantwoordingsorgaan

Rol en taken van het verantwoordingsorgaan

Volgens de Pensioenwet moeten besturen van pensioenfondsen periodiek verantwoording afleggen aan belanghebbenden, te weten de betrokken werkgevers, werknemers en ex-werknemers, al dan niet gepensioneerd. Dat gebeurt via het verantwoordingsorgaan, dat wettelijk als vertegenwoordiger van die belanghebbenden wordt beschouwd.

Het verantwoordingsorgaan is bevoegd jaarlijks een oordeel te geven over:

- het handelen van het bestuur aan de hand van het jaarverslag, de jaarrekening en andere relevante informatie, waaronder de bevindingen van de visitatiecommissie;
- het door het bestuur uitgevoerde beleid in het afgelopen kalenderjaar;
- beleidskeuzes die op de toekomst betrekking hebben;
- de naleving van de Code pensioenfondsen.

Hierbij toetst het verantwoordingsorgaan het beleid en de uitvoering achteraf, maar wel uitgaande van de feiten en kennis van toen, en de evenwichtigheid van belangenbehartiging.

Ook adviseert het verantwoordingsorgaan het bestuur vooraf over beleid.

Samenstelling verantwoordingsorgaan

Het verantwoordingsorgaan telt thans maximaal 15 leden. Na onderzoek naar de omvang en samenstelling van het verantwoordingsorgaan wordt het aantal zetels in het verantwoordingsorgaan in 2017 door natuurlijk verloop teruggebracht naar 11 zetels. Het verantwoordingsorgaan bestaat dan uit drie actieve deelnemers (nu vier), zeven gepensioneerden (nu negen) en één werkgeversvertegenwoordiger (nu recht op twee zetels, waarvan één bezet). Voor de goede orde wordt in dit kader benadrukt, dat alle leden van het verantwoordingsorgaan statutair zonder last of ruggenspraak, dus onafhankelijk en op eigen gezag moeten oordelen.

Om de kennis op peil te houden heeft het verantwoordingsorgaan in oktober een studiedag gevolgd over ontwikkelingen van wet- en regelgeving en de maatschappelijke ontwikkelingen op het gebied van pensioenen. Nieuwe leden volgen gerichte opleidingen op het gebied van pensioenen.

Het verantwoordingsorgaan heeft de eerdere aanbeveling van de visitatiecommissie ter harte genomen om binnen de gegeven taken en verantwoordelijkheden een zelfstandige regie te houden over de eigen agenda.

Taakuitvoering verantwoordingsorgaan

Het jaarverslag en de jaarrekening zijn kerndocumenten voor de verantwoording, maar het verantwoordingsorgaan krijgt ook eerder en meer informatie. Zo ontvangt het verantwoordingsorgaan onder meer verslagen van alle bestuursvergaderingen en maandelijks de beleggingsrapportages. Een belangrijke bijdrage aan het oordeel over het functioneren van het bestuur vormt het rapport van het intern toezicht,

de visitatiecommissie. De visitatiecommissie heeft via haar rapportage verantwoording afgelegd aan het verantwoordingsorgaan en deze rapportage is met het verantwoordingsorgaan besproken. Op basis van deze en op andere wijze verkregen informatie komt het verantwoordingsorgaan tot zijn jaarlijks oordeel.

In het verslagjaar 2016 kwam het verantwoordingsorgaan viermaal bijeen. Er waren verder twee overlegvergaderingen met het bestuur. Aan de reguliere vergaderingen van het bestuur namen twee leden van het verantwoordingsorgaan deel als toehoorder.

In de gesprekken met het bestuur, direct en indirect via het pensioenbureau, zijn veel aandachtspunten aan de orde gekomen en heeft het verantwoordingsorgaan kunnen constateren met welke grote inzet en aandacht door het bestuur wordt gewerkt en beraadslaagd.

Het verantwoordingsorgaan heeft haar eigen functioneren besproken en in 2016 een commissiestructuur ingevoerd. Externe begeleiding wordt overwogen bij toekomstige zelfevaluatie van het verantwoordingsorgaan.

Adviezen

In het verslagjaar heeft het verantwoordingsorgaan vijf keer positief advies uitgebracht aan het bestuur, te weten over: het diversiteitsbeleid; het zetelaantal en de zetelverdeling van het bestuur; het reglement voor de aanvullende pensioenregeling; en als gevolg daarvan enkele consistentiewijzigingen in het reglement van de Vopak pensioenregeling; en het uitbestedingsbeleid.

Ten aanzien van het zetelaantal en de zetelverdeling van het bestuur werd geconstateerd dat de samenstelling van het bestuur niet in overeenstemming is met de getalsverhouding van de deelnemers. Het bestuur heeft aangegeven, dat dit meer in overeenstemming zal worden gebracht middels natuurlijk verloop. Het verantwoordingsorgaan heeft hiermede ingestemd.

Over het beloningsbeleid is een negatief advies gegeven wegens onvoldoende onderbouwing. Hierover is in de Code Pensioenfondsen opgenomen dat de beloning in redelijke verhouding moet staan tot de gedragen verantwoordelijkheid, de aan de functie gestelde eisen en het tijdsbeslag. Na het negatief advies heeft het bestuur haar beleidsstuk, met als uitgangspunt onbezoldigde werkzaamheden, aangepast en vervolgens het beloningsbeleid in haar vergadering op 30 maart 2017 vastgesteld.

Waarnemingen en aanbevelingen van het verantwoordingsorgaan

Opvolging aanbevelingen

De accountant, de actuaris en de visitatiecommissie hebben elk bij hun oordeel over 2015 enkele aanbevelingen gedaan, waarvan een aantal via het adviestraject is opgevolgd (zie onder Adviezen).

Ook de aanbevelingen waarover geen advies is uitgebracht hebben in het algemeen voldoende aandacht gekregen. Zo zijn de transactiekosten bij beleggingen door het bestuur opgepakt, is integraal risico management verbeterd (dit wordt nader afgerond in het voorjaar van 2017), heeft het bestuur een aanpassing van de beleidsnota deskundigheid bestuur vastgesteld, en zijn de notulen verbeterd door toevoeging van inhoudelijke argumenten en een besluitenregister.

Een belangrijke aanbeveling betrof de instelling van een commissie modernisering, die het pensioenfonds kan voorbereiden op de grote maatschappelijke ontwikkeling rondom het pensioenstelsel. Omdat de aanvang

van de CAO-onderhandelingen, waar ook de modernisering van de pensioenregeling ter sprake komt, door de sociale partners is uitgesteld naar 2017, is dit onderwerp in 2016 nog niet opgepakt.

Dekkingsgraad, premie en herstelplan

Het baart het verantwoordingsorgaan zorgen dat de beleidsdekkingsgraad (gemiddelde van de DNB-dekkingsgraden over de laatste 12 maanden) gedaald is van 114,1% per eind 2015 naar 108,8% per eind 2016. Dit komt voornamelijk door een daling van de reken- en de marktrente.

Het vereist eigen vermogen (exclusief technische voorzieningen voor risico deelnemers) ligt per eind 2016 met 117,5% hoger dan het aanwezige vermogen, zodat het pensioenfonds evenals per eind 2015 nog in een situatie van tekort is. Overeenkomstig de regelgeving uit het financieel toetsingskader, is er in maart 2017 een aanpassing van het herstelplan ingediend waarbij de verwachting is dat per eind 2018 het eigen vermogen toereikend is. In dat herstelplan is rekening gehouden met (gedeeltelijke) toeslagverlening. Het verantwoordingsorgaan zal het herstel nauwgezet volgen.

Voor een deel wordt de daling van de dekkingsgraad ook veroorzaakt door het toepassen van een gedempte kostendekkende premie (gebaseerd op de gemiddelde rente van de afgelopen 10 jaar), welke wordt aangevuld tot maximaal 25% van de salarissom indien de beleidsdekkingsgraad lager is dan 110%.

In onderstaand overzicht worden de kostendekkende premie (de premie precies genoeg voor de op te bouwen pensioenen), de gedempte kostendekkende premie en de feitelijke premie (gedempte kostendekkende premie plus aanvulling) getoond sinds de invoering van de uitvoeringsovereenkomst.

In miljoenen euro's	2016	2015
Kostendekkende premie	25,8	23,5
Gedempte kostendekkende premie	21,1	18,9
Feitelijke premie	22,4	20,2

De afwijking tussen de kostendekkende premie en feitelijke premie wordt kritisch door het verantwoordingsorgaan gevolgd en een evaluatie van de uitgangspunten van de gedempte kostendekkende premie wordt op prijs gesteld.

Beleggingsbeleid

Het bestuur lijkt een goed proces te volgen voor de vaststelling van het beleggingsbeleid. Vervolgens vindt de uitvoering van het beleid plaats, nadat de beleggingscommissie als adviesorgaan deskundige en zorgvuldige afwegingen heeft gemaakt. Daarbij is door de visitatiecommissie een opmerking gemaakt over de inbedding van de beleggingsbesluiten in het besluitvormingsproces van het bestuur. Op basis van de notulen wordt inderdaad niet duidelijk hoe het bestuur hier actief bij betrokken is. Het verantwoordingsorgaan zal de respons van het bestuur op een verbetering in de beheersing van de beleggingsbesluiten volgen.

Kosten

Het verantwoordingsorgaan is verheugd dat de kosten zijn verlaagd.

- De kosten voor vermogensbeheer bedroegen 0,34% van het gemiddeld belegd vermogen (2015: 0,38%).
- De uitvoeringskosten per deelnemer en gepensioneerde zijn verlaagd van EUR 185 in 2015 naar EUR 161 in 2016.
- De transactiekosten bedroegen 0,03% (2015: 0,24%).

Communicatiebeleid

Een heldere communicatie door een pensioenfonds naar haar deelnemers is belangrijk.

Het door het bestuur opgestelde communicatiebeleidsplan 2016-2018 is daarvoor een goed uitgangspunt, maar nu zullen de plannen en acties moeten worden uitgewerkt. Een lijst met acties is voor 2016 opgesteld. De communicatiecommissie heeft reeds een aantal acties ingezet. Eén daarvan is een speciale uitgave van de pensioenkrant met een uitgebreide toelichting op het herstelplan. Daarnaast zijn er nog twee reguliere uitgaves (juli en december) van de pensioenkrant geweest. Het verantwoordingsorgaan erkent de uitdaging van het bestuur om eenvoudig en helder uitleg te geven zonder allerlei technische details te benoemen. In het laatste geval is de kans groot dat veel lezers afhaken en de boodschap niet overkomt. Afkortingen zijn daar ook een voorbeeld van. In juli 2016 zijn de nieuwe brochures op de website geplaatst.

Het verantwoordingsorgaan is blij met het initiatief van de communicatiecommissie om de afdeling Human Resources van Vopak NL te betrekken bij de communicatie, en informatie met elkaar af te stemmen. De pensioenenquête is uitgevoerd en aan de hand van de resultaten (maart 2017) zullen nadere acties kunnen worden genomen. Een pensioenpresentatie is door het pensioenbureau gegeven voor Young Vopak, maar de voorgenomen presentaties op terminals zijn er (nog) niet geweest. Evenmin is het voornemen om pensioensprekuren op diverse locaties te organiseren niet uitgevoerd. Het doel om de individuele deelnemers op deze wijze te bereiken wordt daardoor niet gehaald. Wel vinden regelmatig individuele gesprekken plaats, als een deelnemer daarom vraagt.

Een ander goed actiepoint is hoe we de (digitale) acties van de overheid zouden kunnen bijhouden en deze kunnen aansluiten in mijnpensioenoverzicht.nl. Een plan van aanpak is nog niet opgesteld.

Overig

Aan een aantal normen van de Code Pensioenfondsen voldoet het pensioenfonds nog niet (volledig), zoals die ten aanzien van integraal risicomanagement, verantwoord beleggen en de benoeming, ontslag en schorsing van de visitatiecommissie en het bestuur.

Het verantwoordingsorgaan heeft kennis genomen van de 2016 rapportage van de visitatiecommissie en zal met belangstelling volgen hoe het bestuur omgaat met de aanbevelingen. Vooral de aanbevelingen over de vereiste beleggingskennis in het bestuur en het toezicht op de beleggingscommissie zal bijzondere aandacht krijgen.

Als belangrijke onderwerpen voor 2017 worden het goed besturen van vermogensbeheer en de strategie en visie voor de toekomst genoteerd. Beide onderwerpen staan ook bij De Nederlandsche Bank in de aandacht.

Oordeel

Op grond van het voorgaande en de eerder genoemde aandachtspunten in aanmerking genomen, is het verantwoordingsorgaan van oordeel dat sprake is geweest van een adequate uitvoering van het beleid door het bestuur en van een juist handelen van het bestuur binnen haar verantwoordelijkheid.

Tot slot wil het verantwoordingsorgaan zijn grote waardering uitspreken voor het werk van het bestuur, het pensioenbureau en de andere uitvoerders, voor de vele inspanningen die in het afgelopen jaar zijn gedaan.

Rotterdam, 22 juni 2017

Het verantwoordingsorgaan

Reactie bestuur

Het verslag van het verantwoordingsorgaan over 2016 is in onze bestuursvergadering van 24 mei 2017 met een delegatie van het verantwoordingsorgaan besproken. In het verslag wordt een oordeel over ons handelen, het gevoerde beleid en de beleidskeuzes voor de toekomst gegeven.

De in het verslag gedane aanbevelingen zullen wij – zoals gebruikelijk – vastleggen in een register om opvolging zeker te stellen. Hieronder is een reactie op de belangrijkste punten opgenomen:

- Eind mei 2017 heeft Vopak het bestuur en het verantwoordingsorgaan gevraagd om een lid voor een technische werkgroep af te vaardigen. De technische werkgroep zal noodzakelijke en gewenste wijzigingen voor de toekomstige (uitvoering van de) pensioenregeling gaan uitwerken.
- In het jaarverslag zijn de verschillende premies toegelicht en de wijze waarop stakeholders tot de keuze voor de gedempte kostendekkende premie zijn gekomen. Wij zullen de verschillen tussen de gedempte kostendekkende en kostendekkende premie vanuit het gehanteerde lange termijn perspectief blijven monitoren. De premieverschillen zouden in de toekomst aanleiding kunnen zijn om de financieringsafspraken ter discussie te stellen. Hierbij dient overigens wel in ogenschouw te worden genomen dat de keuze voor de gedempte kostendekkende premie een onderdeel is van de gemaakte (financierings)afspraken.
- De besluitvorming ten aanzien van vermogensbeheer vindt op zorgvuldige wijze plaats binnen het bestuur. Hierbij wordt het bestuur ondersteund door de beleggingscommissie en de fiduciair vermogensbeheerder. De actieve betrokkenheid bij de uitvoering van het vermogensbeheer vindt veelal buiten de vergaderingen plaats middels rapportages en betrokkenheid van bestuursleden bij de vergaderingen van de beleggingscommissie. Hiervoor wordt gekozen om de actualiteit in de uitvoering zoveel mogelijk te waarborgen. Een evaluatie van de governance structuur voor vermogensbeheer en het vergroten van de deskundigheid op het gebied van vermogensbeheer staan op onze actielijst voor 2017.
- De pensioencommunicatie blijft uiteraard de aandacht van het bestuur houden. Het vergroten van de inzet van 'mijnpensioenoverzicht.nl' in de communicatie – als aanvulling op het nieuwe pensioenoverzicht – en de praktische vertaling van de resultaten van de enquête vormen daarin nieuwe uitdagingen.

Wij stellen de constructieve en open discussie met het verantwoordingsorgaan op prijs. Een dergelijke discussie draagt bij aan de invulling en onderbouwing van onze bestuurstaken en heeft een positieve invloed op de uiteindelijke besluitvorming.

Wij bedanken het verantwoordingsorgaan voor de tijd en inspanning die zij in 2016 hebben besteed aan de invulling van hun taken en verantwoordelijkheden. Hierbij zijn wij ons terdege bewust van de uitdagingen die de (aanstaande) pensioenontwikkelingen ook voor hun agenda vormen.

Rotterdam, 22 juni 2017

Het bestuur

Visitatiecommissie

Verslag visitatiecommissie

De taak van visitatiecommissie bestaat uit het toezicht houden op het beleid van het bestuur van Stichting Pensioenfonds Vopak (hierna het pensioenfonds), op de algemene gang van zaken in het fonds en het toezien op adequate risicobeheersing en evenwichtige belangenafweging door het bestuur.

De visitatiecommissie heeft de periode januari 2016 tot en met december 2016 onderzocht.

De visitatiecommissie volgt bij het uitvoeren van haar rol de toezichtcode van de Vereniging Intern Toezichthouders Pensioensector. De visitatiecommissie is door het bestuur benoemd, nadat het verantwoordingsorgaan een bindende voordracht heeft gedaan voor de benoeming van de leden van de visitatiecommissie. De visitatiecommissie legt jaarlijks haar bevindingen vast in een rapport en legt verantwoording af aan het verantwoordingsorgaan, aan het bestuur en aan de werkgever.

Het functioneren van de governance

Het bestuur, het verantwoordingsorgaan en de visitatiecommissie zijn statutair verankerd, de commissies zijn niet in de statuten verankerd. De visitatiecommissie heeft vastgesteld, dat in de statuten geen maximering van de zittingsduur voor bestuurders is opgenomen, wel in het bestuursreglement. De geleverde documenten zijn actueel. De visitatiecommissie is van oordeel, dat de countervailing power binnen het bestuur ten aanzien van de beleggingen een punt van aandacht is, nu in de beleggingscommissie geen bestuursleden zitting hebben. Gelet op de wijze waarop de beleggingscommissie is ingericht, is deskundigheid op het niveau B binnen het bestuur noodzakelijk. De visitatiecommissie is van mening dat het paritair bestuursmodel op dit moment passend is voor het fonds.

De visitatiecommissie beveelt aan:

- de maximering van de benoemingstermijn voor bestuurders ook in de statuten op te nemen;
- de samenstelling van de beleggingscommissie te heroverwegen;
- de door De Nederlandsche Bank geformuleerde eisen inzake beleggingskennis te toetsen aan het geschiktheids- en opleidingsplan;
- de terugkoppeling vanuit de beleggingscommissie aan het bestuur (de adviezen) vast te leggen in de notulen;
- de evaluatie door het bestuur van de beleggingscommissie terug te koppelen aan de beleggingscommissie;
- de procesbeschrijvingen van het pensioenbureau uit te breiden.

Het functioneren van het bestuur

Het bestuur komt regelmatig bijeen en de opkomst bij de commissievergaderingen is goed. Het verantwoordingsorgaan komt ook regelmatig bijeen, zelfstandig en gezamenlijk met het bestuur, waarbij de opkomst redelijk is. Op de agenda staan de onderwerpen die aan bod dienen te komen bij het fonds.

Er wordt in de notulen helder en uitgebreid verslag gedaan van wat besproken is in de bestuursvergadering. De besluiten worden met de motivatie daarbij vastgelegd in een besluitenregister. Er vindt geen evaluatie plaats van de individuele bestuursleden.

De visitatiecommissie beveelt aan:

- bij de jaarlijkse zelfevaluatie, naast het functioneren van het bestuur als geheel ook het functioneren van de individuele bestuursleden te betrekken.

Het beleid van het bestuur

Uit de ter beschikking gestelde documentatie blijkt de visitatiecommissie, dat het bestuur een missie, visie en strategie heeft opgesteld en vastgelegd in de actuariële en bedrijfstechnische nota. Het beleid heeft het bestuur uitgewerkt in beleidsplannen die met enige regelmaat voor actualisering op de agenda staan. Het bestuur heeft het plan de toekomstvisie van het pensioenfonds regelmatig opnieuw aan de orde te stellen. De visitatiecommissie stelt vast dat er een grote mate van betrokkenheid en samenwerking is met de verschillende partijen.

De visitatiecommissie beveelt aan:

- periodiek de toekomstanalyse uit te voeren aan de hand van een door het bestuur gekozen model.

Algemene gang van zaken in het fonds

De visitatiecommissie is van oordeel, dat het bestuur op hoofdlijnen 'in control' is. De fondsdocumentatie is actueel en op orde. De bestuursondersteuning door het pensioenbureau is van goede kwaliteit. Het bestuur heeft adequaat gereageerd op de problemen die zijn ontstaan bij de uitvoeringsorganisatie AZL. De verantwoording over de interne processen bij AZL en de analyse daarop zijn laat gestart, maar zijn in het bestuur afdoende besproken.

De visitatiecommissie beveelt aan:

- de review van de ISAE 3402 rapportages over het afgelopen jaar structureel te agenderen in de eerstvolgende vergadering na het verstrijken van het eerste kwartaal in het nieuwe jaar.

Adequate risicobeheersing

De visitatiecommissie is van oordeel, dat de frequentie waarop de risico's moeten worden herijkt dient aan te sluiten bij de actualiteit, het risicoprofiel en de besluitvorming van het pensioenfonds. In de actuariële en bedrijfstechnische nota is het beheerssysteem beschreven. Uit de ter beschikking gestelde documentatie blijkt, dat met name de monitoring, rapportage, opvolging en bewaking aandacht vraagt. Compliance is qua beleid georganiseerd, echter de opvolging als het gaat over taakbeschrijving, mandaat en de terugkoppeling is niet vastgelegd. Het 'in control' zijn van het pensioenfonds vindt deels zijn weerslag in de three lines of defense. Deze werkwijze wordt wel indirect gevolgd, maar is niet beschreven in een beleidsdocument.

De visitatiecommissie beveelt aan:

- een proces in te richten waar bij relevante beleidskeuzes de risicohouding van het pensioenfonds wordt meegewogen;
- een proces in te richten waarbij jaarlijks de risico's worden beoordeeld en waar nodig herijkt. Hetzelfde geldt voor de geformuleerde beheersmaatregelen;
- beheersmaatregelen ten aanzien van de netto-risico's te beschrijven en periodiek te testen op hun effectiviteit en hierover te rapporteren;
- de taken en verantwoordelijkheden van de compliance officer te beschrijven;
- de schriftelijke rapportage van de compliance officer te bespreken in de bestuursvergadering en over de bevindingen van de compliance officer te rapporteren in het jaarverslag.

Evenwichtige belangenafweging

Uit de verslaglegging blijkt de visitatiecommissie, dat het bestuur zich voornamelijk laat informeren over de inhoudelijke aspecten van gemaakte keuzes. Uit de verslaglegging blijkt niet dat er aandacht wordt besteed aan die belangenafweging. Ook de mogelijke argumenten die zijn gebruikt, blijken niet uit de notulen. Overigens wil dit niet perse zeggen dat de genomen besluiten onevenwichtig zijn. De visitatiecommissie beveelt aan:

- expliciet in de verslaglegging aan te geven welke argumenten in het kader van evenwichtige belangenafweging zijn uitgewisseld en welke consequenties dit heeft voor de besluitvorming.

Communicatie

De visitatiecommissie is van oordeel, dat het fonds de communicatie op orde heeft. Het bestuur heeft een communicatiebeleidsplan 2016-2018 vastgesteld en stelt op basis hiervan jaarlijks een communicatie-actieplan op. In 2016 zijn alle voorgenomen acties gerealiseerd. De website is toegankelijk, overzichtelijk en bijgewerkt. Eind 2016 heeft het fonds een digitale enquête uitgestuurd over haar communicatie.

De visitatiecommissie beveelt aan:

- om op de website de indexatie achterstand te vermelden.

Naleving Code Pensioenfondsen

In het jaarverslag 2015 vermeldt het bestuur niet expliciet aan welke normen van de Code Pensioenfondsen het fonds nog niet voldoet. Op grond van de gegeven omschrijving stelt de visitatiecommissie vast, dat niet (volledig) voldaan wordt aan de normen 23 en 24 betreffende het integraal risicomanagement, de normen 27 tot en met 29 betreffende verantwoord beleggen en de normen 45 en 46 betreffende benoeming, ontslag en schorsing van de visitatiecommissie en het bestuur.

De visitatiecommissie beveelt aan:

- expliciet in het jaarverslag op te nemen aan welke normen het fonds nog niet voldoet.

Cultuur en gedrag

Op grond van de gevoerde gesprekken stelt de visitatiecommissie vast, dat de leden van het bestuur als team samenwerken en op een open en respectvolle wijze met elkaar omgaan. De visitatiecommissie beveelt aan:

- de zelfevaluatie jaarlijks te blijven uitvoeren, waarbij het bestuur eens in de twee jaar wordt begeleid door een externe begeleider.

Opvolging van eerdere aanbevelingen van het interne toezicht

Uit de rapportage van het bestuur over de opvolging van de aanbevelingen blijkt de visitatiecommissie, dat het bestuur geen aanbevelingen terzijde heeft gelegd. Van de 17 aanbevelingen heeft het bestuur inmiddels 7 aanbevelingen uitgevoerd, 10 aanbevelingen staan nog open als actiepunten, waarbij aangegeven wordt dat voor vrijwel alle bevindingen afronding in het eerste/ tweede kwartaal 2017 gepland is.

20 april 2017

De Visitatiecommissie

Mw. mr. M. Meijer-Zaalberg (voorzitter)

Dhr. M. Simon MBA EPP

Dhr. J.G. Stokkel RA

Reactie bestuur

In de visitatie over 2016 is invulling gegeven aan het toezicht op ons beleid, de algemene gang van zaken in het pensioenfonds, de passendheid van de risicobeheersing en de evenwichtigheid van onze belangenafwegingen. De visitatiecommissie heeft bij de visitatie de toezichtcode van de vereniging Intern Toezichthouders Pensioensector gevolgd.

De rapportage over de visitatie is in de bestuursvergadering van 20 april 2017 besproken en de aanbevelingen die in dit kader zijn gedaan, hebben wij – zoals gebruikelijk – in een register vastgelegd om opvolging zeker te stellen. De praktische insteek van de visitatiecommissie die mede tot uitdrukking kwam in de aanbevelingen naar ons pensioenfonds hebben wij als positief ervaren.

Aan een belangrijk deel van de aanbevelingen uit de visitatie over 2015 is inmiddels opvolging gegeven. Hierbij gaat het bijvoorbeeld over:

- de verdere verbetering van de verslaglegging;
- de implementatie van een besluitenregister;
- de vaststelling van het diversiteitsbeleid;
- de vaststelling van het beloningsbeleid;
- het bijstellen van het aantal en verdeling van de bestuurszetels.

Verder zijn de nodige stappen gezet ten aanzien van het integraal risicomanagement en het uitbestedingsbeleid. In 2017 zal afronding van de resterende aanbevelingen uit de visitatie over 2015 plaatsvinden. De opvolging van de aanbevelingen uit de visitatie over 2016 is reeds in gang gezet. Bijzondere aandacht zal hierbij worden geschonken aan aanbevelingen op het gebied van vermogensbeheer. Dit onderwerp stond reeds prominent op onze agenda.

Daarnaast wordt medio 2017 begonnen met de vorming van een technische werkgroep bestaande uit vertegenwoordigers van alle betrokken groepen (Vopak, vakorganisaties, centrale ondernemingsraad, bestuur en verantwoordingsorgaan). Deze technische werkgroep zal de noodzakelijke en gewenste wijzigingen voor de toekomstige (uitvoering van de) pensioenregeling gaan uitwerken. In dit kader zullen wij opnieuw aandacht besteden aan de eerder geformuleerde missie, visie en strategie en de uitgevoerde toekomstanalyse voor het pensioenfonds.

Wij spreken onze waardering uit voor de flexibiliteit in de planning welke de visitatiecommissie heeft getoond bij de invulling van de visitatie over 2016. Invulling van de visitatie stond onder druk na het onverwacht afhaken van de organisatie die voorheen de visitaties voor het pensioenfonds uitvoerde maar heeft – kunnen wij achteraf constateren – op geen enkele wijze de kwaliteit negatief beïnvloed.

Rotterdam, 22 juni 2017

Het bestuur

Jaarrekening

Balans per 31 december

(na resultaatverdeling; in duizenden euro)

Activa	2016	2015
Beleggingen voor risico pensioenfonds [1]		
Onroerend goed	64.331	57.991
Zakelijke waarden	307.187	288.445
Vastrentende waarden	619.009	599.398
Derivaten	32.531	25.540
Private equity	30.474	17.763
	1.053.532	989.137
Beleggingen voor risico deelnemers [2]	143.412	131.244
Herverzekeringsdeel technische voorziening [3]	8.806	8.592
Vorderingen en overlopende activa [4]	5.817	6.928
Liquide middelen [5]	3.777	4.985
	1.215.344	1.140.886

[..] De tussen haken vermelde nummers verwijzen naar corresponderende nummers in de toelichting op de balans, die een integraal onderdeel uitmaakt van de jaarrekening.

Passiva	2016	2015
Stichtingskapitaal en reserves [6]		
Stichtingskapitaal	2	2
Algemene reserve	125.150	111.348
Toeslagreserve	3.339	1.898
	128.491	113.248
Technische voorziening pensioenverplichtingen		
Technische voorziening voor rekening pensioenfonds [7]	897.227	850.515
Herverzekeringsdeel technische voorziening [8]	8.806	8.592
	906.033	859.107
Overige technische voorzieningen		
Schadevoorziening excedentregeling [9]	167	0
Voorziening langdurig zieken [10]	1.805	0
	1.972	0
Technische voorziening voor risico deelnemers [11]	143.412	131.244
Kortlopende schulden en overlopende passiva [12]	35.436	37.287
	1.215.344	1.140.886

[..] De tussen haken vermelde nummers verwijzen naar corresponderende nummers in de toelichting op de balans, die een integraal onderdeel uitmaakt van de jaarrekening.

Staat van baten en lasten

(in duizenden euro)

	2016	2015
Beleggingsopbrengsten voor risico pensioenfonds		
Directe beleggingsopbrengsten [13]	16.477	16.201
Indirecte beleggingsopbrengsten [14]	66.945	-26
Kosten van vermogensbeheer [15]	-2.154	-2.654
	81.268	13.521
Beleggingsopbrengsten voor risico deelnemers [16]	10.343	6.704
Premiebijdragen van werkgevers en werknemers voor risico pensioenfonds [17]	15.393	12.934
Bijdragen van werkgevers en werknemers voor risico deelnemers [18]	6.986	7.495
Saldo van overdrachten van rechten [19]	353	377
Pensioenuitkeringen [20]	-37.583	-37.465

[..] De tussen haken vermelde nummers verwijzen naar corresponderende nummers in de toelichting op de staat van baten en lasten, die een integraal onderdeel uitmaakt van de jaarrekening.

	2016	2015
Mutatie technische voorziening voor rekening pensioenfonds [21]		
Actuarieel benodigd voor nieuwe onvoorwaardelijke aanspraken	-12.158	-10.031
Toevoeging i.v.m. kosten	-304	-251
Benodigde intresttoevoeging technische voorzieningen	506	-1.482
Overgenomen pensioenverplichtingen	-227	-531
Uitkeringen	37.275	37.190
Vrijgevallen voor kosten uit technische voorzieningen	931	927
Overgedragen pensioenverplichtingen	22	286
Toeslagverlening pensioentrekkenden	-109	-1.190
Toeslagverlening slapers	-13	-284
Toeslagverlening actieven	-717	-2.098
Wijziging als gevolg van verandering rente(-termijnstructuur):		
– wijziging 3-maandsmiddeling	0	-31.200
– wijziging UFR	0	-13.966
– wijziging RTS	-66.044	7.673
Overige mutaties technische voorzieningen:		
– wijziging prognosetafel	-1.359	0
– wijziging ervaringssterfte	1.291	0
– wijziging pensioenregeling	4	-179
Resultaat op sterfte	35	1.459
Resultaat op arbeidsongeschiktheid	-244	545
Resultaat op mutaties	-396	-299
Omzetting kapitaal	-5.205	-11.155
	-46.712	-24.586
Mutatie overige technische voorzieningen		
Mutatie schadereserve excedentregeling [22]	-167	0
Mutatie voorziening langdurig zieken [23]	-1.805	0
	-1.972	0
Mutatie voorziening voor risico deelnemers [24]	-12.168	-2.913

[..] De tussen haken vermelde nummers verwijzen naar corresponderende nummers in de toelichting op de staat van baten en lasten, die een integraal onderdeel uitmaakt van de jaarrekening.

	2016	2015
Herverzekering		
Premies [25]	-77	-85
Uitkeringen uit herverzekering [26]	302	307
	225	222
Pensioenuitvoerings- en administratiekosten [27]	-890	-1.085
Resultaat	15.243	-24.796
Bestemming van het resultaat		
Algemene reserve	13.802	3.647
Toeslagreserve	1.441	-28.443
	15.243	-24.796

[..] De tussen haken vermelde nummers verwijzen naar corresponderende nummers in de toelichting op de staat van baten en lasten, die een integraal onderdeel uitmaakt van de jaarrekening.

Kasstroomoverzicht

(in duizenden euro)

	2016	2015
Pensioenactiviteiten		
Ontvangsten		
Bijdragen van werkgevers en werknemers	20.411	24.019
Uitkeringen uit herverzekering	303	307
Wegens overgenomen verplichtingen	368	1.052
Overige	0	1
	21.082	25.379
Uitgaven		
Uitgekeerde pensioenen, loonheffing, sociale lasten en andere inhoudingen	-37.595	-37.443
Wegens overgedragen verplichtingen	-15	-662
Premies herverzekering	-102	-61
Pensioenuitvoerings- en administratiekosten	-991	-984
	-38.703	-39.150
Beleggingsactiviteiten		
Ontvangsten		
Directe beleggingsopbrengsten	16.997	18.735
Verkopen en aflossingen beleggingen	388.619	1.179.109
Ontvangsten uit hoofde van collateral	9.116	0
	414.732	1.197.844
Uitgaven		
Aankopen beleggingen	-396.198	-1.178.587
Kosten van vermogensbeheer	-2.121	-2.807
Uitgaven uit hoofde van collateral	0	-3
	-398.319	-1.181.397
Mutatie geldmiddelen	-1.208	2.676
Saldo geldmiddelen 1 januari	4.985	2.309
Saldo geldmiddelen 31 december	3.777	4.985

	2016	2015
Aansluiting geldmiddelen vs. liquide middelen per 31 december		
Liquide middelen	3.777	4.985
	3.777	4.985

Grondslagen voor waardering

Algemeen

Toepassing richtlijnen voor de jaarverslaggeving

Het pensioenfonds heeft bij de samenstelling van dit jaarverslag de uitgangspunten van boek 2 Titel 9 BW2 alsmede de Richtlijnen voor de Jaarverslaggeving toegepast.

Balans per 31 december

Algemene grondslagen

Ter bevordering van het inzicht in de jaarrekening kunnen, omwille van de vergelijkbaarheid, enkele vergelijkende cijfers anders zijn gerubriceerd. Eén en ander heeft geen effect op het vermogen of het resultaat.

Alle activa en passiva worden gewaardeerd tegen de kostprijs, tenzij hierna een andere waarderingsgrondslag wordt vermeld.

Als gevolg van settlement/transaction date kunnen ultimo boekjaar overlopende posten ontstaan als gevolg van aan- en verkopen van beleggingen. Er wordt trade accounting toegepast en door het verschil tussen de settlement date en de transaction date kunnen verschillen ontstaan.

Buitenlandse valuta

Activa en passiva in buitenlandse valuta worden omgerekend tegen de ultimo jaar geldende koersen.

Baten en lasten voortvloeiende uit transacties in vreemde valuta worden omgerekend tegen de koers per transactiedatum.

Beleggingen voor risico pensioenfonds

Aandelen en beleggingsfondsen onroerend goed

De ter beurse genoteerde aandelen en beleggingsfondsen onroerend goed worden gewaardeerd tegen de actuele waarde, zijnde de beurswaarde.

Niet ter beurse genoteerde fondsen worden gewaardeerd tegen de actuele waarde, zijnde de intrinsieke waarde.

Voor zover aandelen en beleggingsfondsen onroerend goed geen beursnotering kennen of indien de totstandkoming van de reële waarde door de markt niet representatief wordt geacht, vindt vaststelling door de vermogensbeheerder plaats. Deze vaststelling wordt verricht met behulp van objectieve en recente marktinformatie, zodat deze een afspiegeling zijn van de reële waarde.

Vastrentende waarden

De ter beurse genoteerde obligaties worden gewaardeerd tegen de actuele waarde, zijnde de beurswaarde.

Niet ter beurse genoteerde fondsen worden gewaardeerd tegen de actuele waarde, zijnde de intrinsieke waarde.

Participaties in beleggingsfondsen in vastrentende waarden met een beursnotering worden gewaardeerd tegen de ultimo verslagperiode laatst bekende koers. Participaties in beleggingsfondsen in vastrentende waarden die geen beursnotering kennen worden gewaardeerd op de ultimo verslagperiode berekende intrinsieke waarde. De intrinsieke waarde wordt ontleend aan de opgaven van de desbetreffende fondsmanagers.

Derivaten

Derivaten worden gewaardeerd op reële waarde, te weten de relevante marktnoteringen of, als die niet beschikbaar zijn, de waarde die wordt bepaald met behulp van waarderingmodellen. In deze waarderingmodellen wordt voor de contante waarde berekening gebruik gemaakt van waarneembare marktdata.

Private Equity

Beleggingen in Private equity worden gewaardeerd tegen de reële waarde, zijnde de intrinsieke waarde. De intrinsieke waarde wordt ontleend aan de, op lokale grondslagen gewaardeerde, meest recente opgave van de fondsmanagers, waar van toepassing gecorrigeerd voor kasstromen tot aan balansdatum.

Beleggingen voor risico deelnemers

Voor deze beleggingen gelden dezelfde waarderinggrondslagen als hierboven bij de beleggingen voor risico pensioenfondsen omschreven. Deze beleggingen worden aangehouden voor rekening en risico van de deelnemer.

Herverzekering

De overlijdens- en arbeidsongeschiktheidsrisico's (zowel vrijstelling van premiebetaling als uitkering van het arbeidsongeschiktheidspensioen) zijn op basis van een stop-loss verzekering ondergebracht bij Zwitserleven.

Toeslagreserve

Voor de financiering van de aanvullende toeslag op opgebouwde pensioenen van deelnemers wordt een toeslagreserve gevormd. De toeslagreserve ontwikkelt zich in enig jaar door:

- de onttrekking van de toename van de technische voorziening uit hoofde van toegekende toeslagen;
- de toevoeging van de premie voor de aanvullende toeslagen voor deelnemers.

De reserve bedraagt minimaal nihil.

Technische voorziening voor risico pensioenfondsen

De technische voorziening voor risico pensioenfondsen wordt post voor post vastgesteld met inachtneming van de actuariële grondslagen en veronderstellingen zoals hierna omschreven. De voorziening wordt gebaseerd op de tot de balansdatum verkregen aanspraken op pensioen, met inbegrip van de toeslagen zoals die op grond van het toeslagenbeleid aan de (gewezen) deelnemers en pensioengerechtigden zijn toegekend per 1 januari volgend op de balansdatum, voor zover het besluit tot toeslagverlening voor afloop van het boekjaar is genomen. De voorziening wordt in principe zodanig vastgesteld dat zij toereikend is ter dekking van de verplichtingen van het pensioenfonds. Het herverzekerde deel van de technische voorzieningen is voornamelijk ondergebracht bij verzekeringsmaatschappijen. De toereikendheid van de voorziening wordt jaarlijks door de actuaris getoetst. Meer informatie over de aard van de pensioenregeling en een eventuele toeslagverlening is opgenomen in de bijlagen.

Arbeidsongeschiktheid

Voor deelnemers voor wie de pensioenopbouw wegens arbeidsongeschiktheid zonder verdere betaling van bijdragen wordt voortgezet, wordt de technische voorziening gelijk gesteld aan de contante waarde van de in totaal bereikbare aanspraken.

Schattingswijzigingen 2016

Per saldo is de voorziening in 2016 verhoogd met EUR 68.000 als gevolg van de volgende schattingswijzigingen:

- Het bestuur heeft besloten om een andere ervaringssterfte toe te passen. Dit is in 2016 verantwoord als een schattingswijziging. Het effect van deze schattingswijziging op de technische voorziening is een verlaging ad EUR 1.291.000 en is in 2016 is als mutatie in het resultaat verwerkt.
- Ook heeft het bestuur besloten om de prognosetafel te wijzigen. Dit is in 2016 verantwoord als een schattingswijziging. Ultimo 2016 is de voorziening pensioenverplichtingen voor risico pensioenfonds verhoogd met EUR 1.359.000 als gevolg van deze schattingswijziging. Het effect van deze schattingswijziging op de technische voorziening is in 2016 is als mutatie in het resultaat verwerkt.

Toeslagen

Er wordt geen rekening gehouden met toekomstige voorwaardelijke toeslagen.

Sterfte

Volgens de Prognosetafel AG2016 (startjaar 2017) met toepassing van ervaringssterfte.

Ervaringssterfte

Er wordt rekening gehouden met het verschil in overlevingskansen tussen de werkende en de totale bevolking door toepassing van de Vopak ervaringssterfte op basis van het standaardmodel van de adviserend actuaaris.

Interest

Conform de rentetermijnstructuur van de nominale marktrente zoals gepubliceerd door De Nederlandsche Bank.

Gehuwdheid

Voor zowel de mannelijke als de vrouwelijke (gewezen) deelnemers wordt bij de berekening van de contante waarde van het nabestaandenpensioen tot én op de pensioendatum uitgegaan van een gehuwdheidsfrequentie van 100%. Voor pensioentrekkenden wordt van de werkelijke burgerlijke staat uitgegaan.

Leeftijdsverschil

Het leeftijdsverschil tussen man en vrouw is op drie jaar gesteld (man ouder dan vrouw).

Wezenopslag

Op grond van de veronderstellingen ten aanzien van de burgerlijke staat wordt de vorming van een voorziening voor meeverzekerd latent wezenpensioen achterwege gelaten.

Kosten

De netto technische voorziening voor rekening pensioenfonds ultimo 2016 is vastgesteld inclusief een kostenopslag van 2,5%.

Uitbetalingswijze

Voor de berekening van de technische voorziening wordt ervan uitgegaan dat de pensioenen op continue wijze worden uitbetaald.

Leeftijd

De leeftijd per de berekeningsdatum wordt vastgesteld in maanden nauwkeurig.

Overige technische voorzieningen

Schadevoorziening uit hoofde van de excedentregeling

Als onderdeel van de technische voorziening voor risico pensioenfondsen wordt tevens rekening gehouden met de schadevoorziening uit hoofde van de excedentregeling. De hoogte is daarbij vastgesteld als contante waarde van de toekomstig te storten beschikbare premies voor arbeidsongeschikte deelnemers.

Voorziening langdurig zieken

Indien deelnemers langer dan twee jaar ziek zijn kunnen zij arbeidsongeschikt verklaard worden. Ter dekking van dit latente arbeidsongeschiktheidsrisico heeft het fonds eind 2016 een technische voorziening gevormd. Deze technische voorziening bestaat uit de risicopremies voor het vrijstellingsrisico uit het huidige plus het voorgaande boekjaar, waarbij de stop-loss korting buiten beschouwing is gelaten. Ieder jaar wordt deze voorziening aangepast door de risicopremie uit het betreffende boekjaar toe te voegen en de risicopremie uit het minst recente boekjaar te laten vrijvallen.

Staat van baten en lasten

Algemeen

De lasten en baten worden toegerekend aan het jaar waarop ze betrekking hebben.

Directe beleggingsopbrengsten

Onder directe beleggingsopbrengsten wordt bij vastrentende waarden verstaan de renteopbrengst; bij de zakelijke waarden wordt hieronder verstaan het brutodividend, voor aftrek van dividendbelasting. De interesten van overige activa en passiva worden opgenomen op basis van nominale bedragen. Verder zijn inbegrepen de interest op derivaten. De rebatete fees zijn inbegrepen in de categorie "overige".

Indirecte beleggingsopbrengsten

Onder de indirecte beleggingsopbrengsten worden de volgende resultaten opgenomen:

- gerealiseerde en niet-gerealiseerde koersverschillen van aandelen, obligaties en derivaten.
- boetes bij vervroegde aflossingen van leningen op schuldbekentenis;
- gerealiseerde koersverschillen bij optie- en futuretransacties;
- valutaverschillen met betrekking tot deposito's en bankrekeningen in buitenlandse valuta.

Herverzekering

De overlijdens- en arbeidsongeschiktheidsrisico's (zowel vrijstelling van premiebetaling als uitkering van het arbeidsongeschiktheidspensioen) zijn op basis van een stop-loss verzekering ondergebracht bij Zwitserleven.

Kasstroomoverzicht

Dit overzicht is opgesteld volgens de directe methode. Ontvangsten en uitgaven uit hoofde van rente en dividend, alsmede de mutatie in de geldmiddelen uit hoofde van aan- en verkopen van beleggingen zijn opgenomen onder de kasstroom uit beleggingsactiviteiten. Pensioengerelateerde posten zijn opgenomen onder de kasstroom uit pensioenactiviteiten.

Toelichting op de balans per 31 december

(in duizenden euro)

Activa**[1] Beleggingen voor risico pensioenfonds**

Categorie	Stand ultimo 2015	Aankopen/ Verstrek- kingen	Verkopen/ uitlotingen/ aflossingen	Gerealiseerde en niet- gerealiseerde koers- verschillen	Stand ultimo 2016
Onroerend goed					
Beleggingsfondsen onroerend goed	57.991	6.387	-1.454	1.407	64.331
	57.991	6.387	-1.454	1.407	64.331
Zakelijke waarden					
Aandelen	56.057	58.081	-49.522	-1.198	63.418
Aandelenbeleggingsfondsen	232.388	14.138	-29.463	26.706	243.769
	288.445	72.219	-78.985	25.508	307.187
Vastrentende waarden					
Staatsobligaties	234.249	39.990	-56.374	24.209	242.074
Credits	139.555	75.807	-73.237	5.625	147.750
Beleggingsfondsen in vastrentende waarden	225.594	163.145	-176.569	17.015	229.185
	599.398	278.942	-306.180	46.849	619.009
Derivaten					
Swaps en rentederivaten	12.702	0	0	5.804	18.506
Valutatermijncontracten	-10.991	26.211	0	-14.940	280
	1.711	26.211	0	-9.136	18.786
Overige beleggingen:					
Private equity	17.763	12.074	-1.260	1.897	30.474
	17.763	12.074	-1.260	1.897	30.474
Totaal beleggingen voor risico pensioenfonds	965.308	395.833	-387.879	66.525	1.039.787

Categorie	Stand ultimo 2015	Aankopen/ Verstrekingen	Verkopen/ uitlotingen/ aflossingen	Gerealiseerde en niet- gerealiseerde koers- verschillen	Stand ultimo 2016
Waarvan onder de passiva gepresenteerd					
Derivaten	23.829				13.745
Beleggingen aan activa-zijde balans	989.137				1.053.532

Er is geen sprake van directe uitleen van effecten. In een aantal beleggingsfondsen waarin het pensioenfonds belegt is sprake van een beperkte uitleen van effecten.

Gedurende 2016 werd hierdoor gemiddeld 9% van de totale portefeuille uitgeleend. Voor ruim 82% hiervan betreft dit het beleggingsfonds voor Staatsobligaties Verenigde Staten.

Verder zijn er geen directe beleggingen in premiebijdragende ondernemingen.

Van de totale beleggingsportefeuille worden de volgende beleggingen als grote posten aangemerkt, zijnde beleggingen met een marktwaarde groter dan 5% van de betreffende beleggingscategorie.

Onroerend goed ¹⁾ :	Invesco - Europa	22.620	35,2%
	Northern Trust - wereldwijd	33.284	51,7%
Zakelijke waarden ¹⁾ :	BlackRock - Noord Amerika	115.470	37,6%
	Aberdeen - opkomende markten	32.443	10,6%
	BlackRock - Japan	26.308	8,6%
	JP Morgan - opkomende landen	25.855	8,4%
	BlackRock - Verenigd Koninkrijk	24.983	8,1%
	BlackRock - Azië-Pacific excl. Japan	18.709	6,1%
Vastrentende waarden:	BlackRock - Verenigde Staten overheid	99.238	16,0%
	Duitsland - overheid	90.225	14,6%
	Frankrijk - overheid	90.414	14,6%
	Stone Harbor - opkomende landen lokale valuta	37.350	6,0%
	Nederland - overheid	35.156	5,7%

1) In de beleggingsfondsen zijn de beleggingen over een groot aantal titels verdeeld.

Methodiek bepaling marktwaarde

Categorie	Genoteerde markt- prijzen	Onaf- hankelijke taxaties	Netto contante waarde	Andere methode	Stand ultimo 2016
Onroerende goed					
Beleggingsfondsen onroerend goed	0	22.620	0	41.711	64.331
Zakelijke waarden					
Aandelen	63.418	0	0	0	63.418
Aandelenfondsen	0	0	0	243.769	243.769
	63.418	0	0	243.769	307.187
Vastrentende waarden					
Staatsobligaties langlopend	242.074	0	0	0	242.074
Bedrijfsobligaties	147.750	0	0	0	147.750
Beleggingsfondsen in vastrentende waarden	47.921	0	0	181.264	229.185
	437.745	0	0	181.264	619.009
Derivaten					
Swaps en rentederivaten	0	0	18.506	0	18.506
Valutatermijncontracten	0	0	0	280	280
	0	0	18.506	280	18.786
Overige beleggingen					
Private equity	0	0	0	30.474	30.474
Belegd vermogen exclusief liquiditeiten vermogensbeheerders	501.163	22.620	18.506	497.498	1.039.787

[2] Beleggingen voor risico deelnemers

Categorie	Stand ultimo 2015	Aankopen/Verstrekingen	Verkopen aflossingen	Directe beleggingsopbrengsten (herbelegd)	(On)gerealiseerde koers verschillen	Stand ultimo 2016
Onroerend goed						
Beleggingsfondsen onroerend goed	296	158	-218	0	21	257
Zakelijke waarden						
Beleggingsfondsen in aandelen	57.759	5.663	-2.591	1.265	4.644	66.740
Vastrentende waarden						
Beleggingsfondsen in vastrentende waarden	71.902	8.116	-9.466	1.623	2.771	74.946
Overige beleggingen						
Liquiditeiten	1.287	282	-119	0	19	1.469
Totaal beleggingen voor risico deelnemers	131.244	14.219	-12.394	2.888	7.455	143.412

	2016	2015
[3] Herverzekeringsdeel technische voorziening	8.806	8.592
Deze post heeft betrekking op het herverzekeringsdeel van de technische voorziening op de passivazijde van de (toelichting) op de balans.		
[4] Vorderingen en overlopende activa	5.817	6.928
<i>Lopende intrest en balansdividend</i>		
Hieronder is opgenomen de aan 2016/2015 toe te rekenen, doch eerst in 2017/2016 inbare intrest c.q. dividend van:		
– Zakelijke waarden	122	132
– Vastrentende waarden	5.306	5.811
– Banken	0	5
	5.428	5.948
<i>Premies</i>	0	0
<i>Rekening-courant Vopak</i>	333	191
<i>Overige vorderingen en overlopende activa</i>		
– Uitkeringen	8	3
– Af te rekenen verkooptransacties	42	782
– Overige vorderingen	6	4
	56	789
Alle vorderingen en overlopende activa hebben een looptijd van korter dan één jaar.		
[5] Liquide middelen	3.777	4.985
Liquiditeiten bij vermogensbeheerders	2.709	1.318
Overige banktegoeden	1.068	3.667
	3.777	4.985
De liquide middelen staan ter vrije beschikking van het pensioenfonds.		
Totaal activa	1.215.344	1.140.886

Passiva	2016		2015	
[6] Stichtingskapitaal en reserves	128.491		113.248	
Stichtingskapitaal	2		2	
Algemene reserve				
Balanswaarde primo	111.348		107.701	
Bestemming resultaat	13.802		3.647	
Balanswaarde ultimo	125.150		111.348	
Toeslagreserve				
Balanswaarde primo	1.898		30.341	
Premie voor financiering toeslag actieven	2.180		1.621	
Toeslaglasten	-739		-1.562	
Balanswaarde ultimo	3.339		1.898	
Het aanwezig eigen vermogen en aanwezige dekkingsgraad bedragen:	125.152	11,9%	111.350	11,2%
Het minimaal vereist eigen vermogen en de hierbij horende minimaal benodigde dekkingsgraad bedraagt:	37.291	103,5%	36.801	103,7%
Het vereist eigen vermogen en de hierbij horende benodigde dekkingsgraad bedraagt:	158.462	115,1%	161.347	116,3%
<i>De dekkingsgraad wordt als volgt berekend:</i>				
(stichtingskapitaal+algemene reserve) / (technische voorzieningen voor risico pensioenfondsen + technische voorziening voor risico deelnemers).				

	2016	2015
[7] Technische voorziening voor rekening pensioenfonds	897.227	850.515
Balanswaarde primo	850.515	825.929
Mutaties via de staat van baten en lasten:		
Actuarieel benodigd voor nieuwe onvoorwaardelijke aanspraken	12.158	10.031
Toevoeging i.v.m. kosten	304	251
Benodigde intresttoevoeging technische voorzieningen	-506	1.482
Overgenomen pensioenverplichtingen	227	531
Uitkeringen	-37.275	-37.190
Vrijgevallen voor kosten uit technische voorzieningen	-931	-927
Overgedragen pensioenverplichtingen	-22	-286
Toeslagverlening pensioentrekenden	109	1.190
Toeslagverlening slapers	13	284
Toeslagverlening actieven	717	2.098
Wijziging als gevolg van verandering rente(-termijnstructuur):		
– wijziging 3-maandsmiddeling	0	31.200
– wijziging UFR	0	13.966
– wijziging RTS	66.044	-7.673
Overige mutaties technische voorzieningen:		
– wijziging prognosetafel	1.359	0
– wijziging ervaringssterfte	-1.291	0
– wijziging pensioenregeling	-4	179
Resultaat op sterfte	-35	-1.459
Resultaat op arbeidsongeschiktheid	244	-545
Resultaat op mutaties	396	299
Omzetting kapitaal	5.205	11.155
Balanswaarde ultimo	897.227	850.515
De technische voorziening is als volgt opgebouwd:		
Deelnemers	249.724	229.214
Gewezen deelnemers	148.282	128.716
Pensioengerechtigden	508.027	501.177
Technische voorziening voor risico pensioenfonds	906.033	859.107
Af: herverzekingsdeel technische voorzieningen	-8.806	-8.592
Blijft: technische voorziening voor rekening pensioenfonds	897.227	850.515
[8] Herverzekeringsdeel technische voorziening	8.806	8.592
Balanswaarde primo	8.592	8.661
Mutatie	214	-69
Balanswaarde ultimo	8.806	8.592

	2016	2015
Overige technische voorzieningen	1.972	0
[9] Schadevoorziening excedentregeling		
Balanswaarde primo	0	0
Mutatie	167	0
Balanswaarde ultimo	167	0
[10] Voorziening langdurig zieken		
Balanswaarde primo	0	0
Mutatie	1.805	0
Balanswaarde ultimo	1.805	0
[11] Technische voorziening voor risico deelnemers		
<i>Individuele beleggingsrekeningen</i>	143.412	131.244
Balanswaarde primo	131.244	128.331
Stortingen werkgever en werknemers	6.802	7.307
Herbelegging rebates onder aftrek van advieskosten	0	9
Bijdrage Havenpensioenfonds	184	188
Toekenning rechten	-5.252	-11.116
Rendement	10.343	6.704
Inkomende waardeoverdrachten	91	267
Uitgaande waardeoverdrachten	0	-446
Balanswaarde ultimo	143.412	131.244
[12] Kortlopende schulden en overlopende passiva	35.436	37.287
<i>Beleggingen</i>		
Derivaten	13.745	23.829
Schulden uit hoofde van collateral	19.735	10.619
Af te rekenen aankooptransacties	0	784
Beheerloon	882	1.022
	34.362	36.254
<i>Overige</i>		
Fiscale afdrachten en sociale premies	1.004	817
Omzetbelasting	19	62
Verzekeringsmaatschappijen	0	24
Overige schulden	36	100
	1.059	1.003

	2016	2015
<i>Overlopende passiva</i>		
Nog te betalen afkoopsommen	3	18
Nog te muteren waardeoverdrachten	12	12
	15	30
Alle kortlopende schulden en overlopende passiva hebben een looptijd van korter dan één jaar.		
Totaal passiva	1.215.344	1.140.886

Niet opgenomen regelingen en verplichtingen

Voor de BlackRock belegging in private equity is een verplichting aangegaan van in totaal USD 77.000.000. Ultimo 2016 is hiervan USD 45.959.316 nog niet ingevuld. Voor de Franklin Templeton belegging in onroerend goed is een verplichting aangegaan van in totaal USD 32.700.000. Ultimo 2016 is hiervan USD 23.811.836 nog niet ingevuld. Voorts is in oktober 2016 voor een bedrag ad EUR 50.000.000 ingeschreven bij het Aegon Nederlandse Hypothekenfonds. Financiering van de invulling van deze inschrijving zal in de loop van de tijd plaatsvinden uit de verkoop van aandelen.

Gebeurtenissen na balansdatum

Er zijn na de balansdatum geen gebeurtenissen geweest van dien aard dat een wezenlijk ander beeld zou ontstaan van de financiële positie per einde 2016 dan op grond van dit verslag kan worden verkregen.

Toelichting op de staat van baten en lasten (in duizenden euro)

Bezoldiging bestuursleden

De bestuursleden van Stichting Pensioenfonds Vopak ontvangen geen vergoeding.

Personeel

Gedurende het boekjaar 2016 had Stichting Pensioenfonds Vopak geen personeel in dienst.

Baten en lasten	2016	2015
Beleggingsopbrengsten voor risico pensioenfonds		
[13] Directe beleggingsopbrengsten	16.477	16.201
Onroerend goed	774	823
Zakelijke waarden	3.834	1.710
Vastrentende waarden	11.408	13.172
Derivaten	0	-100
Banken	41	15
Rekeningen-courant onderneming	0	6
Overige	420	575
	16.477	16.201
[14] Indirecte beleggingsopbrengsten	66.945	-26
<i>Gerealiseerde en niet gerealiseerde koersverschillen:</i>		
Onroerend goed	1.407	1.751
Zakelijke waarden	25.508	35.461
Vastrentende waarden	46.849	-9.640
Derivaten	-8.647	-29.910
Overige beleggingen	1.897	1.712
Valutaverschillen banken	-69	600
	66.945	-26
[15] Kosten van vermogensbeheer	-2.154	-2.654
De kosten vermogensbeheer kunnen als volgt worden gespecificeerd:		
- Onroerend goed	0	0
- Zakelijke waarden	936	-1.022
- Vastrentende waarden	968	-1.495
- Derivaten	0	-2
- Valutatermijntransacties	0	-12
- Overige niet toe te bedelen naar beleggingscategorie	-250	-123
Totaal kosten vermogensbeheer	-2.154	-2.654

	2016	2015
[16] Beleggingsopbrengsten voor risico deelnemers	10.343	6.704
Rendement beleggingsrekeningen	10.343	6.704
[17] Premiebijdragen van werkgevers en werknemers voor risico pensioenfondsen	15.393	12.934
Premie werkgever	18.173	15.721
Premie arbeidsongeschiktheidspensioen	542	528
Individueel beschikbare premie	2.675	2.927
Regeling vrijwillige premies	126	214
Extra nabestaandenpensioen	162	158
Inkoopsummen	517	684
Bijdragen Stichting Havenpensioen	184	188
Herbelegging rebates onder aftrek van advieskosten	0	9
Doorsluiting ten behoeve van de beleggingen voor risico deelnemers	-6.986	-7.495
	15.393	12.934
De feitelijke premie bedraagt:	22.379	20.241
De kostendekkende premie bedraagt:	25.815	23.514
De gedempte kostendekkende premie bedraagt:	21.104	18.878
De kostendekkende premie is als volgt samengesteld:		
– Actuarieel benodigd DB-regeling	12.462	10.282
– Opslag in stand houden vereist vermogen	2.597	2.572
– Opslag voor uitvoeringskosten	0	158
– Risicopremies overlijden en arbeidsongeschiktheid	1.590	1.625
– Actuarieel benodigd ten behoeve van toeslagverlening	2.180	1.561
– Actuarieel benodigd DC-regeling	6.986	7.316
	25.815	23.514
De gedempte kostendekkende premie is als volgt samengesteld:		
– Actuarieel benodigd DB-regeling	8.669	7.345
– Opslag in stand houden vereist vermogen	1.852	1.829
– Opslag voor uitvoeringskosten	0	158
– Risicopremies overlijden en arbeidsongeschiktheid	1.417	1.105
– Actuarieel benodigd ten behoeve van toeslagverlening	2.180	1.125
– Actuarieel benodigd DC-regeling	6.986	7.316
	21.104	18.878

	2016	2015
De feitelijke premie is als volgt samensteld:		
- Actuarieel benodigd DB-regeling	8.949	7.232
- Opslag in stand houden vereist vermogen	1.995	1.693
- Opslag voor uitvoeringskosten	813	773
- Risicopremies overlijden en arbeidsongeschiktheid	1.418	1.105
- Actuarieel benodigd ten behoeve van toeslagverlening	2.180	1.621
- Actuarieel benodigd DC-regeling	6.986	7.316
Premiemarge	38	501
	22.379	20.241
<p>Bij de bepaling van de aan het boekjaar toe te rekenen premie is rekening gehouden met verleende premiekortingen en/of toeslagen.</p> <p>In beide boekjaren zijn geen kortingen verstrekt.</p> <p>Indien en voor zover de beleidsdekkingsgraad uitstijgt boven het niveau in artikel 129 van de Pensioenwet is uit hoofde van in het verleden verrichte additionele stortingen een verlaging van de verschuldigde premie mogelijk tot een bedrag van in totaal EUR 45,4 miljoen.</p>		
[18] Bijdragen van werkgevers en werknemers voor risico deelnemers	6.986	7.495
Bijdragen van werkgevers en werknemers van DC-Regeling	6.986	7.495
[19] Saldo van overdrachten van rechten	353	377
Overgenomen pensioenverplichtingen	277	772
Overgedragen pensioenverplichtingen	-15	-216
Overgedragen pensioenverplichtingen DC-regeling	0	-446
Overgenomen pensioenverplichtingen DC-regeling	91	267
	353	377

	2016	2015
[20] Pensioenuitkeringen	-37.583	-37.465
<i>Pensioenen</i>		
- Ouderdompensioen	-29.269	-29.068
- Partnerpensioen	-7.799	-7.746
- Extra nabestaandenpensioen	-142	-146
- Wezenpensioen	-111	-110
- Arbeidsongeschiktheidspensioen	-120	-144
- Afkopen	-51	-120
- Andere uitkeringen	-91	-131
	-37.583	-37.465
[21] Mutatie technische voorziening voor rekening pensioenfonds	-46.712	-24.586
Actuarieel benodigd voor nieuwe onvoorwaardelijke aanspraken	-12.158	-10.031
Toevoeging i.v.m. kosten	-304	-251
Benodigde intresttoevoeging technische voorzieningen	506	-1.482
Overgenomen pensioenverplichtingen	-227	-531
Uitkeringen	37.275	37.190
Vrijgevallen voor kosten uit technische voorzieningen	931	927
Overgedragen pensioenverplichtingen	22	286
Toeslagverlening pensioentrekkenden	-109	-1.190
Toeslagverlening slapers	-13	-284
Toeslagverlening actieven	-717	-2.098
Wijziging als gevolg van verandering rente(-termijnstructuur):		
- wijziging 3-maandsmiddeling	0	-31.200
- wijziging UFR	0	-13.966
- wijziging RTS	-66.044	7.673
Overige mutaties technische voorzieningen:		
- wijziging prognosetafel	-1.359	0
- wijziging ervaringssterfte	1.291	0
- wijziging pensioenregeling	4	-179
Resultaat op sterfte	35	1.459
Resultaat op arbeidsongeschiktheid	-244	545
Resultaat op mutaties	-396	-299
Omzetting kapitaal	-5.205	-11.155
	-46.712	-24.586

	2016	2015
Mutatie overige technische voorzieningen	-1.972	0
[22] Schadereserve excedentregeling	-167	0
[23] Voorziening langdurig zieken	-1.805	0
[24] Mutatie voorziening voor risico deelnemers	-12.168	-2.913
Stortingen werkgever en werknemers	-6.802	-7.307
Herbelegging rebates onder aftrek van advieskosten	0	-9
Bijdrage Stichting Havenpensioen	-184	-188
Toekennen rechten	5.252	11.116
Rendement	-10.343	-6.704
Inkomende waardeoverdrachten	-91	-267
Uitgaande waardeoverdrachten	0	446
	-12.168	-2.913
Herverzekering	225	222
[25] Premies		
Kapitaalverzekering	-77	-85
	-77	-85
[26] Uitkeringen uit herverzekering		
Ouderdompensioen	255	247
Partnerpensioen	10	36
Invalideitpensioen	37	10
Bijdragen tijdens arbeidsongeschiktheid	0	14
	302	307

	2016	2015
[27] Pensioenuitvoerings- en administratiekosten	-890	-1.085
Administratie	-496	-584
Accountant (controle jaarrekening en DNB-jaarstaten)	-48	-59
Actuaris	-67	-113
Toezicht	-85	-72
Beleggingscommissie	-50	-66
Consultants en advisering	-34	-74
Communicatie	-38	-54
Opleidingen	-49	-38
Overige	-23	-25
	-890	-1.085
Resultaat	15.243	-24.796

	2016	2015
Actuariële analyse van het resultaat		
Het resultaat over het boekjaar is als volgt tot stand gekomen:		
Beleggingen / marktrente	15.730	-25.454
Premies	-1.393	-781
Waardeoverdrachten	57	311
Kosten	767	540
Uitkeringen	-6	32
Sterfte	501	1.781
Arbeidsongeschiktheid	464	1.243
Reguliere mutaties	-349	-338
Voorwaardelijke toeslagverlening	1.341	-1.951
Overige (incidentele) mutaties technische voorzieningen	-1.869	-179
	15.243	-24.796
Resultaat	15.243	-24.796

Resultaatbestemming

Resultaatverdeling

Het bestuur heeft besloten het resultaat over het boekjaar 2016 als volgt te verdelen:

	2016
	x EUR 1.000
Algemene reserve	13.802
Toeslagreserve	1.441 ¹⁾
	15.243

De mutatie van de toeslagreserve vloeit voort uit de afspraak in de uitvoeringsovereenkomst, dat de toeslagreserve is bestemd voor de aanvullende toeslagen. Het – na de mutatie van de toeslagreserve – resterende resultaat wordt aan de algemene reserve toegevoegd.

Voor een uiteenzetting van de risico's, inclusief de kwantitatieve aspecten verwijzen wij naar het hoofdstuk Risicomanagement in dit jaarverslag.

Vastgesteld te Rotterdam, 28 juni 2017

Het bestuur:

Dhr. C.A. Bom

Dhr. R.R.J. Brouwer

Dhr. H. van Hal

Dhr. B.M. de Jonge van Ellemeet

Mevr. A.B. Kroon

Mevr. R.G. Meerkerk-Schaap

Dhr. A. de Ronde

Dhr. C. Vletter

Dhr. J. Vriesendorp

Mevr. S. Wesseloo

1) Dit betreft de toevoeging van 2.180 minus de verleende toeslag van 739.

Overige gegevens

Financiering

De door Vopak verschuldigde premie is gelijk aan de gedempte kostendekkende premie voor de basisregeling (met rentemiddeling over de voorafgaande tien jaren) vermeerderd met de volledige premie voor de risicoregeling arbeidsongeschiktheidspensioen en de beschikbare premieonderdelen van de pensioenregeling (excedentregeling, regeling individuele beschikbare premie en netto plusregeling).

De premie voor de basisregeling omvat de volgende componenten:

- jaaropbouw ouderdoms-, partner- en wezenpensioen;
- aanvullende toeslag ter grootte van 1% voor deelnemers;
- risico partner- en wezenpensioen;
- risico premievrijstelling bij arbeidsongeschiktheid;
- solvabiliteitsopslag;
- opslag voor uitvoerings- en administratiekosten.

De verschuldigde premie in de basis- en excedentregeling is gemaximeerd op 25% van de salarissom. Het niveau van de verschillende premies in 2016 is nader toegelicht onder het financieringsbeleid (pagina 13).

Actuariële verklaring

Opdracht

Door Stichting Pensioenfonds Vopak te Rotterdam is aan Sprenkels & Verschuren de opdracht verleend tot het afgeven van een actuariële verklaring als bedoeld in de Pensioenwet over het boekjaar 2016.

Onafhankelijkheid

Als waarmede actuaris ben ik onafhankelijk van Stichting Pensioenfonds Vopak, zoals vereist conform artikel 148 van de Pensioenwet. Ik verricht geen andere werkzaamheden voor het pensioenfonds. Dit geldt tevens voor andere actuarissen en deskundigen die werkzaam zijn bij Sprenkels & Verschuren.

Gegevens

De gegevens waarop mijn onderzoek is gebaseerd, zijn verstrekt door en tot stand gekomen onder de verantwoordelijkheid van het bestuur van het pensioenfonds.

Voor de toetsing van de technische voorzieningen en voor de beoordeling van de vermogenspositie heb ik mij gebaseerd op de financiële gegevens die ten grondslag liggen aan de jaarrekening.

Afstemming accountant

Op basis van de door mij en de accountant gehanteerde Handreiking heeft afstemming plaatsgevonden over de werkzaamheden en de verwachtingen bij de controle van het boekjaar. Voor de toetsing van de technische voorzieningen en voor de beoordeling van de vermogenspositie als geheel heb ik de materialiteit bepaald op EUR 5.500.000. Met de accountant ben ik overeengekomen om geconstateerde afwijkingen boven EUR 275.000 te rapporteren. Deze afspraken zijn vastgelegd en de uitkomsten van mijn bevindingen zijn met de accountant besproken.

Ik heb voorts gebruik gemaakt van de door de accountant in het kader van de jaarrekeningcontrole onderzochte basisgegevens. De accountant van het pensioenfonds heeft mij geïnformeerd over zijn bevindingen ten aanzien van de betrouwbaarheid (materiële juistheid en volledigheid) van de basisgegevens en de overige uitgangspunten die voor mijn oordeel van belang zijn.

Werkzaamheden

Ter uitvoering van de opdracht heb ik, conform mijn wettelijke verantwoordelijkheid zoals beschreven in artikel 147 van de Pensioenwet, onderzocht of is voldaan aan de artikelen 126 tot en met 140 van de Pensioenwet. De door het pensioenfonds verstrekte basisgegevens zijn zodanig dat ik die gegevens als uitgangspunt van de door mij beoordeelde berekeningen heb aanvaard.

Als onderdeel van de werkzaamheden voor de opdracht heb ik onder meer onderzocht of:

- de technische voorzieningen, het minimaal vereist eigen vermogen en het vereist eigen vermogen toereikend zijn vastgesteld;
- de kostendekkende premie voldoet aan de gestelde wettelijke vereisten;
- het beleggingsbeleid in overeenstemming is met de prudent-person regel.

Voorts heb ik mij een oordeel gevormd over de vermogenspositie van het pensioenfonds. Daarbij heb ik mij gebaseerd op de tot en met balansdatum aangegeven verplichtingen en de op dat moment aanwezige middelen en is mede het financieel beleid van het pensioenfonds in aanmerking genomen.

Mijn onderzoek heb ik zodanig uitgevoerd, dat een redelijke mate van zekerheid wordt verkregen dat de resultaten geen onjuistheden van materieel belang bevatten.

De beschreven werkzaamheden en de uitvoering daarvan zijn in overeenstemming met de binnen het Koninklijk Actuarieel Genootschap geldende normen en gebruiken, en vormen naar mijn mening een deugdelijke grondslag voor mijn oordeel.

Oordeel

De technische voorzieningen zijn, overeenkomstig de beschreven berekeningsregels en uitgangspunten, als geheel gezien, toereikend vastgesteld.

Het eigen vermogen van het pensioenfonds is op de balansdatum lager dan het wettelijk vereist eigen vermogen, maar hoger dan het wettelijk minimaal vereist eigen vermogen.

Met inachtneming van het voorafgaande heb ik mij ervan overtuigd dat is voldaan aan de artikelen 126 tot en met 140 van de Pensioenwet, met uitzondering van artikel 132, omdat het eigen vermogen lager is dan het vereist eigen vermogen.

De beleidsdekkingsgraad van het pensioenfonds op balansdatum is lager dan de dekkingsgraad bij het vereist eigen vermogen.

Mijn oordeel over de vermogenspositie van Stichting Pensioenfonds Vopak is gebaseerd op de tot en met balansdatum aangegane verplichtingen en de op dat moment aanwezige middelen. De vermogenspositie is naar mijn mening niet voldoende, omdat het aanwezig eigen vermogen lager is dan het vereist eigen vermogen.

Amsterdam, 28 juni 2017

R.H. Sprenkels AAG
verbonden aan Sprenkels & Verschuren

Controleverklaring van de onafhankelijke accountant

Aan: Het bestuur van Stichting pensioenfonds Vopak

Verklaring over de in het jaarverslag opgenomen jaarrekening 2016

Ons oordeel

Wij hebben de jaarrekening 2016 van Stichting Pensioenfonds Vopak te Rotterdam gecontroleerd.

Naar ons oordeel geeft de in dit jaarverslag opgenomen jaarrekening een getrouw beeld van de grootte en de samenstelling van het vermogen van Stichting Pensioenfonds Vopak op 31 december 2016 en van het resultaat over 2016, in overeenstemming met Titel 9 Boek 2 van het in Nederland geldende Burgerlijk Wetboek (BW).

De jaarrekening bestaat uit:

- de balans per 31 december 2016;
- de staat van baten en lasten over 2016;
- de toelichting met een overzicht van de gehanteerde grondslagen voor financiële verslaggeving en andere toelichtingen.

De basis voor ons oordeel

Wij hebben onze controle uitgevoerd volgens het Nederlands recht, waaronder ook de Nederlandse controlestandaarden vallen. Onze verantwoordelijkheden op grond hiervan zijn beschreven in de sectie Onze verantwoordelijkheden voor de controle van de jaarrekening.

Wij zijn onafhankelijk van Stichting Pensioenfonds Vopak (hierna: de stichting) zoals vereist in de Verordening inzake de onafhankelijkheid van accountants bij assurance-opdrachten (ViO) en andere voor de opdracht relevante onafhankelijkheidsregels in Nederland. Verder hebben wij voldaan aan de Verordening gedrags- en beroepsregels accountants (VGBA).

Wij vinden dat de door ons verkregen controle-informatie voldoende en geschikt is als basis voor ons oordeel.

Materialiteit

Materialiteit EUR 8,8 miljoen

Toegepaste benchmark 0,75% van het pensioenvermogen, zijnde het totaal van de technische voorziening pensioenverplichtingen, de technische voorziening voor risico deelnemers, het stichtingskapitaal en de algemene reserve.

Nadere toelichting Wij hebben voor deze grondslag gekozen omdat dit het vermogen betreft dat de basis vormt voor de berekening van de (beleids)dekkingsgraad. Voor het bepalen van het percentage hebben wij gelet op de financiële positie van de stichting en de mate waarin de beleidsdekkingsgraad zich rondom een kritische grens bevindt. Aangezien de stichting in een herstelsituatie zit maar de beleidsdekkingsgraad per jaareinde niet dichtbij een kritieke grens ligt, hebben wij een percentage van 0,75% gehanteerd.

Wij houden ook rekening met afwijkingen en/of mogelijke afwijkingen die naar onze mening voor de gebruikers van de jaarrekening om kwalitatieve redenen materieel zijn.

Wij zijn met het bestuur overeengekomen dat wij aan het bestuur tijdens onze controle geconstateerde afwijkingen boven de EUR 440.000 rapporteren alsmede kleinere afwijkingen die naar onze mening om kwalitatieve redenen relevant zijn.

De kernpunten van onze controle

In de kernpunten van onze controle beschrijven wij zaken die naar ons professionele oordeel het meest belangrijk waren tijdens onze controle van de jaarrekening. De kernpunten van onze controle hebben wij met het bestuur gecommuniceerd, maar vormen geen volledige weergave van alles wat is besproken.

Wij hebben onze controlewerkzaamheden met betrekking tot deze kernpunten bepaald in het kader van de jaarrekeningcontrole als geheel. Onze bevindingen ten aanzien van de individuele kernpunten moeten in dat kader worden gezien en niet als afzonderlijke oordelen over deze kernpunten.

Risico	Onze controleaanpak
Ontwikkeling van de (beleids)dekkingsgraad	
<p>De solvabiliteit van een pensioenfonds wordt gemeten aan de hand van de dekkingsgraad. De dekkingsgraad brengt de verhouding tussen de (netto) activa en pensioenverplichtingen tot uitdrukking en is daarmee een graadmeter voor de financiële positie van een pensioenfonds. De beleidsdekkingsgraad is de gemiddelde dekkingsgraad van de twaalf maanden voorafgaand aan het moment van vaststelling.</p> <p>De stichting is wettelijk verplicht om de beleidsdekkingsgraad te hanteren als basis voor bepaalde beleidsbeslissingen, bijvoorbeeld inzake indexatie en kortingen. Daarnaast is de beleidsdekkingsgraad onder meer van belang om te bepalen of de stichting voldoende buffers heeft.</p> <p>Het in het kader van onze jaarrekeningcontrole in aanmerking genomen risico is dat de (beleids) dekkingsgraad niet juist wordt vastgesteld.</p>	<p>Door controle van de balans onderzoeken wij de samenstellende delen van de dekkingsgraad. De balans en daarmee de dekkingsgraad per 31 december 2016 hebben wij mede met gebruikmaking van de werkzaamheden van de certificerend actuaris gecontroleerd. Wij hebben de ontwikkelingen in de financiële positie van de stichting beoordeeld op basis van het actuair rapport van de certificerend actuaris en onze controle van de jaarcijfers. Vanwege de gevoeligheid van schattingselementen hebben wij specifiek aandacht besteed aan de waardering van de (illiquide) beleggingen en de waardering van de technische voorzieningen. De werkzaamheden die wij in dit kader hebben uitgevoerd zijn in de kernpunten hierna beschreven.</p> <p>Wij controleren geen andere maandelijkse dekkingsgraden dan de dekkingsgraad ultimo boekjaar. Ten aanzien van andere maandelijkse dekkingsgraden hebben wij de navolgende toetsingswerkzaamheden verricht, die minder zekerheid geven dan een controle van twaalf maand-dekkingsgraden.</p> <ul style="list-style-type: none"> – Wij hebben de opzet van het totstandkomingsproces van de berekening van de maandelijkse dekkingsgraad onderzocht.

Risico	Onze controleaanpak
	<ul style="list-style-type: none"> – Daarnaast heeft de certificerend actuaire een plausibiliteitstoets uitgevoerd op de ontwikkeling van de voorziening pensioenverplichtingen zoals gehanteerd in de dekkingsgraad gedurende het jaar in relatie tot de ontwikkelingen in de belangrijkste factoren, zoals de rentecurve. Wij hebben kennisgenomen van de uitkomst van deze werkzaamheden van de certificerend actuaire.
Waardering en toelichting van niet-(beurs)genoteerde beleggingen	
<p>De beleggingen zijn een significante post op de balans van de stichting. Alle beleggingen dienen krachtens de Pensioenwet te worden gewaardeerd op marktwaarde. Voor een groot deel van de beleggingen is deze marktwaarde te verifiëren aan transacties die tot stand zijn gekomen op de financiële markten (marktprijzen), maar er zijn ook beleggingen die worden gewaardeerd op basis van onafhankelijke taxaties, netto-contante-waardeberekeningen of een andere geschikte methode, waaronder de intrinsieke waarde per participatie voor posities in niet-beursgenoteerde beleggingsfondsen.</p> <p>De waarderingonzekerheid neemt inherent toe bij onafhankelijke taxaties en netto-contante-waardeberekeningen en hangt samen met de beschikbaarheid en toepasbaarheid van marktgegevens. Bij de stichting betreffen dit de posities derivaten.</p> <p>De posities in niet-(beurs)genoteerde fondsen, met name vastgoedfondsen, private equity fondsen, aandelenfondsen en obligatiefondsen kennen eveneens inherente waarderingonzekerheid doordat de waarde wordt ontleend aan de meest recente rapportages van de fondsmanagers.</p>	<p>Wij hebben de gehanteerde waarderingsgrondslagen beoordeeld en controlewerkzaamheden uitgevoerd op de waardering van de beleggingen per 31 december 2016.</p> <ul style="list-style-type: none"> – Voor beleggingsfondsen met een (beurs) notering, hebben wij de waardering zelfstandig afgestemd met de prijsbron. Wij hebben vastgesteld voor deze beleggingen dat er sprake is van een actieve markt doordat de intrinsieke waarde dagelijks wordt gepubliceerd en deze intrinsieke waarde de basis is voor dagelijkse toe- en uittreding tot het fonds door het (institutionele) beleggers. – Voor de posities in niet-(beurs)genoteerde fondsen en voor andere beleggingsfondsen waarvoor wij niet zelfstandig kunnen vaststellen dat er sprake is van een actieve markt, hebben wij de waardering geverifieerd met gecontroleerde jaarrekeningen 2016 van deze fondsen. – Voor de derivaten hebben wij op basis van een deelwaarneming de waardering getoetst aan de hand van een zelfstandige controleberekening en aansluiting van de assumpties met beschikbare marktgegevens. <p>Tevens hebben wij de toelichtingen met betrekking tot de beleggingen onderzocht.</p>

Risico	Onze controleaanpak
<p>De stichting heeft de waarderingsgrondslagen voor de beleggingen beschreven in de paragraaf 'Grondslagen voor waardering' en een nadere toelichting opgenomen in toelichting '[1] Beleggingen voor risico pensioenfonds'. Uit deze toelichting blijkt dat per 31 december 2016 EUR 19 miljoen (per saldo) is belegd in derivaten en dat EUR 42 miljoen is belegd in niet – (beurs) genoteerde vastgoedfondsen, EUR 30 miljoen in private equity zonder beursnotering, EUR 244 miljoen in niet- beursgenoteerde aandelenfondsen en EUR 181 miljoen in obligatiefondsen zonder beursnotering. Dit betreft 50% van de totale beleggingen.</p> <p>Het in het kader van onze jaarrekeningcontrole in aanmerking genomen risico is dat de niet-(beurs) genoteerde beleggingen niet juist gewaardeerd zijn. In onze risico-inschatting houden wij rekening met het feit dat de onderliggende beleggingen in de niet-(beurs)genoteerde aandelenfondsen en beleggingsfondsen in vastrentende waarden veelal genoteerde marktprijzen als basis van de waardering kennen hetgeen de schattingsonzekerheid verlaagt.</p>	
<p>Waardering van en toelichting ten aanzien van de technische voorzieningen</p>	
<p>De technische voorzieningen waaronder de voorziening pensioenverplichtingen betreffen een significante post in de balans van de stichting. De technische voorzieningen dienen krachtens de Pensioenwet te worden gewaardeerd op marktwaarde. De waardering is gevoelig voor de gehanteerde (actuariële) veronderstellingen en schattingselementen. Hier ligt een aantal belangrijke conventies aan ten grondslag namelijk dat voor de waardering uitgegaan wordt van de door DNB gepubliceerde rentetermijnstructuur alsmede de meest recente informatie (tafels) omtrent de levensverwachting, zoals gepubliceerd door het Koninklijk Actuarieel Genootschap (AG). In aanvulling op de tafels wordt gecorrigeerd voor de ingeschatte ervaringssterfte bij de stichting, zijnde de fondsspecifieke ervaringssterfte.</p>	<p>Bij de controle van de technische voorzieningen hebben wij gebruikgemaakt van de werkzaamheden van de certificerend actuaris van de stichting. De certificerend actuaris onderzoekt onder meer de toereikendheid van de technische voorzieningen en de naleving van een aantal specifieke wettelijke bepalingen. De certificerend actuaris heeft daarbij gebruikgemaakt van de door ons in het kader van de jaarrekeningcontrole onderzochte basisgegevens, waaronder de pensioenaanspraken van deelnemers. Gegeven onze eindverantwoordelijkheid voor het oordeel over de jaarrekening als geheel hebben wij met de certificerend actuaris onze planning, werkzaamheden, verwachtingen en uitkomsten afgestemd voor de controle van boekjaar 2016.</p>

Risico	Onze controleaanpak
<p>Deze veronderstellingen hebben tezamen met de hoogte van de kostenopslag, waaraan eveneens schattingen ten grondslag liggen, bijzondere aandacht gehad in onze controle.</p> <p>De stichting heeft de waarderingsgrondslagen voor de voorziening pensioenverplichtingen beschreven in de paragraaf 'Grondslagen voor waardering' en een nadere toelichting opgenomen in toelichting '[7] Technische voorziening pensioenverplichtingen voor risico pensioenfonds'. Hieruit blijkt dat schattingswijzigingen hebben plaatsgevonden door toepassing van de meest recente prognosetafels (verhoging voorziening EUR 1,4 miljoen) en aanpassing van de ervaringssterfte op basis van nader onderzoek (verlaging voorziening EUR 1,3 miljoen).</p> <p>Het in het kader van onze jaarrekeningcontrole in aanmerking genomen risico is dat de technische voorzieningen niet toereikend gewaardeerd zijn.</p>	<p>Hierbij hebben wij specifiek aandacht gevraagd voor de toets van de ervaringssterfte op basis van de toegepaste prognosetafels en de effecten van de wijzigingen hierin, de toereikendheid van de kostenopslag alsmede de toepassing van de door DNB gepubliceerde rentetermijnstructuur.</p> <p>Wij hebben de gehanteerde waarderingsgrondslagen beoordeeld en controlewerkzaamheden uitgevoerd op de waardering van de voorziening pensioenverplichtingen per 31 december 2016.</p> <ul style="list-style-type: none"> – Daartoe hebben wij ons een beeld gevormd van de redelijkheid van de aannames en schattingen van het bestuur met betrekking tot de gekozen actuariële grondslagen alsmede de uitkomsten van het actuariële grondslagenonderzoek en de gehanteerde waarderingsgrondslagen besproken met de certificerend actuaris. – Hierbij hebben wij met inachtneming van het oordeel van de certificerend actuaris, gelet op de besluitvorming van het bestuur, de recentheid van beschikbaar grondslagenonderzoek, de toetsing op de onderbouwing van de daarin opgenomen veronderstellingen, de uitkomsten van beschikbare tussentijdse evaluaties, de uitkomsten van de actuariële analyse over meerdere jaren en de aanwezigheid van een consistente gedragslijn.

Verklaring over de in het jaarverslag opgenomen andere informatie

Naast de jaarrekening en onze controleverklaring daarbij, omvat het jaarverslag andere informatie, die bestaat uit:

- het bestuursverslag, inclusief het voorwoord;
- de overige gegevens;
- andere informatie, bestaande uit het meerjarenoverzicht, het verslag van het verantwoordingsorgaan, het verslag van de visitatiecommissie en de bijlagen.

Op grond van onderstaande werkzaamheden zijn wij van mening dat de andere informatie:

- met de jaarrekening verenigbaar is en geen materiële afwijkingen bevat;
- alle informatie bevat die op grond van Titel 9 Boek 2 BW is vereist.

Wij hebben de andere informatie gelezen en hebben op basis van onze kennis en ons begrip, verkregen vanuit de jaarrekeningcontrole of anderszins, overwogen of de andere informatie materiële afwijkingen bevat. Met onze werkzaamheden hebben wij voldaan aan de vereisten in Titel 9 Boek 2 BW en de Nederlandse Standaard 720. Deze werkzaamheden hebben niet dezelfde diepgang als onze controlewerkzaamheden bij de jaarrekening.

Het bestuur is verantwoordelijk voor het opstellen van de andere informatie, waaronder het bestuursverslag en de overige gegevens in overeenstemming met Titel 9 Boek 2 BW.

Beschrijving van verantwoordelijkheden voor de jaarrekening

Verantwoordelijkheden van het bestuur voor de jaarrekening

Het bestuur is verantwoordelijk voor het opmaken en het getrouw weergeven van de jaarrekening in overeenstemming met Titel 9 Boek 2 BW. In dit kader is het bestuur verantwoordelijk voor een zodanige interne beheersing die het bestuur noodzakelijk acht om het opmaken van de jaarrekening mogelijk te maken zonder afwijkingen van materieel belang als gevolg van fouten of fraude.

Bij het opmaken van de jaarrekening moet het bestuur afwegen of de stichting in staat is om haar werkzaamheden in continuïteit voort te zetten. Op grond van genoemd verslaggevingsstelsel moet het bestuur de jaarrekening opmaken op basis van de continuïteitsveronderstelling, tenzij het bestuur het voornemen heeft om de stichting te liquideren of de activiteiten te beëindigen of als beëindiging het enige realistische alternatief is. Het bestuur moet gebeurtenissen en omstandigheden waardoor gerede twijfel zou kunnen bestaan of de stichting haar activiteiten in continuïteit kan voortzetten, toelichten in de jaarrekening.

Onze verantwoordelijkheden voor de controle van de jaarrekening

Onze verantwoordelijkheid is het zodanig plannen en uitvoeren van een controleopdracht dat wij daarmee voldoende en geschikte controle-informatie verkrijgen voor het door ons af te geven oordeel.

Onze controle is uitgevoerd met een hoge mate maar geen absolute mate van zekerheid waardoor het mogelijk is dat wij tijdens onze controle niet alle materiële fouten en fraude ontdekken.

Afwijkingen kunnen ontstaan als gevolg van fraude of fouten en zijn materieel indien redelijkerwijs kan worden verwacht dat deze, afzonderlijk of gezamenlijk, van invloed kunnen zijn op de economische beslissingen die gebruikers op basis van deze jaarrekening nemen. De materialiteit beïnvloedt de aard, timing en omvang van onze controlewerkzaamheden en de evaluatie van het effect van onderkende afwijkingen op ons oordeel.

Wij hebben deze accountantscontrole professioneel-kritisch uitgevoerd en hebben waar relevant professionele oordeelsvorming toegepast in overeenstemming met de Nederlandse controlestandaarden, ethische voorschriften en de onafhankelijkheidseisen. Onze controle bestond onder andere uit:

- het identificeren en inschatten van de risico's dat de jaarrekening afwijkingen van materieel belang bevat als gevolg van fouten of fraude, het in reactie op deze risico's bepalen en uitvoeren van controlewerkzaamheden en het verkrijgen van controle-informatie die voldoende en geschikt is als basis voor ons oordeel. Bij fraude is het risico dat een afwijking van materieel belang niet ontdekt wordt groter dan bij fouten. Bij fraude kan sprake zijn van samenspanning, valsheid in geschrifte, het opzettelijk nalaten transacties vast te leggen, het opzettelijk verkeerd voorstellen van zaken of het doorbreken van de interne beheersing;

- het verkrijgen van inzicht in de interne beheersing die relevant is voor de controle met als doel controlewerkzaamheden te selecteren die passend zijn in de omstandigheden. Deze werkzaamheden hebben niet als doel om een oordeel uit te spreken over de effectiviteit van de interne beheersing van de stichting;
- het evalueren van de geschiktheid van de gebruikte grondslagen voor financiële verslaggeving en het evalueren van de redelijkheid van schattingen door het bestuur en de toelichtingen die daarover in de jaarrekening staan;
- het vaststellen dat de door het bestuur gehanteerde continuïteitsveronderstelling aanvaardbaar is. Tevens het op basis van de verkregen controle-informatie vaststellen of er gebeurtenissen en omstandigheden zijn waardoor gereede twijfel zou kunnen bestaan of de stichting haar activiteiten in continuïteit kan voortzetten. Als wij concluderen dat er een onzekerheid van materieel belang bestaat, zijn wij verplicht om aandacht in onze controleverklaring te vestigen op de relevante gerelateerde toelichtingen in de jaarrekening. Als de toelichtingen inadequaat zijn, moeten wij onze verklaring aanpassen. Onze conclusies zijn gebaseerd op de controle-informatie die verkregen is tot de datum van onze controleverklaring. Toekomstige gebeurtenissen of omstandigheden kunnen er echter toe leiden dat de stichting haar continuïteit niet langer kan handhaven;
- het evalueren van de presentatie, structuur en inhoud van de jaarrekening en de daarin opgenomen toelichtingen;
- het evalueren of de jaarrekening een getrouw beeld geeft van de onderliggende transacties en gebeurtenissen.

Wij communiceren met het bestuur onder andere over de geplande reikwijdte en timing van de controle en over de significante bevindingen die uit onze controle naar voren zijn gekomen, waaronder eventuele significante tekortkomingen in de interne beheersing.

Wij bevestigen aan het bestuur dat wij de relevante ethische voorschriften over onafhankelijkheid hebben nageleefd. Wij communiceren ook met het bestuur over alle relaties en andere zaken die redelijkerwijs onze onafhankelijkheid kunnen beïnvloeden en over de daarmee verband houdende maatregelen om onze onafhankelijkheid te waarborgen.

Wij bepalen de kernpunten van onze controle van de jaarrekening op basis van alle zaken die wij met het bestuur hebben besproken. Wij beschrijven deze kernpunten in onze controleverklaring, tenzij dit is verboden door wet- of regelgeving of in buitengewoon zeldzame omstandigheden wanneer het niet vermelden in het belang van het maatschappelijk verkeer is.

Maastricht, 28 juni 2017

Ernst & Young Accountants LLP

w.g. drs. P.A.E. Dirks RA

Bijlagen

Fondsorganen per 31 december 2016

Bestuur	Dienstverband	Geb. jaar	Benoemd
<i>Werkgeversleden</i>			
Dhr. R.R.J. Brouwer ¹⁾	Managing Director Gate Terminal	1958	2015
Dhr. H. van Hal	Head of Global Reporting and Control	1979	2016
Mevr. A.B. Kroon	Global Director Tax	1971	2014
Dhr. C. Vletter ²⁾	Senior Manager Global Treasury	1963	2004
Mevr. S. Wesseloo	Compensation & Benefits Manager (NL)	1972	2013
<i>Deelnemersleden</i>			
Dhr. C.A. Bom ³⁾	Manager Distributie (NL)	1977	2013
Dhr. B.M. de Jonge van Ellemeet ⁴⁾	Gepensioneerd	1948	2014
Mevr. R.G. Meerkerk-Schaap	Business Controller (NL)	1982	2016
Dhr. A. de Ronde	Contract & Expertise Manager Facility	1969	2016
Dhr. J. Vriesendorp	Gepensioneerd	1942	2013

1) plaatsvervangend secretaris-penningmeester

2) voorzitter

3) plaatsvervangend voorzitter

4) secretaris-penningmeester

Verantwoordingsorgaan	Geb. jaar	Benoemd
<i>Deelnemers</i>		
Mevr. L. Huijs	1978	2013
Dhr. K.H. Knapper	1953	2013
Dhr. M. Neijssel	1968	2015
Dhr. R.J. Wester ¹⁾	1953	2009
<i>Pensioengerechtigden</i>		
Dhr. H.J. Brink	1950	2013
Dhr. J. 't Hart (voorgedragen)	1951	2017
Dhr. P. Hoogerwaard	1951	2016
Dhr. J. Kleijne	1941	2013
Dhr. H. Mol (voorgedragen)	1953	2017
Dhr. J. Peet	1943	2009
Dhr. R.M. Plaisier	1949	2012
Dhr. J. Veenma ²⁾	1943	2015
<i>Vopak</i>		
Dhr. R. van Tatenhove	1965	2014

1) *secretaris*

2) *voorzitter*

Belegingscommissie	Dienstverband	Benoemd
Dhr. C.H. Blokzijl ³⁾	Director Pensions Vopak	2002
Dhr. E.J. Bannet	Directeur Quinator Investment Consultancy	2008
Dhr. L. Leo	Directeur Leo Investment Consulting & Governance	2009
Dhr. R. Schreur	Hoofd directiebureau National Grid UK Pension Scheme	2012

3) *voorzitter*

Organisatie

Pensioenbureau	Vopak Management Netherlands
Pensioen- en financiële administratie	AZL (Heerlen)
Administratie individuele beleggingsrekeningen	ABN AMRO Pensioenen (Amsterdam)
Vermogensbeheer	BlackRock Investment Management (UK) Limited (Londen)
Custodian	JP Morgan Chase Bank NA (Londen)
Beleggingsadministratie en performance meting	International Trust Services (Leusden)
Herverzekeraar	Zwitserleven (Amstelveen) Elips Life (Amstelveen)
Accountant	Ernst & Young Accountants LLP (Maastricht)
Actuaris	Willis Towers Watson (Rotterdam) - advisering Sprenkels & Verschuren (Amsterdam) - certificering AZL (Heerlen) - actuariel jaarwerk
ALM-consultant	Ortec Finance
Visitatiecommissie	Visitatie Commissie Pensioenfondsen (Tilburg)
Compliance officer	Mevr. K.A. Slipper - Global Director Internal Audit

Organisatie

Pensioenbureau

De werkzaamheden van het pensioenfonds zijn door het bestuur uitbesteed aan Vopak, die de uitvoering van deze werkzaamheden heeft opgedragen aan haar pensioenbureau. De kosten van het pensioenbureau (salarissen, huisvesting etc.) komen voor rekening van Vopak. In aanvulling op de gedragscode van Vopak is voor de werknemers van het pensioenbureau de gedragscode van het pensioenfonds van toepassing.

Uitvoering pensioenregeling en administratie

Onder coördinatie en controle van het pensioenbureau is de uitvoering van de pensioenregelingen, de pensioenadministratie, de financiële administratie en verslaglegging ondergebracht bij AZL.

Als custodian treedt JP Morgan Chase Bank op. De administratie, performance meting en look-through van de beleggingen is ondergebracht bij International Trust Services en de administratie van de individuele beleggingsrekeningen bij ABNAMRO Pensioenen. Zowel AZL, JP Morgan Chase Bank, International Trust Services en ABNAMRO Pensioenen zijn in het bezit van een ISAE 3402 rapportage.

Uitvoering vermogensbeheer

Het beheer van de beleggingen is uitbesteed aan externe vermogensbeheerders. De fiduciair vermogensbeheerder van het pensioenfonds is BlackRock. De fiduciair vermogensbeheerder verzorgt de coördinatie tussen, controle van en rapportering over de aangestelde vermogensbeheerders. BlackRock is in het bezit van een ISAE 3402 rapportage.

Beleggingscommissie

Ter wille van een verantwoord vermogensbeheer wordt het bestuur geadviseerd door een beleggingscommissie. Ten aanzien van de beleggingscommissie is een reglement opgesteld waarin de samenstelling, taken etc. zijn vastgelegd. Op de leden van de beleggingscommissie is de gedragscode van het pensioenfonds van toepassing.

Accountant en actuaris

De controle van de jaarrekening is uitgevoerd door Ernst & Young Accountants LLP. De actuariële werkzaamheden in het kader van de verslaglegging zijn door het bestuur bij het actuaariaat van AZL ondergebracht. Voorts treedt Willis Towers Watson als adviserend en Sprenkels & Verschuren als certificerend actuaris van het pensioenfonds op. Als certificerend actuaris toetst Sprenkels & Verschuren of is voldaan aan artikel 126 tot en met 140 van de Pensioenwet en stelt op basis hiervan de actuariële verklaring op.

Pensioenreglement

De hoofdpunten van de Vopak pensioenregeling kunnen als volgt worden weergegeven:

Basisregeling

Een geïndexeerde middelloonregeling tot een maximum salaris.

- De franchise bedraagt EUR 14.096 (2016).
- De salarissgrens bedraagt EUR 54.244 (2016).
- De standaard pensioenleeftijd is 67 jaar.
- De jaarlijkse pensioenopbouw is 1,875% over de pensioengrondslag.
- Het partnerpensioen is volledig verzekerd en bedraagt 70% van het ouderdompensioen. Het wezenpensioen bedraagt 14% van het ouderdompensioen.

Excedentregeling

Een bruto beschikbare premiereregeling voor het salarisdeel dat uitstijgt boven de salarissgrens in de basisregeling tot een maximum salaris.

- De franchise bedraagt EUR 54.244 (2016).
- De salarissgrens bedraagt EUR 101.519 (2016).
- De standaard pensioenleeftijd is 67 jaar.
- Er wordt een bruto premie beschikbaar gesteld op basis van een in het reglement opgenomen leeftijdsstaffel. Deze bruto premie wordt belegd op individuele beleggingsrekeningen in beleggingsfondsen bij ABN AMRO Pensioenen tegen een risicoprofiel naar keuze. De bruto premies en het bijgeschreven rendement worden op de pensioendatum gebruikt voor de financiering van ouderdoms- en partnerpensioen bij het pensioenfonds (vaste uitkering) of verzekeraar (variabele uitkering). Op basis van de bruto premie-inleg, worden deze pensioenen onder aftrek van de gebruikelijke inhoudingen uitgekeerd.
- De excedentregeling voorziet verder in de risicoverzekeringen voor partner- en wezenpensioen en premievrijstelling bij arbeidsongeschiktheid. Het partnerpensioen bedraagt 1,313% van de excedentgrondslag per dienstjaar. Het wezenpensioen bedraagt 20% van het partnerpensioen.

Netto plusregeling

Een netto beschikbare premiereregeling voor het salarisdeel dat uitstijgt boven het maximum uit de excedentregeling.

- De franchise bedraagt EUR 101.519 (2016).
- De standaard pensioenleeftijd is 67 jaar.
- Er wordt een netto premie beschikbaar gesteld op basis van een in het reglement opgenomen leeftijdsstaffel. Deze netto premie wordt na aftrek van risicopremies belegd op individuele beleggingsrekeningen in beleggingsfondsen bij ABN AMRO Pensioenen tegen een risicoprofiel naar keuze. De netto premies en het bijgeschreven rendement worden op de pensioendatum gebruikt voor de financiering van ouderdoms- en partnerpensioen bij een verzekeraar. Op basis van de netto premie-inleg, worden deze pensioenen zonder verdere inhoudingen uitgekeerd.
- De netto plusregeling voorziet verder in de risicoverzekeringen voor partner- en wezenpensioen en premievrijstelling bij arbeidsongeschiktheid. Het partnerpensioen bedraagt 0,557% van de plusgrondslag per dienstjaar. Het wezenpensioen bedraagt 20% van het nabestaandenpensioen.

Risicoregeling arbeidsongeschiktheidspensioen

In de risicoregeling arbeidsongeschiktheidspensioen is een arbeidsongeschiktheidspensioen verzekerd ter grootte van 80% van het salarisdeel dat uitstijgt boven het maximum WIA-salaris.

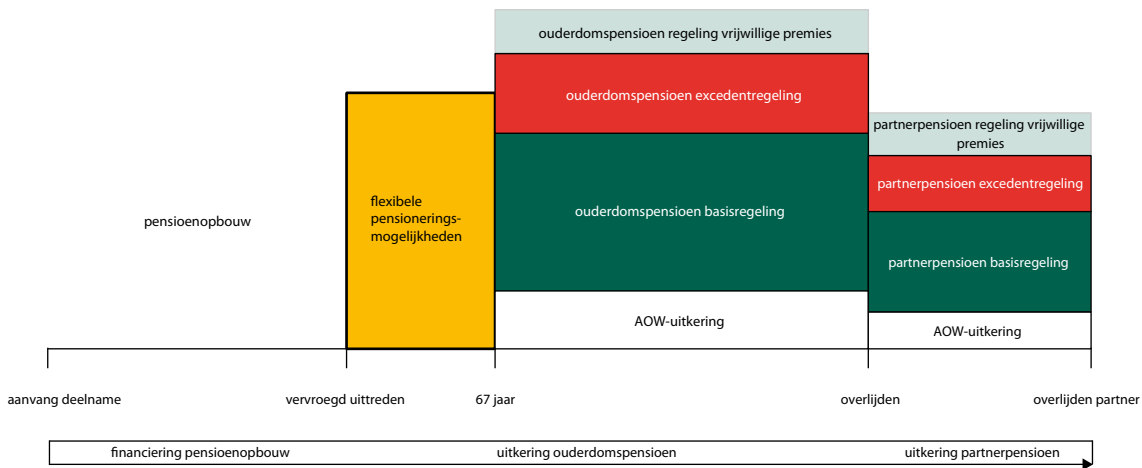
Regeling individuele beschikbare premie

Aan de werknemers geboren vanaf 1 januari 1950 die op 31 december 2005 deelnamen aan de prepensioen regeling is een individuele beschikbare premieregeling toegezegd. Deze gesloten groep werknemers komt tot de voorheen geldende uittredingsleeftijd doch niet langer dan 15 jaar in aanmerking voor een individueel vastgestelde beschikbare premie. Deze regeling is begin 2008 door de belastingdienst fiscaal goedgekeurd.

In de pensioenregeling zijn, voor zover fiscaal toelaatbaar, flexibele elementen ingebouwd zoals: pensioenleeftijd, zelfspaarmogelijkheden, keuze voor omzetting van nabestaandenpensioen, deeltijdpensioen etc.

Grafische weergave Vopak pensioenregeling

Uitvoeringsovereenkomst

De uitvoeringsovereenkomst bevat een omschrijving van alle afspraken tussen het pensioenfonds en Vopak. De uitvoeringsovereenkomst loopt tot en met 31 december 2016 en wordt na deze datum stilzwijgend verlengd met één jaar tenzij het pensioenfonds of Vopak de uitvoeringsovereenkomst heeft opgezegd. De opzegging dient tegen het eind van het kalenderjaar te geschieden met inachtneming van een opzegtermijn van 6 maanden. De hoofdpunten van de uitvoeringsovereenkomst luiden als volgt.

Premiebeleid

Vopak betaalt een kostendekkende premie voor de basis- en excedentregeling waarbij rekening is gehouden met een rentedemping over 10 jaar. Naast de kostendekkende premie worden premies voor de risicoregeling arbeidsongeschiktheidspensioen, risicoregeling Anw-hiaatpensioen, regeling vrijwillige premie, regeling individuele beschikbare premie en netto plusregeling aan het pensioenfonds betaalt.

De premie voor de basis- en excedentregeling bedraagt maximaal 25% van de salarissom. Op basis van deze maximering is het mogelijk dat bij tegenvallende economische omstandigheden het opbouwpercentage in de basisregeling verlaagd dient te worden (tenzij extra premie door Vopak ter beschikking wordt gesteld).

Indien de beleidsdekkingsgraad lager is dan circa 108,6% (110% op basis van technische voorziening voor risico pensioenfonds) wordt de premie voor de basis- en excedentregeling verhoogd tot maximaal 25% van de salarissom. Een verlaging van de premie in de basis- en excedentregeling is mogelijk indien de beleidsdekkingsgraad uitstijgt boven het niveau zoals gesteld in artikel 129 van de Pensioenwet.

Toeslagbeleid

Het is de ambitie van het bestuur om de opgebouwde pensioenen jaarlijks aan te passen aan de gestegen prijzen. Het toeslagbeleid in de uitvoeringsovereenkomst volgt de wettelijke regels:

- bij een beleidsdekkingsgraad lager dan circa 108,6% (110% op basis van technische voorziening voor risico pensioenfonds) mag geen toeslag worden verleend;
- bij een beleidsdekkingsgraad tussen circa 108,6% (110% op basis van technische voorziening voor risico pensioenfonds) en de voor volledige toeslagverlening benodigde beleidsdekkingsgraad (circa 118%) mag gedeeltelijke toeslag worden verleend;
- bij een beleidsdekkingsgraad hoger dan de voor volledige toeslagverlening benodigde beleidsdekkingsgraad (circa 118%) mag een volledige toeslag worden verleend.

Inhaaltoeslagen c.q. extra toeslagen worden slechts verleend indien en voor zover dit op basis van het financieel toetsingskader mogelijk is.

De aanvullende toeslag op de pensioenen van deelnemers wordt gefinancierd uit de toeslagreserve. De in de verschuldigde premie begrepen opslag wordt toegevoegd aan de toeslagreserve en de lasten met betrekking tot de verleende toeslag worden aan de toeslagreserve onttrokken. De aanvullende toeslag wordt slechts verleend indien en voor zover dit op basis van de verschuldigde premie en het saldo van de toeslagreserve mogelijk is.

Beleggingsmix

In de uitvoeringsovereenkomst is vastgelegd dat het strategische beleggingsbeleid van het pensioenfonds door het bestuur wordt vastgesteld op basis van de uitkomsten van een ALM-studie.

Overig

In de uitvoeringsovereenkomst wordt zowel het resterende saldo van de in het verleden verrichte additionele stortingen alsmede de cumulatief niet verleende toeslagen onder de voorgaande uitvoeringsovereenkomst in aanmerking genomen.

Benchmarks

Beleggingscategorie	Benchmark
Staatsobligaties Europa langlopend	Barclays Capital Euro Treasury 20yr+ Austria, Finland, France, Germany, Netherlands (market weighted)
Staatsobligaties Verenigde Staten	Barclays US Treasury (100% hedged)
Bedrijfsobligaties Wereldwijd	Barclays Global Aggregate Corporates (100% hedged)
Staats- en bedrijfsobligaties opkomende landen harde valuta	JP Morgan Emerging Market Bond Global Diversified (100% hedged)
Staats- en bedrijfsobligaties opkomende landen lokale valuta	JP Morgan GBI-EM Global Diversified
Bedrijfsobligaties hoogrentende	Barclays Capital US Corporate High Yield (75% USD hedged)
Aandelen continentaal Europa	FTSE All World Developed Europe ex-UK Total Return
Aandelen Verenigd Koninkrijk	FTSE All Share Total Return (75% GBP hedged)
Aandelen Verenigde Staten	MSCI USA Net Total Return (75% USD hedged)
Aandelen Japan	MSCI Japan Net Total Return (75% JPY hedged)
Aandelen Azië- Pacific ex Japan	MSCI Pacific ex Japan Net Total Return
Aandelen opkomende landen	MSCI Emerging Markets Free Net Total Return

Aangesloten ondernemingen

Onderstaand een overzicht van de deelnemers naar aangesloten onderneming per 31 december. Verschillen van jaar tot jaar kunnen het gevolg zijn van interne en administratieve overplaatsingen.

Specificatie deelnemers per onderneming	2016	2015
Koninklijke Vopak N.V.	182	182
Global Global IT B.V.	85	62
Vopak EMEA B.V.	23	23
Vopak Management Netherlands B.V.	148	117
Vopak Terminal Europoort B.V.	187	168
Vopak Terminal Vlaardingen B.V.	106	96
Vopak Terminal Vlissingen B.V.	46	39
Vopak Chemicals Logistics Netherlands B.V.	282	263
Vopak Terminals North Netherlands B.V.	57	56
Vopak Terminal Eemshaven B.V.	2	2
Vopak Agencies Rotterdam B.V.	71	71
Vopak Agencies Amsterdam B.V.	12	13
Vopak Agencies Terneuzen B.V.	12	14
Cosco Container Lines (Netherlands) B.V.	94	60
Cross-Ocean C.V.	13	16
Diverse regelingen	4	5
Arbeidsongeschikten	33	38
	1.357	1.225

Verklarende woordenlijst

Het jaarverslag is naar het oordeel van het bestuur een belangrijk medium om verantwoording af te leggen voor het gevoerde beleid aan alle bij het pensioenfonds betrokken partijen. Het bestuur streeft ernaar dat de in het jaarverslag verstrekte informatie toegankelijk en begrijpelijk is. Helaas kan het gebruik van 'vaktechnische' begrippen niet altijd worden voorkomen. Teneinde een en ander te verduidelijken is hierna een verklarende woordenlijst opgenomen. Voor een uitgebreide verklarende woordenlijst op pensioengebied attendeert het bestuur u graag op de internetsite www.pensioenbegrippen.nl.

Actieve vermogensbeheerder

Een vermogensbeheerder die op grond van een bepaalde marktvisie afwijkt van de benchmark om zo te trachten een beter rendement te behalen (zie ook passieve vermogensbeheerder).

Actuariële en bedrijfstechnische nota (ABTN)

In deze nota wordt de financiële opzet van het pensioenfonds en de grondslagen waarop deze berust omschreven. De Actuariële en bedrijfstechnische nota (ABTN) omvat een beschrijving van de financieringsmethode, de wijze van berekening van de bijdragen en van de toereikendheidstoets alsmede een uiteenzetting van het beleggingsbeleid.

Actuaris

Een actuaris combineert economische en wiskundige technieken. Met behulp van verzekeringswiskunde bepaalt de actuaris het niveau van de technische voorziening en de benodigde koopsom of premie. Verder houdt de actuaris zich bezig met het samenstellen van modellen om verplichtingen en vermogen optimaal op elkaar af te stemmen en om de samenstelling van het vermogen te optimaliseren.

ALM

Asset Liability Management. Een ALM studie is een onderzoek om inzage te krijgen in (de ontwikkeling van) de bezittingen (assets) en verplichtingen (liabilities) van het pensioenfonds.

Basispremie

De overeengekomen premie waarmee de reglementair vastgelegde pensioenopbouw in het desbetreffende jaar kan worden gefinancierd rekening houdend met de benodigde solvabiliteitsopslagen.

Beleggingscommissie

Een commissie die het bestuur adviseert ten aanzien van het te voeren beleggingsbeleid.

Benchmark

Een objectieve norm voor zowel de samenstelling van als het rendement op het belegde vermogen. Een benchmark-index is een mandje van – bijvoorbeeld – een aantal aandelen. In beginsel bepaalt de totale waarde van alle uitstaande aandelen de waarde van een index; fluctuaties in de waarde van de index worden dus veroorzaakt door koersfluctuaties van de in de index opgenomen aandelen. Bekende voorbeelden van indices zijn de AEX, Dow Jones en MSCI.

Per vermogensbeheerder kan een andere benchmark van toepassing zijn. Deze benchmark is afhankelijk van de met de vermogensbeheerder gemaakte afspraken ten aanzien van de onderliggende beleggingsportefeuille.

Beschikbare premieregeling

Regeling waarin de hoogte van het uiteindelijke pensioen afhankelijk is van de krachtens de regeling beschikbaar gestelde premies en de hiermee behaalde beleggingsopbrengsten.

CBS indexcijfers

De door het Centraal Bureau voor de Statistiek berekende ontwikkelingen op bepaalde gebieden zoals lonen en prijzen.

Collateral

In onderpand gegeven zekerheden (zoals liquiditeiten of staatsobligaties) ter dekking van aangegane verplichtingen. Deze zekerheden worden aangehouden om financieel nadeel bij het uitblijven van betaling door de tegenpartij te beperken.

Commodities

Een commodity is een type belegging. Letterlijk betekent het 'grondstoffen'. Beleggen in Commodities is direct investeren in grondstoffen of indirect via bijvoorbeeld termijncontracten, waarbij de waarde is gebaseerd op grondstoffen. Verhandelde grondstoffen zijn onder andere energie, metalen en landbouwproducten.

Custodian

De financiële partij waar de beleggingen in beheer en bewaring zijn gegeven.

Deelnemerspremie

De premie tot betaling waarvan de deelnemers aan een pensioenregeling zich bij arbeidsvoorwaarden of anderszins hebben verplicht.

Dekkingsgraad

De verhouding tussen enerzijds de bezittingen van het pensioenfonds en anderzijds de contante waarde van de op dat moment geldende pensioenverplichtingen.

Duration

De (gewogen) gemiddelde looptijd van een obligatie en maatstaf voor het effect dat een renteverandering heeft op de koers van een obligatie.

Financieel Toetsingskader (FTK)

Het toezichtregime dat van toepassing is op de financiële positie en het financiële beleid van pensioenfondsen.

De waarderingmethoden zijn verankerd in de Pensioenwet.

Franchise

Het deel van het salaris waarover geen pensioenopbouw in de regeling plaatsvindt. Aangenomen wordt dat de pensioenopbouw over dit deel van het salaris wordt gedekt door de te zijner tijd te ontvangen AOW-uitkering.

Herverzekeraar

Een verzekeraar waar het pensioenfonds de risico's ten aanzien van overlijden en arbeidsongeschiktheid heeft verzekerd. Herverzekering kan ook plaatsvinden met betrekking tot de volledige pensioenverplichtingen.

Individuele beleggingsrekening

Een beleggingsrekening waarop premies worden gestort. Bij pensioneren worden deze premies, samen met het vanaf het moment van storten behaalde beleggingsrendement, aangewend voor de financiering van pensioenen.

Middelloonregeling

Pensioenregeling waarin de hoogte van het pensioen afhankelijk is van het gemiddelde van de pensioengrondslagen tijdens de deelneming.

Passieve vermogensbeheerder

Een vermogensbeheerder die de samenstelling van de portefeuille volledig afstemt op de gekozen benchmark. Afwijkingen tussen het rendement op de portefeuille en de benchmark blijven hierdoor beperkt (zie ook actieve vermogensbeheerder).

Pensioengrondslag

Het verschil tussen het pensioengevend salaris en de franchise.

Premie dekkinggraad

De verhouding tussen enerzijds de bezittingen van het pensioenfonds verminderd met de toeslagreserve en anderzijds de contante waarde van de op dat moment geldende pensioenverplichtingen.

Rentetermijnstructuur

Een rentetermijnstructuur (RTS) is een grafiek die het verband weergeeft tussen de looptijd van een vastrentende belegging enerzijds en de daarop te ontvangen rente anderzijds.

Swap overlay

Een combinatie van derivaten die het doel hebben de balans van het pensioenfonds minder gevoelig te maken voor veranderingen in de rente.

Technische voorziening pensioenverplichtingen

Het bedrag dat bij het pensioenfonds aanwezig moet zijn ter dekking van de toegezegde pensioenen.

Toeslagreserve

Een reserve die gevormd is voor de financiering van de toeslagen op de opgebouwde pensioenen van (gewezen) deelnemers en pensioengerechtigden.

Toezichthouder

De Stichting Autoriteit Financiële Markten ten aanzien van gedragstoezicht en De Nederlandsche Bank N.V. ten aanzien van prudentieel en materieel toezicht.

Tracking error

Hiermee wordt een indicatie gegeven van de mate van afwijking tussen het rendement van een beleggingsportefeuille en de waardeontwikkeling van een benchmark.

Transactiekosten

Kosten die een vermogensbeheerder in rekening brengt met betrekking tot de aan- en verkoop van beleggingen.

Uitvoeringsovereenkomst

Een overeenkomst tussen het pensioenfonds en de werkgever waarin onder andere de financiële relatie is vastgelegd. Met name zijn in deze overeenkomst afspraken vastgelegd ten aanzien van het niveau van de premie, de beleggingsmix en de toeslagen op pensioenen.

Ultimate forward rate

De Ultimate Forward Rate (UFR) werd in september 2012 ingevoerd als basis voor de rekenrente na het (veronderstelde) laatste liquide punt in de swaptermijnmarkt.

Verantwoordingsorgaan

Beoordeelt jaarlijks: uitgevoerd beleid, handelen van bestuur en keuzes voor de toekomst. Bestaat uit vertegenwoordigers van actieve deelnemers, pensioengerechtigden en werkgever.

Visitatiecommissie

Beoordeelt in een periode van drie jaar: beleids- en bestuursprocedures, checks en balances en risicomanagement.

Stichting Pensioenfonds Vopak

Westerlaan 10

3016 CK Rotterdam

Postbus 863,

3000 AW Rotterdam

Telefoon: +31 10 4002650

Telefax: +31 10 4002363